ATHENÆUM

Iulie—Septemvrie. 1938. IV. 3.

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recenzarea sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

A T H E N Æ U M

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recenzarea sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei

pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

REGINA SCRIITOARE

Oh, Sunshine, Sunshine, I love you!
Peeping Pansy by Marie, Queen of Roumania.

Dacă ar fi întrebat cineva pe Regina Maria, de care din îndeletnicire de artă se simte mai aproape, de pictură, din care ne-a rămas prin muzee câte un crin singuratic, sau acea carte legată în aramă și în pietre scumpe, cu versuri, cu flori și cu miniaturi zugrăvite de mâna Ei și scoasă la câte o expoziţie internaţională; de arhitectură, care a urmărit-o necontenit, dela micul castel al Pelişorului, ca o casă engleză de ţară, cu balcoane şi cu acoperiş de ţigle portocalii, la Palatul dela Cotroceni, cu amintiri de arhondarice albe româneşti, la Branul gotic, la Scroviştea din păduri şi până la cuibul de odihnă şi de visare răsăriteană, cu minaret şi cu joc de ape dela Balcic; de muzică, din care cea mai veche şi mai tulburătoare urmă se întâlneşte în bucata cu cheie din „Ceasuri sfinte" a Bucurei Dumbravă, *Iconara de suflete;* de meşteşugul aşezării grădinilor; de literatură, cred că răspunsul n'ar fi însemnat o alegere între toate şi o oprire cu precădere numai la una din ele. Ea se simţea născută dintr'o casă domnitoare şi menită să domnească. Aceasta însemna, mai ales, pentru o femee, punerea în slujba tuturor supuşilor, în zilele de muncă sau de primejdie, şi strălucirea de toate podoabele minţii şi ale puterilor unui Stăpânitor de oameni, la locul de frunte, care se vede de toţi, dă încredere şi insuflă eroismele şi marile pilde, în zilele de desvoltare liniştită. Iată atunci pe Regina Maria, când în mantaua de pânză a îngrijitoarei de holerici sau de răniţi, când în uniforma de ofiţer alături de Rege, la întoarcerea de pe front sau

la Incoronarea ca Suverană a tuturor Românilor, când pe terasele dela Balcic, între stânjineii albaştri, sau la masa de scris. Ea nu poate spune că este mai mult a unei îndeletniciri decât a alteia. Fiinţa şi rostul Ei pe lume sunt făcute tocmai din mănunchiul lor armonic. O Regină este mai mult decât o artistă. Artista trăeşte în Ea, alături de celelalte femei, ca o figură într'o stemă. Regina le duce cu Sine pe toate, luminându-se la rând de fiecare, pe căile destinelor Ei. Ea nu se poate împărţi.

Scriitoarea s'a căutat multă vreme. A început, cum ne-a spus Ea singură, cu basmele povestite propriilor copii. A scris mai mult la îndemnul, decât după pilda Carmen Sylvei. Basmele cele noi nu semănau nici pe departe cu „Poveştile Peleşului". Ele n'aveau nicio legătură cu pământul şi erau mult mai mult literatură decât folklor. Niciodată firul de argint al întâmplărilor minunate nu fura destul, ca să nu se audă, mereu de faţă şi mai atrăgător el decât ele, glasul povestitoarei. Un suflet se destăinuia şi alesese acest mijloc ferit şi nevinovat, ca un costum de bal mascat. Scriitoarea rămânea Regină şi nu putea să deschidă ferestrele sufletului pentru toţi trecătorii. Numai câte o izbucnire ici, colo, dădea de gol bucuria de vieaţă şi tinereţea fără veştejire, fiinţa gata, în acelaşi timp, să îmbrăţişeze ceea ce-i aduceau bun zilele sau să înfrunte încercările. De aceea, când am deschis în biroul unui mare editor la Londra, Hodder şi Stoughton, într'o zi din 1926 — era anul când Regele şi Regina României ieşeau pentru întâia oară din ţară, după războiu, în călătorie oficială prin Europa, — o carte scrisă de Oaspele încoronat şi de care gazda mea era de două ori mândră, „Peeping Pansy", cu nenumărate desene colorate şi negre, întâiul rând peste care am dat a fost acest neaşteptat strigăt, mai mult lozincă de vieaţă, decât fragment de dialog între făpturi de basm: „O soare, soare, dragostea mea!". Coperta volumului, mare aproape cât un album şi cu peste 300 de pagini, arăta, din condeiul ascuţit al ilustratoarei Mabel Lucie Attwell, o scenă de noapte, cu trei bufniţe înghesuite una în alta pe o cracă, pe un fond negru şi rotund de lună şi cu trei felinare de fier la picioare, dar prin foi răsuna, în ciuda cadrului tradiţional, aceeaşi chemare de încredere şi năvălea aceeaşi lumină. Capitala Angliei ne înconjura, şi pe Ea, făuritoarea de

frumos, şi pe mine, cititorul de departe, cu freamătul milioanelor de paşi şi de vehicule şi cu răsfrângerea verde a parcurilor ei umede.

Păstrând aceeaşi lume scoasă din închipuire şi nu din vieaţă, dar cu o ridicare spre legendă şi simbol, şi legând compoziţia, la fel ca dincolo, de o idee morală sau estetică, dar nu pentru învăţătură, ci pentru meditaţie, Regina scriitoare merge mai departe şi dă naştere la a doua Ei categorie de scrieri. De atunci sunt „Visătorul de vise" (The dreamer of dreams), „Crinul vieţii" (The lily of life), „Furii de lumină" (The stealers of light). Alte volume urmează, împletite mai târziu cu cărţi cu alte preocupări şi alt stil, către care începuse să I se îndrepte mintea. Din această vreme este şi „Glasul de pe munte", care mi-a dat prilejul să stau mai mult de vorbă cu Regina Maria despre scrisul Ei şi scris în deobşte şi să însemn în câteva pagini ceea ce mi-am mai amintit apoi din acea convorbire. Era în sala bizantină dela Cotroceni, unde Regina a mai rămas cu icoana de aur pe piept, sub toţi ochii, înainte să facă cea din urmă călătorie. Atunci ne urmărea în tot ce spunea, ca un martor al Regilor de Regi, în al căror şir se aşeza şi Ea, Carol al IX-lea de Clouet. Poate că se găsea tot acolo, cu aceiaşi ochi, chiar dacă pânza fusese luată şi dusă într'alte odăi, la o parte de năvala oamenilor, şi în acea zi de rămas bun dintre un popor, un veac şi Regina lor. Se uita din acelaşi gherghef de aur, cum se uitase de secole, tot în alte ţări, la atâtea veniri şi plecări de Regi.

Această literatură propriu zisă, care putea pune pe autoarea ei între romancierii timpului, pe Ea n'o mulţumea decât pe jumătate. Zugrăvea marile fresce sau gobelinuri, cu un simţ deosebit al motivului decorativ, se încânta de tot ce ieşea din acest joc, dar dorea altceva. Se gândea la acel altceva, pe când scria cum scria, şi se văeta de piedecile care o stinghereau. Ii era dor de cărţi, unde să pună şi să se recunoască vieaţa pe care o trăia. Visa nişte povestiri de observaţie realistă, cu personagii din societatea contimporană. Regina din Ea nu-I îngăduia însă nici să se amestece în lumea de toate zilele şi nici să se ascundă sub un pseudonim. Pentru un cap încoronat starea de incognito este mai zgomotoasă decât apariţia pură şi simplă în ornatul protocolar.

Războiul, cu val vârtejul lui de nădejdi, de patimi și de prăbușiri, a ajutat pe scriitoarea regală să se apropie de mult năzuitul ideal. In lupta care se dădea și care hotăra de soarta unui neam, înțelegea să lupte și Ea, cu toate mijloacele. Crezuse că trebue s'o deslănțue și credea acum, tot atât de tare cu cât se îngrămădeau înfrângerile și era lovită cu o deopotrivă lipsă de milă mama și Suverana, că trebue, cu oricâte jerfte, câștigată. In aceste împrejurări a luat început literatura Ei de vieață. Se încheia o epocă. Literatura de vis rămânea a trecutului. In fruntea acestui al treilea grup de scrieri stă minunata și mișcătoarea „Țara mea" (My Country). Este ca o luare de cunoștință și ca o spovedanie în clipe de primejdie, a locurilor și a oamenilor de care se legase de douăzeci și cinci de ani. Fusese scrisă ca să lumineze și să miște pe Englezii dintre care plecase, dar pe lângă acest rost, mai mult de pledoarie și de moment, cartea ne-a luminat și ne-a mișcat pe noi, între care femeea cu ochi albaștri și cu pas hotărît de nordică se așezase. Pe lângă faptele Ei de toată ziua, din acel timp de eroism, și care au intrat în istorie, stă fapta aceasta, tot atât de înaltă cât ele, și care a intrat în inimi. Ca o „Cântare a României" de un nou fel, ea poate, în traducerea îngrijită în care a apărut atunci și tremurând parcă de fiorii timpului, să se încorporeze, cu toată dreptatea, literaturii române. Manifeste, portrete, icoane din războiu, întregesc în câteva volume, pline de o bucurie proaspătă a măsurării de cavaler fără teamă cu greutățile, chipul, învălmășit cu vieața, al scriitoarei încoronate. Nicăieri condeiul nu-și împlinise mai din belșug menirea și nu dăduse mai puternice mulțumiri purtătoarei lui decât aci. A fost o culme în vieața Reginei, cum a fost o culme și în cariera scriitoarei.

Dar le-a fost hărăzit anilor din urmă, când Regina nu mai stătea în scaunul domnesc al stăpânirii, ci numai în acela al amintirii și al simbolului, să statornicească vaza și înfățișarea adevărată a scriitoarei. Cele trei volume din „Povestea vieții mele" (Story of my life) alcătuesc ele singure un grup aparte, al patrulea și cel din urmă, în opera literară a Reginei Maria. Ele păstrează o legătură, ușor de urmărit, cu scrierile din timpul războiului, dar ceea ce acolo își făcea loc numai cu pază, aici se desvoltă din plin și fără văluri. Rareori literatura memo-

rialistă a dat la iveală ceva mai vioiu, mai colorat și mai împlinit, din punct de vedere formal și mai adânc, mai bogat și mai îndrăsneț, din punct de vedere documentar. Când ar fi fost așa de ispititor și de lesne să se iasă din dreapta cărare, ori spre literatură, cu stăruința în umor până la sarcasm și în portret până la miniatură de medalion sau la caricatură, ori spre arhivă de familie, până la scoaterea la iveală a unor trăsături sau amănunte, care să stârnească vâlvă, Regina a rămas totdeauna alături de scriitoare și scriitoarea nu s'a depărtat nicio clipă de Regină, pentru ca această carte de mărturisiri și de zugrăvire de oameni și de timpuri să-și păstreze până la urmă și toată strălucirea, dar și toată cumpăna. Este vorba de o îmbinare de informație și de compoziție literară, informație privind mai mult desvoltarea proprie și compoziție literară, încălzindu-se de legătura cu documentul personal. Cine ar căuta în aceste volume numai opera de istorie, s'ar înșela de-atâtea ori, dar cine s'ar lăsa dus de încântarea de adevărată „Dichtung und Wahrheit", cu uimirea din fața unei vieți care înflorește și își cântă, clipă cu clipă, această înflorire, cu ochii puțin umeziți, fie de lumină, fie de altă simțire, și frângând astfel pe-alocuri liniile și proporțiile, nu se poate să nu se pătrundă de câtă bucurie a ființei, de câtă agerime a judecății, de câtă artă a nuanțelor au fost puse între scoarțele lor. Dealtminteri, în opera scriitoarei, dacă ar fi fost să ne mirăm de ceva, ne-am fi mirat întâlnind un volum de documente istorice, în locul unui volum de memorii, cu toată vibrația și cu toată părtinirea unei creații de artă.

„Istoria vieții mele" se vede că n'a fost scrisă numai din amintire, dela început până la sfârșit. Regina Maria își făcuse deprinderea de mulți ani, să însemne în fiecare seară întâmplările zilei. Deprinderea aceasta ajunsese o adevărată trebuință. Și după cum credinciosul nu uită sau nu pregetă, orice s'ar întâmpla, să-și facă rugăciunea de culcare, la fel cu scriitoarea. Imi spunea că oricât de slabă și desnădăjduită s'ar fi simțit, uneori la unu sau la două după miezul nopții, în timpul războiului în adăposturi ale întâmplării din Moldova, Ea își împlinea, pe lângă celelalte datorii ale zilei, și această datorie. Unele din aceste însemnări erau atât de bine prinse, încât au intrat în carte fără nicio schimbare. Celelalte au trebuit prelucrate

sau au slujit numai ca material de împrospătare. In întâii ani, când Regina Maria nu se putea gândi la o redactare, care avea nevoie de răgazul şi în deosebi de uşurarea de unele răspunderi adusă de împrejurări, dacă Ii cerea cineva lămuriri despre una sau alta, şi-mi povestea de cazul unei scriitoare americane, în loc să-i mai dea din gură acele lămuriri, îl ducea la scrinul cu săltarele pline de hârtii. S'a întâmplat ca unii din aceşti fericiţi, cărora li se deschideau tainele Reginei, să nu se arate vrednici de încredere. Apoi Regina le-a deschis pentru toţi, cu oarecare grijă de aşezare şi de punere în lumină.

Se înţelege atunci de ce Regina Maria, pentrucă tocmai în vremea când făcea aceste desene după natură, pline de observaţii originale şi de trăsături de spirit, o nesfârşită galerie de contimporani, cu numele întreg în dreptul fiecăruia, era oarecum silită să urzească episoade şi figuri osianice, prin vreo Scoţie fără timp şi fără geografie, gemea ca după aer, după putinţa unui roman de analiză şi de adevăr. Ea romanul îl ştia, romanul vieţii şi al vremii ei, cu noi şi noi creşteri, la doi paşi, sub mână, dar nu-l putea împărtăşi! Socotea pe atunci că n'are să fie decât nişte însemnări îngălbenite, prin care numai vreun arhivar avea să răsfoiască mai târziu, foarte târziu, şi, speriat de îndrăsneala mărturisirilor dinăuntru, să-l pună din nou sub zăvoare pentru alţi cincizeci de ani. Soarta însă a vrut ca „Istoria vieţii mele", deşi scrisă în englezeşte, să fie una din cărţile cele mai de seamă ale celor din urmă cincizeci de ani de istorie şi de cultură românească şi pe care literatura noastră e datoare să şi-o însuşească. Dinastia domnitoare a vrut parcă să se înmulţească în acest fel şi să ne dea, în acelaşi răstimp, atât de bogat în fapte, nu numai trei Regi, fiecare cu alte rosturi, înzestrări şi merite la recunoştinţa şi admiraţia unui întreg popor, dar şi două Regine, deopotrivă de împodobite şi deopotrivă de legate de ţară şi de vreme.

Am avut şi eu manuscrisele Reginei Maria în mână; mi-a fost dat şi mie să ciocănesc fiecare cuvânt şi să traduc pe unele din ele, scrise anume pentru mine: lucrul de atunci al mâinilor mele se găseşte în paginile revistei „Boabe de grâu". Am ascultat-o de atâtea ori, arătându-şi cu hotărîre părerile nu numai despre literatură în deobşte, dar despre atâţia din scriitorii noştri. Dacă preşedinţia de onoare a P. E. N. Clubului Român

nu i-a adus decât o sărbătorire la Londra, în anul de care am vorbit, 1926, din partea mai cu seamă a scriitorilor englezi, şi o prezentare în picioare, de comitet al Secţiei româneşti la Cotroceni, cu prilejul redactării unor statute, preşedinţia de comitet al Premiului Femina a îndemnat-o să citească şi să discute pe atâţia literaţi tineri autohtoni. Vederile Ei erau totdeauna limpezi şi nimereau în inima lucrurilor. Scriitorul, cunoscut numai dintr'o carte, aceea pusă în cercetare, căpăta deodată o caracterizare, pe care noi mai mult o dibuisem tulbure şi o primeam acum ca singura îndreptăţită. Nu era numai o măgulire adusă unui cap încoronat, ci o recunoaştere cu temeiuri, şi mai târziu şi pentru alţii, valabile. Asemenea judecăţi nu se fac întâmplător, ci dovedesc o legătură şi o deprindere cu obiectul, care descopăr pe scriitor şi focul care îl arde.

Mă văd într'o zi la Balcic, în odaia cea mare din colţ a Palatului, de deasupra Mării. Aştept pe Regina, care m'a chemat, nu mai ştiu pentru ce pricină literară. Soarele zugrăveşte, peste desenele velinţei din mijloc, un desen al lui, tremurător şi nebunatic. A intrat şi aici, la marea lui prietenă. El trebue să ştie acel strigăt din „Peeping Pansy": „O soare, soare, dragostea mea!" (Oh, Sunshine, Sunshine, I love you!). E la el acasă. Un gemuleţ de după perdea, din fereastra cea mare, trebue să fie deschis, pentrucă perdeaua de mătăsică roşioară şi străvezie se mişcă, schimbând parcă figuri după figuri pe sticlă, într'un aparat de proecţie. Mă aplec la rafturile de cărţi de deasupra divanului şi citesc titlu după titlu, cărţi de versuri şi cărţi de bătălii navale, poveşti de iubire şi poveşti de moarte. Toate sunt englezeşti. Trebue să stea aici la îndemână, când un braţ alb se înalţă ca să le cheme şi să le ceară mângâere sau avânt. Mă pierd în acea citire şi în gândurile pe care ea le răscoleşte şi nu bag de seamă, până când a ajuns în spatele meu, că Regina intrase.

E îmbrăcată în feregeaua ei răsăriteană, în care, când o văd Turcoaicele locului, îi zic: Sultana. Se aşează pe divan. Se uită pe geam la Marea care sclipeşte dedesubt, dar pare nespus de departe, într'un basm vechiu, ascunsă cum e sub jocuri de Soare, de geamuri şi de perdele. Aştept. Sunt încredinţat că are să ia şi să ducă mai departe, dela locul de unde l-a lăsat aseară,

nu mai știu al câtelea episod din O mie și una de nopți. Toate sunt din altă vreme și minunate. Soarele este numai un opaiț, iar Marea, o vedenie a deșertului amăgitor. Auziți cum curge povestea! Povestitoarea a rămas acolo și n'are de ce să plece, pentrucă dragostea ei de povestit este tot atât de mare cât este setea noastră de ascultat. A fost odată o Regină!...

EMANOIL BUCUȚA

22 Sept. 1938.

TEHNICĂ ŞI EXPRESIE ÎN ARTA PLASTICĂ

O veche prejudecată a lăsat să se acrediteze credinţa, că actele plastice îşi datoresc puterea de impresie pe care o exercită asupra subiectului contemplator, carecterului lor concret şi formal, uşor de înţeles şi uneori, chiar de realizat sub aspectul tehnic şi material.

Pictura şi sculptura, după această prea comună opiniune — nu utilizează atât raportul simbolic între ideie şi materie, pentru a reda fondul interior, ci exprimă sub formă artistică, purificată de reziduurile experienţii continui, tipurile şi fragmentele comunităţii de vieaţă sau aspectele naturii înconjurătoare.

E aci, o interpretare realistă şi concretă, corespunzătoare mai curând mentalităţii primitive sau puerile, decât unei concepţii evoluate şi rafinate asupra funcţiei psihologice a artei. Aşa dar, pe când artele încadrate în timp—muzica şi dansul — la baza cărora este lirismul debordant şi dinamic, utilizează expresia simbolică pentru a găsi un punct de contact cu lumea concretă, plastica îşi găseşte acest mijloc de exteriorizare, graţie **spaţialităţii,** care se opune abstracţiei pure şi idealismului excesiv.

Această concepţie mi se pare insuficientă şi simplistă.

Dacă se poate vorbi de **concretism** în plastica popoarelor primitive sau în arta figurativă a copilului, e greu de acceptat acest caracter ca formă tipică şi distinctivă a artei civilizate, determinată în genere de inspiraţia şi realizarea tehnică a subiectului creator.

Este adevărat, că unul din cele mai generale mijloace de exprimare îl constitue funcţia simbolică a formelor plastice. Dela copil şi primitiv, până la adult şi civilizat, procesul simbolist e cea mai elocventă modalitate de exprimare în redarea vieţii

interioare. El constitue, în primul rând, o funcţie de „idealizare", care se întrevede chiar în activitatea mistică a tipului primitiv, căci magia nu este altceva decât realizarea imaginativă a dorinţii, factor, prin excelenţă, afectiv.

In istoria doctrinelor estetice, **Hegel**, care reprezintă cea mai idealistă notă în interpretarea artei, confirmă totuşi procesul simbolic al desvoltării mentalităţii umane; căci, pentru el, sinteza artistică este încorporarea ideii pure la o formă concretă, adecvată.

De altfel, în plastica contemporană simbolismul a atins uneori accente atât de puternice, încât a trezit reacţiunea, — desigur anachronică — a clasicismului ordonator şi moderat. Dar, dacă formele excesive au fost continuu combătute, nu acelaşi lucru se poate spune despre caracterul esenţial al valorii simbolice în artă.

In adevăr, nimeni nu ar putea concepe astăzi, o operă de artă, lipsită de caracterul ei esenţial: simbolismul expresiei. Am putea afirma chiar, că simbolul intră ca element constitutiv şi ideal în orice manifestare artistică. Această generalitate se explică prin rolul de intermediar, pe care îl îndeplineşte simbolul, între imaginea individuală, şi concretă, corespunzătoare obiectului însuşi, — şi conceptul abstract, produs al unui proces de generalizare şi abstracţie, ce caracterizează mentalitatea civilizată. Simbolul nu ajunge la generalizarea definitivă, pe care o atinge noţiunea, ci se opreşte la o formă intermediară, în care legătura cu obiectul reprezentat e încă vizibilă şi concretă.

De aceea, el este atât de frecvent în vieaţa psihică a popoarelor primitive. Mentalitatea lor animistă, lipsită de precizie şi explicare cauzală eficientă, exprimă fără îndoială, o tendinţă de fixare în curgerea stărilor sufleteşti. Fireşte, nu sunt posibile decât solidificări mentale rudimentare. Dar, cum mentalitatea primitivă este prelogică, fără a presupune o anterioară prelucrare a materialului perceptiv şi sensorial, ea rămâne pe o scară inferioară, în care verificarea obiectivă e necompletă, iar simbolul rămâne factorul determinant al cunoaşterii.

Simbolul, ce redă procesul de asociere al unui fenomen de un semn distinctiv — adesea obiectivat — este superior imaginii prin complexitatea materialului exprimat, dar inferior prin

prelucrarea logică insuficientă. Pentru unii gânditori [1], el are două accepţiuni sau două funcţii deosebite: există în primul rând, simboluri **deziderative** care exprimă o tendinţă de idealizare, o determinare ireală sau o încercare de realizare imaginativă a dorinţii; în al II-lea rând, simboluri **expresive,** care presupun în prealabil o realitate obiectivă şi se bazează în genere pe consacrarea socială şi obiectivată în instituţii. In orice caz, funcţia simbolică se bazează pe un act de substituire mentală, prin care subiectul exprimă un fenomen real, graţie unui semn distinctiv, cu care e în raport de perfectă corespondenţă,. Acest semn recheamă în conştiinţă — în mod voluntar — prezenţa obiectului însuşi, oridecâteori condiţiile psihice corespunzătoare se repetă identic.

E uşor de înţeles deci, pentru ce arta face apel continuu la reprezentarea simbolică a stărilor sufleteşti, interioare, ca şi la exprimarea realităţii externe. Căci arta, e în primul rând, o funcţie, în care factorul afectiv are un rol dominant. Numai emoţia profundă, sensibilitatea accentuată şi darul simpatetic de însufleţire a obiectelor înconjurătoare, — uneori instinctivă, alteori perfect conştientă — constitue punctul iniţial al inspiraţiei artistice. Or, acest mare şi complicat proces psihic, pe care se bazează creaţiile artei, necesită o renunţare la lumea obişnuită, la realitatea concretă, pentru o atitudine de izolare, solitudine şi subiectivism, susceptibilă de a favoriza inspiraţia şi elaborarea operei de artă. Procesul de creaţie presupune o atmosferă de umbrire a realităţii brute, o estompare a formelor precis conturate şi a observaţiei exacte. El face apel la factorii vieţii psihice, printre care imaginaţia şi afectele au un rol decisiv.

Am putea defini astfel, arta, ca o realizare concretă, determinată de atitudinea factorului efectiv — în genere simpatie, uneori însă, chiar repulsiune —faţă de un aspect al vieţii reale şi complexe. Dar, pentru a ajunge la creaţie artistul are nevoie de o comunitate spirituală, care, adesea devine o confundare cu lumea brută, înconjurătoare. De aceea, estetica „simpatiei", bazată pe conceptul—„Einfühlung"—afirmă că orice reprezentare artistică presupune un proces de însufleţire a obiectelor

[1]) *M. Ralea.*— Psihologia simbolului în „Comentării şi Sugestii", Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1928.

materiale, individuale şi a naturii întregi. Şi nu e oare o rară asemănare între animismul inspiraţiei estetice şi acel al magiei primitive, prin contaminaţie, sau acţiune mimetică? Arta, scrie **Baudelaire**, e „o magie sugestivă, cuprinzând în acelaşi timp obiectul şi subiectul, munca exterioară a artistului şi artistul însuşi" [1]). De altfel, nimic nu e mai uşor de observat decât impresia puternică şi distinctă pe care o produce mediul natural asupra artistului, în comparaţie cu aceea a spectatorului comun. Cui se datoreşte această reacţiune psihică diferenţiată? In primul rând, fireşte, sensibilităţii proprii artistului, în stare de permanentă vibraţie. Apoi, atitudinii detaşate de interes material şi tendinţei spre idealizare, atât de necesară operei de artă. In fine, nu trebue să uităm ecolul afectiv şi funcţia imaginaţiei, care, prin combinaţii originale oferă un câmp nelimitat creaţiei, în locul realităţii imobile şi limitate.

Aşa dar, afectivism, animism şi imaginaţie, iată factorii indispensabili creaţiei artistice. Dar niciunul din aceşti factori nu ajunge la funcţia creatoare, fără a utiliza simbolul ca mijloc de exprimare a fenomenelor vieţii. Simbolul constitue deci, un concept, fără de care arta ar fi sortită unei comprehensiuni limitate şi subiective. El păstrează esenţa pură a obiectului reprezentat, sub forma concretă şi elocventă a semnului material exterior.

Privite din punct de vedere genetic, artele plastice exprimă o tendinţă de descriere şi idealizare a realităţii, sub diferitele ei aspecte. Am putea defini plastica, chiar, ca o formă de limbaj, în care nota concretă are prioritate, îndepărtându-se de precizia informaţiei şi a cunoştinţei în avantajul factorului afectiv.

Fenomenul estetic se caracterizează în adevăr, printr'o sensualitate lipsită de fond instinctiv şi de interes material. Definiţia kantiană: „arta e o finalitate fără scop", este şi astăzi actuală; căci, dincolo de realizarea ideii. fondului afectiv şi modalităţilor de elaborare tehnică, arta nu poate avea un scop obiectiv. Funcţia ei socială, valoarea ei etică sau educativă, sunt numai consecinţi indirecte, inevitabile adesea, din cauza

---

[1]) *Ch. Baudelaire*, Art romantique, p. 127

lipsei de autonomie perfectă a esteticului. Dar, factorul care determină valoarea estetică a operei de artă este superioritatea tehnică a artistului, originalitatea expresiei şi acordul ei cu fondul psihic corespunzător.

Arta constitue deci un limbaj concret, în care tendinţa descriptivă e esenţială. Ea dovedeşte nevoia de exprimare a sufletului individual şi colectiv, primitiv şi civilizat, pueril sau adult, utilizând forme directe, concrete şi materiale, în desemn sau modelaj.

Ea se opune astfel limbajului obişnuit, în care abstracţia e caracterul principal, iar precizia expresiei e însuşirea determinantă.

In adevăr, limbajul — ca funcţie generală de redare a stărilor sufleteşti şi de comunicare inter-individuală — utilizează forme convenţionale şi comune. Grafic, el exprimă o tendinţă indicativă, caracteristică şi pregnantă. Se poate totuşi spune, că limbajul „abstract epuizează întreaga gamă a nuanţelor vieţii sufleteşti?" Nu apare oare, acolo unde sursa de inspiraţie e mai profundă şi fondul interior mai personal, necesitatea expresiei simbolice, mai accentuată şi mai sensibilă? Arta, care se bazează în genere, pe interpretarea subtilă a stărilor sufleteşti, care creează o lume de nuanţe şi o infinitate de sensuri pentru redarea fenomenelor interioare, face apel — constant şi integral —la exprimarea concretă şi la utilizarea noţiunilor, al căror sens nu e complet şi definitiv fixat. Prin ele, forţa de impresiune se completează cu mijloacele sugestiei, iar nedeterminarea conturilor pregăteşte o atmosferă de înţelegere, profund deosebită de aceea a cunoştinţei intelectuale.

Arta plastică prezintă—sub multiplele ei manifestări — sforţarea de a învinge schematismul logic şi abtract. Ea verifică concepţia bergsoniană, a cunoaşterii, după care cunoştinţa noastră teoretică e condamnată la sterilitate şi insuficienţă. Arta animă lumea formelor concrete, pentru a înlătura schemele intelectului. Dar pentru aceasta e nevoie de materialul infinit mai bogat al intuiţiei brute şi a funcţiei simbolice. Când simbolul, care asigură contactul cu lumea concretă, a atins o formă schematică şi rigidă, incapabilă a exprima un fond psihic general-uman, arta se caracterizează printr'o notă de artifi-

cialitate manifestă. E cazul plasticei excesiv-moderniste, în care spiritul geometric încearcă înlocuirea oricărei forme figurative și simbolice.

Evoluția artelor plastice — dela manifestările cele mai rudimentare și până la formele cele mai înalte — indică o luptă continuă împotriva abstracțiunii și a schemelor intelectuale. Pictura și sculptura primitivă au început printr'o încercare de imitație a lumii înconjurătoare, în raport cu aptitudinile artistului primitiv.

Este cert azi, că în societățile rudimentare, desenul, pictura și modelajul apar în același timp, manifestând aceeași nevoie de reprezentare a strămoșului comun, a spiritelor clanului sau de perfecționare a cultului religios. Diferențierea între contur, relief și culoare, este redusă, astfel încât ea nu constitue o problemă de tehnică, la societățile cele mai simple.

E. Durkheim [1], a arătat, cu temeinică și necontestată documentare, că originea tuturor manifestărilor juridice, economice și estetice, trebue căutată în organizarea formelor de cult ale religiei totemiste. Arta plastică are, deci scopul inițial de a constitui o reprezentare religioasă, oferind în același timp cadrul necesar desfășurării ceremoniilor primitive. In aceste reprezentări religioase se găsesc primele manifestări artistice, lipsite de autonomie și independență; ele îmbracă, în forme concrete, creațiile imaginației exagerate, dominate de mentalitatea mistică a populațiilor necivilizate din Africa și Australia.

Dar, fără funcția psihică a simbolurilor, nici însuflețirea naturii, nici reprezentarea spiritelor aucestrale, nu ar fi posibile. Toate ceremoniile primitive, toate formele cultului rudimentar, se bazează pe o confuzie între realitate și vis, pe o transpunere de valori, pe care logica, — operând cu concepte abstracte — nu le acceptă; singur simbolul lasă un câmp imens de circulație acestor forme mistice și confuze. Astfel, pentru mentalitatea primitivă, simbolismul oferă multiple posibilități de exprimare, constituind punctul inițial al artei plastice nediferențiate, în care evoluția ulterioară va impune nenumărate categorii și diferențieri.

In afară de funcția religioasă și socială, plastica primitivă oferă o filiație directă cu vieața dinamică, activă, a individului.

---

[1]) *E. Durkheim.* — Les formes élémentaires de la vie religieuse.

Von den Steinen, afirmă — pe baza unor cercetări documentate şi concludente — că desenul primitiv este expresia unei mişcări, a unei atitudini. Este transpunerea concretă a formei mobile, imitaţia sau numai prelungirea gestului uman.

Acelaşi lucru se constată la copil. Linia concretă este o imitaţie a mişcării libere, gestul spaţializat, în locul mobilităţii nespaţiale. Desenul artei evoluate nu este, pentru observatorul atent, decât fixarea mişcărilor printr'un contur revelator; dar simplismul conturului este — pentru artistul nedesăvârşit — o oglindă a dificultăţilor de reproducere, prezentând cu precizie toate deficienţele artei sale.

Departe de noi intenţia de a identifica concepţia şi mijloacele tehnicei primitive cu acele ale artei civilizate. Simplismul reprezentării, concepţia valorii mistice, lipsa proporţionalităţii, a simetriei şi a stilizării intelectuale, constituie cele mai evidente şi mai esenţiale deosebiri; apoi, o anumită predominanţă a realismului vizual împotriva schematismului logic, convenţional, caracter comun atât reprezentărilor primitive cât şi manifestărilor grafice ale copilului.

Dar, există anumite date fundamentale, elemente constitutive ale artei, care exprimă condiţia permanentă a fenomenului estetic.

Primitiv sau cult, copil sau adult, artistul trebue să ţină seamă de anumite modalităţi artistice. Pentru artistul cult şi civilizat condiţionarea estetică se complică. Conturul şi desemnul, lumina şi culoarea, valoarea coloritului („teinta"), raportul între culori, sunt elemente esenţiale în arta plastică.

Evident, peste tot se impune intenţia artistului, subiectivismul ideii şi originalitatea inspiraţiei. Dar, dacă aceste ultime date constitue condiţionarea psihică, subiectivă a artei, primele elemente sunt date obiective, asupra cărora se aplică talentul creator pentru elaborarea tehnică a operei de artă. Această tehnică e cu atât mai dificilă, cu cât rezistenţa materiei e mai accentuată. De aceea, sculptura, care trebue să realizeze figuraţie şi mobilitate din materialul dur şi inert, necesită o tehnică mai complexă şi o experienţă artistică îndelungată. In acest sens, afirmaţia marelui **Bourdelle**, prin care experienţa e decre-

---

[1]) Cit. de *H. Delacroix*. — Psychologie de l'art. Paris, Alcan, 1927.

tată, „maestru" al sculpturii, mi se pare plină de înțeles adevărat și profund.

* *
*

Elementul cel mai general al plasticii este **desenul** în pictură, **conturul** și **relieful** în sculptură.

Desenul este mijlocul clasic de exteriorizare a formelor, Pentru artist, adesea forma se identifică cu desenul. O formă frumoasă corespunde unei realizări grafice estetice. Forma se revelează prin desen. Ea devine tangibilă, sezisabilă, prin simțuri și tonuri afective, grație expresiei plastice concrete.

Graficul spațializează forma psihică, interioară.

La primitiv, întâlnim cea mai rudimentară delimitare concretă: fixarea spațiului pentru ceremonii și cult religios. Aci, necesitatea exprimării nu a atins încă caracterul estetic.

Artistul civilizat reușește să transpuie în forme concrete ideea, intenționalitatea și inspirația conștientă. Acest transfer psihic e în dependență de concepția artistului sau de mentalitatea epocii. Alta era manifestarea artistică în lumea antică, determinată de mitologie, eroism și vieață epică, și infinit deosebită e astăzi concepția modernă a artei.

In adevăr, filosofia antică impunea o anumită concepție a proporției și simetriei. Ea aducea în artă simțul armoniei universale, al unității lumii, al ordinei și proporției cosmice, profund antagonist „haos"-ului primar. Manifestarea artistică concretă trebuia deci să respecte ideea de ordine, unitate și frumos. Primul ei element este conturul, ce tinde la stricta delimitare a corpului în spațiu. De aci, imensa desvoltare a reprezentării corporale în statuara greacă. Multe denumiri tehnice în plastică au apărut, — după cum remarcă **H. Delacroix** [1]) în limbajul cult al gândirii elene. Noțiunile de secțiune, elevație, plan, profil, siluetă, schemă, se aplică în întregime conturilor artistice, în arta modernă.

Dar termenii, ce indică desvoltarea tehnică a artei, exprimă în același timp, o continuă abstractizare a corpului modelat. Dela forma concretă se ajunge la o abstracție formală, la o adevărată „concepție" în reprezentarea obiectului material. In lo-

---

[1]) *H. Delacroix*, op. cit.

cul inspiraţiei iniţiale, inconştientă şi afectivă, se substitue o idee conştientă, intenţia creatoare a artistului.

In acest proces de transformare a fondului primar, se uită adesea conţinutul original al sentimentelor iniţiale. Perfecţiunea tehnică impune o abandonare a factorului psihic originar. In locul „individual"-ului apare tendinţa de generalizare, de tipizare, a obiectului reprezentat. Este acesta un progres în evoluţia artelor plastice? Fireşte, din punctul de vedere al influenţei artistice, arta nu poate aspira decât la înţelegerea universală prin forme general acceptate de masele contemplatoare. „Tipic"-ul este astfel, mai accesibil decât „individualul" şi „subiectivul". Totuşi, atunci când încercăm să sezisăm o operă, a cărei largă accepţiune e o dovadă de succes, înţelegem că ceea ce realizează pătrunderea ei în cercuri întinse, nu este numai aspectul general al prezentării, ci acordul între fondul universal-uman şi forma respectivă, lipsită de complexitate exagerată sau de abstracţiune rigidă. Aceasta, mi se pare, constitue şi un esenţial criteriu de valorificare artistică.

Desenul e o adevărată fixare a formelor mobile şi schimbătoare, în mijlocul realităţii concrete. El realizează o primă delimitare a materialului brut şi o dublare a existenţei obiective. Dar, prin funcţia lui reproductivă, desemnul e o „abstracţie" formală. Reprezentarea obiectului exterior nu e identică cu obiectul însuşi. Cea mai exactă reproducere este fotografia, dar aceasta nu este — cel puţin din punct de vedere al realizării artistice, — forma tipică a artei. Esteticianul francez, **Ch. Lalo,** opune chiar realismul fotografiei, reprezentării artistice propriu zise [1]. Cine a observat schiţele şi „croqui"-urile lui **Rodin,** care a devenit celebru prin sculptura lui simbolică şi intelectualistă înţelege perfect de ce grafica cea mai simplă poate fi uneori opera cea mai desăvârşită. Admirabila schiţă, intitulată „Cathédrale", exprimă, la o analiză atentă, un sentiment de cea mai autentică umanitate, de cea mai adâncă şi pură pietate.

Astfel, expresia celor mai simple forme poate atinge efec-

[1] *Ch. Lalo.* — Introduction à l'esthétique.

tele cele mai puternice. Trebue pentru aceasta să identificăm forma cu frumusețea? Oricât s'ar realiza o atare coincidență în istoria artelor plastice, nu cred într'o corespondență perfectă a acestor două noțiuni. Căci forma pură abstractizează, epuizează și schematizează conținutul inspirației, ideea artistică, îndepărtând-o astfel de simțul artistic general, de înțelegerea universală; în acelaşi timp, trebue să remarcăm, că opera de artă cuprinde întotdeauna elemente an-estetice.

O operă de artă se impune pentru forța ei de impresiune, prin sentimentul de vitalitate și persistență, pe care îl manifestă. Influența ei se exercită la început, inconștient și afectiv; abia târziu, când și-a dovedit puterea ei de a trăi, reclamă analiza estetică a valorii sale. Ceea ce o prezintă atenției maselor, este simbolismul formal, factor ce presupune o tehnică specială a materialului prelucrat. Sculptura, mai ales, urmăreşte redarea unei întregi game, prin care se exprimă afectele spiritului omenesc. Dela primitivul, care redă sub forme teribile și grosiere, spiritele oculte ale grupului social, trecând prin faza „colosal"-ului artei africane sau a „grandios"-ului egiptean, până la „„inefabil"-ul sculpturii simboliste civilizate, plastica statuară indică o continuă prăpastie între artă și realitate, între expresia simbolică și materialul concret.

Forma plastică vorbeşte în genere, inițiaților. Cultura și chiar experiența artistică este indispensabilă înțelegerii exacte a operei de artă. Căci oricât ar utiliza mijloacele larg simpatetice ale afectelor și simbolurilor, expresia are o limită inevitabilă; această limită este însuși subiectul creator. Atunci când depășește puterea de redare a fondului inițial și exagerează factorul tehnic inovator, expresia devine artificială și îngustează sensibil câmpul de înțelegere a spiritului contemplativ. Ori, împotriva artificialismului estetic luptă toate elementele constructive ale plasticei: umbra, combinația colorilor, efectul „tentei" — în pictură; dinamismul, greutatea, linia efortului și a echilibrului — în sculptură.

Expresia trebue să redea vieața, în fina, multipla nuanțare a formelor ei mobile și complicate. Dar departe de a se lăsa estompată de multiplicitatea elementelor, ea trebue să redea unitatea formei și precizia caracteristică a tipului reprezentat. Astfel, expresia — care în fond este un element al operei de

artă — realizează o sinteză de elemente, urmărind unificarea vieţii şi a formelor artistice. E uimitor în adevăr, cum se concentrează, într'o singură expresie de gravitate şi profunziune, sensul adânc pătrunzător al „Gânditor"-ului lui *Rodin;* şi poate tot atât — deşi profund deosebit ca tehnică şi concepţie artistică — mistic, iluminat şi hotărît, „Moise" al lui M. Angelo. Aci, opera de artă atinge resorturile profunde ale spiritului omenesc, din a cărui sursă comună izvorăsc: arta şi cugetarea universală.

Dacă în sculptură conturul şi relieful sunt elementele esenţiale ale realizării artistice, în pictură variaţia efectelor e datorită *raportului între lumină şi umbră* — şi *culorilor.*

Lumina şi culoarea creează un adevărat limbaj, care se adresează sentimentelor. Conturul e o abstracţie, o înlăturare a elementelor concrete şi afective; culoarea e o revenire la concret, o rechemare a materialului realist şi o provocare directă a sentimentului.

Pentru a realiza o adevărată operă de artă, artistul urmăreşte redarea efectelor de lumină prin distribuirea calculată a valorilor, clare şi obscure. Viziunea luminoasă care pune în valoare forma conturului, creând o atmosferă poetică şi naturală în opera de artă, corespunde concepţiei desemnului „pur". *Fromentin* a denumit acest gen de pictură: „luminarism"; în orice caz, „pictura luminii" se bazează pe valorificarea efectelor de lumină, în care umbrele se şterg, iar contrastele se reduc la cele mai simple forme.

Spre deosebire de „purism" şi „luminarism" există însă o altă concepţie, care se bazează pe contrastul între elemente, nu pe simplificarea lor. „Clar-obscurul" şi valorificarea culorii prin aplicarea luminii asupra ei, constituie o tehnică mai dificilă şi profundă.

Utilizând această tehnică, *Rembrandt* sau *Van Dyck* se adresează, în opera lor, tot atât judecăţii estetice, cât şi profunzimii sentimentelor contemplatorului. Nu lumina, nu „tenta", sunt decizive aci, ci mai curând valoarea simbolică, rezultată din raportul culorilor cu „întunericul", cu „obscurul".

Fără această proporţie, fără „valoarea" coloritului, un tablou poate apare lipsit de colorit, oricâtă coloare ar conţine. Pictura lui *Veronese* sau *Tizzian* e o mărturie concretă a acestei aprecieri.

Eugène Delacroix scria în memoriile sale, că tehnica picturii unui tablou trebue să redea decorul sau tipul ales, ca sub un văl semi-opac, ca într'o atmosferă întunecată [1]). Nici clar, nici umbră. Din fondul neclar şi întunecat, reprezentarea picturală creează — prin efecte de contrast — lumina corpurilor vii sau a naturii încântătoare. Scăderea luminii sau a intensităţii raportului cu umbra, aduce adesea o creştere a valorii artistice realizate.

Th. Rousseau, mare peisagist, contemporan şi rival al lui *Corot*, obişnuia să filtreze lumina, acoperind obiectul pictat cu un văl de mătase subţire. Astfel apărea ochiului artist, întâiu distincţia între lumină şi umbră, şi abia mai târziu — în cursul execuţiei — intensitatea culorilor naturale.

*
* *

Este aşa dar evident, că expresia depinde de complexul mijloacelor de redare şi de modalitatea tehnică a realizării artistice. Dar oare, putem spune să tehnica constituie unica condiţionare a expresiei în artă? Afirmaţia ar părea simplistă şi exagerată. Căci, în afară de reprezentarea concretă şi materială, arta are de scop fondul sufletesc, nuanţa proprie şi personală, a oricărui obiect de inspiraţie. Ea trebue să desvăluie sursa misterioasă a existenţei, care învie sub ochii spectatorului şi răspândeşte, în infinită nuanţare, obiectul voluptăţii imateriale ce domină momentul contemplaţiei.

Sub acest raport, expresia are o funcţie unică şi reprezentativă: aceea de a vedea, în forme concrete, „adevăratul conţinut al inspiraţiei artistice, fondul veridic şi natural al obiectului artei". Acordul între manifestarea concretă şi substratul psihic corespunzător, constituie certitudinea realizării superioare şi a singurii modalităţi ce păstrează intactă obiectivitatea, fără a o supune inevitabilei deformaţii profesionale, caracteristice oricărui domeniu de activitate.

MIRCEA MANCAŞ

---

[1]) Cit. de *H. Delacroix*, op. cit.

VIZIUNEA FOLCLORICĂ

Să încerci închegarea unei viziuni clare și organice din tumultoasa lume de gânduri și imagini a folclorului, înseamnă nu atâta să aduni și să alături materiale, ci mai mult să alegi, să scoți la lumină, amănuntul ce lămurește liniile pe care le vezi limpezi, ale întregului.

Operă tot atâta de intuiție cât și de sistematizare, de deslușire a firului de gând care petrece totul ca și de atentă catalogare a materialului. Descifrare a unui mod de vieață anumită a gândului și a sufletului în lume, mai mult decât fișier de referințe cât mai complete.

Aceasta este concepția noastră despre ceea ce am încercat aici să facem. Adică, să desprindem din folclorul românesc câteva coordonate care, pe măsură ce ni le lămurim mai bine, avem impresia că se încheagă mai armonic într'un tot organic.

Organicitatea acestor valori concrete sau abstracte pe care le desprindem din gândul și sufletul poporului nostru, înseamnă că ele nu sunt acolo produsul unei întâmplări bătute de vânturi ci că trăiesc și cresc acolo dintr'o vieață a lor, exuberantă și azi, indiferent de unde au venit semințele ce le-au împins rădăcina.

Și dacă trăiesc așa, nu înseamnă numai triumful puterilor spirituale ale unui neam și mărturia nobleței sale intelectuale în izbânda lui de a-și închega o viziune proprie de vieață, — ci și facilitatea pentru noi de a-l înțelege așa cum e și trăiește el în realitate, fără falșele entusiasme, dar și fără asprele critici neînțelegătoare, care reprezintă cele două atitudini obișnuite ale intelectualilor noștri față de temelia noastră etnică țărănească.

Dar, celui ce caută superficial, se pare că tocmai această organicitate i se refuză. Cuiva, care ar porni să-l catalogheze

ştiinţific şi numai atâta, folclorul îi poate apare adesea ca o masă informă de contradicţii, deci ceva cu totul contrariu viziunii lămurite de care vorbim.

Admiţând şi noi aceasta, faptul capătă o valoare de premiză, din care nu se poate în aparenţă trage decât o singură concluzie: Folclorul fiind aşa haotic, cum e, — noi cei care, din aceste fărămături căutăm să închegăm un tot răspicat şi organic, facem o operă cu o mare doză de arbitrar, deci neştiinţifică în metoda ei, şi deci nevalabilă în cele mai multe din concluziile ei.

Da, — aşa ar fi dacă folclorul ar fi o depărtată lume moartă, pe care noi azi am căuta s'o reînviem în gând din câteva risipite vestigii. Când un savant reconstitue din câteva măsele un animal dispărut în preistorie, fireşte că teama lui cea mai mare este ca nu cumva să găsească un alt învăţat o copită care să contrazică ceea ce i se pare lui că spun dinţii. Amănuntele trebue deci să se împlinească şi să se verifice riguros între ele, fără excepţie.

Dar folclorul e o imensă realitate vie, — şi diversitatea lui de aparenţe haotice creşte tocmai din această vieaţă, care e, să nu uităm, o vieaţă sufletească, deci de o fluiditate de forme pe care fiziologia nu o poate niciodată atinge.

Folclorul e la noi încă o continuă creaţie. Fiindcă n'a pornit din file de cărţi ca alte mănunchiuri de adevăruri, nici n'a rămas doar între file de cărţi ca la popoarele occidentale. La noi încă, folclorul înseamnă un mod de a trăi şi de a gândi.

Lămurindu-l, nu reconstituim prin urmare forme vechi, ci reconstituim moduri de vieaţă materială şi de activitate spirituală. Modul lui material sunt obiceiurile, modul său spiritual sunt credinţele. Insăşi această polaritate adâncă arată ce admirabilă şi întreagă unitate de vieaţă constitue folclorul la noi şi astăzi încă.

Cercetându-l, intri nu într'o necropolă ca arheolog, ci într'un laborator, ca lucid surprinzător de mecanisme de investigaţie şi de creaţie. Vei fi deci nu un colecţionar migălos de piese, — dezolat adesea că îţi lipseşte, că n'ai găsit una care să-ţi împlinească şi să-ţi îndreptăţească sistemul de ordine în care le-ai numerotat, ispitit adesea să fabrici tu una care să umple golul, — ci descoperitorul încet al unor aceloraşi mecanisme de înţelegere, simple şi largi tocmai pentru ca să fie temeinice,

sub nesfârşita caleidoscopie de forme, pe care o poate vieaţa impune unui imens suflet colectiv, cum este acela al unui neam.

Iată, bunăoară, despre origina licuriciului, sunt multe legende deosebite. După cum cred cei din comuna Mădăraş, din Ardeal, el s'ar fi născut din fărămiturile unuia dintre îngerii păcătoşi, care au vrut să răstoarne stăpânirea lui Dumnezeu, căutând să intre pe furiş în rai, a fost surprins de Sf. Petre şi asvârlit pe pământ.

In alt sat din Ardeal se crede că e fărâmă a unui diavol răpus de altul. O credinţă relatată de T. Pamfile, îl arată fărâmă dintr'o stea care nu era decât înger îndrăgostit, într'atâta de o pământeană, într'unul din drumurile în care îl însoţise pe Dumnezeu în lumea noastră, încât Prea Sfântul, care îl prefăcuse în stea, ca să poată vedea pământul, a trebuit să-l fărâme, fiindcă patima lui ameninţa să aprindă cerul.

Iar într'un sat din Muntenia se spune că licuriciul ar fi fost făcut de Dumnezeu la ruga Sfântului Petre, care-şi căuta noaptea prin pădure nişte cai furaţi şi n'avea lumină.

Toată această lume de credinţe, atât de bogată şi de lucitoare, însă creşte armonic dintr'una singură, fundamentală: aceea că în cosmos cea mai măruntă făptură sau faptă nu e nici accident nici apariţie facilă din neant, ci a izvorît din mâna lui Dumnezeu atunci când a fost necesar. O întreagă vastă viziune de vieaţă, — şi aceeaşi, — se desprinde din toate patru legendele. Aceea a unei lumi împlinindu-se necontenit din bunătatea divină, care nu sugrumă iniţial păcatul, fiindcă i-ar răpi omului libertatea morală, dar îl sublimează într'o infinitate de forme eterne întipărite pe faţa nesfârşită a naturii, ca să-i aducă omului mereu aminte şi să-l înveţe.

E apoi şi un mecanism unic de formare a legendei. Pornind dela percepţia cea mai izbitoare aici: aceea de lumină.

Ce importă astfel că, cercetând imensele volume ale Elenei Voronca, vezi că în satul Bagiurea e crezut mai mare peste lupi Sfântul Petre, pe când lângă Botoşani e Sf. Gheorghe, iar în cele mai multe sate e Sf. Neculai. Când dedesubtul acestor valuri ale imaginaţiei folclorice, aceeaşi credinţă adâncă stă. Aceea că lumea e o imensă armonie de ordini şi de ierarhii, în care, până şi lupii îşi au locul lor de datorie şi de ascultare.

In judeţul Ialomiţa, striga sau fluturele cap de mort e respectat pentrucă se crede că duce apă morţilor. In alte locuri,

dimpotrivă, e ucis, fiindcă se crede că suge sângele din inima copiilor. In amândouă credinţele însă, aceeaşi imagine suverană a morţii. Şi dacă cea dintâiu e una din acele atât de multe şi deosebite, care reliefează convingerea singură, că lumile toate, ale fiinţei şi ale nefiinţei, se întrepătrund, sunt în necontenit şi tainic schimb de mesagii prin cine ştie ce făptură umilă, — cea de a doua e reflexul unei convingeri complimentare, aceea că în cosmos sunt şi fiinţe care au misiunea tragică de a face răul dintr'o orânduire mai presus de ele şi de a-şi primi pedeapsa tocmai pentru ca să se împlinească în totul această orânduire.

Pământul stă, după folclorul nostru, pe stâlpi aşezaţi pe spatele unui balaur pentru unii, al unor peşti, al unor bivoli, al unui urs chiar, pentru alţii. Intrevezi uşor aceeaşi realitate, — a cutremurelor, — cum îşi caută explicările prin acelaşi mecanism, diferind doar formele pe care i le dă experienţa de vieaţă a celui ce gândeşte. Stâlpii aceştia sunt roşi mereu de Iuda după unii, de diavol, de sgripţuroaice, după alţii, — cu acelaşi scop: ca să prăbuşească pământul, deci şi creaţia lui Dumnezeu, şi fără să o ştie ei, dar următor acelei neostenit de înţelepte rânduieli divine, ca să dea prilej femeii harnice să facă o faptă bună, speriindu-i cu bubuitul sitei, când o bate tare la cernut, şi făcându-i să-şi întrerupă opera destructivă un timp în care stâlpii aceştia mâncaţi se refac şi se întăresc.

O sumă întreagă de imense linii de gândire şi de prevedere se întâlnesc astfel în bobul minuscul al unui eres, stupid în aparenţă: viziunea plastică a unui univers în care toate amănunţimile îşi răspund dela depărtări infinite şi în care organicul se amestecă firesc cu anorganicul; conştiinţa tragică a păcatului ce pândeşte lumea în însăşi temeliile ei şi certitudinea liniştitoare că ochiul lui Dumnezeu veghează mereu; şi mai presus de toate, minunata asociere a destinului uman, nu numai în mărunta lui statură, dar şi în cele mai minuscule amănunţimi ale vieţii pe care o îndreaptă, — ca fapta femeii care cerne cu hărnicie, fără să-şi cruţe palmele, — la uriaşul destin al universului, pe care-l ajută hotărîtor în voinţa lui veşnică de înălţare, spre perfecţia divină prin eliberarea de păcat.

Folclorul se vădeşte astfel ca o continuă şi diversă frământare a câtorva credinţe şi înţelepciuni fundamentale, închegate în adânc, — sub acest tumult de vieaţă, — într'un tot de o rară armonie.

Dar nu numai vieaţa îşi trimete astfel mereu materialele în acest laborator, ca să fie toate străluminate din acest adânc şi topite în blocul fierbinte. Cu alte vorbe, nu numai vieaţa oferă viziunii folclorice materialul de expresie, adică invadează în gând.

De multe ori, gândul folcloric invadează vieaţa reală. E atât de puternic încât o disimulează după structurile sale. Cei care cunosc bine satul, — d-l Lucian Blaga, de pildă, a creionat in *Elogiul satului românesc* acest fenomen cu forţa d-sale cunoscută de a face clare misterele vieţii noastre etnice, — ştiu de câte ori se întâmplă ca legenda să evadeze din adâncuri şi să copleşească vieaţa reală.

Nu e evidenţa unei stări apropiate de cea a copilăriei prin imposibilitatea de distingere între planul real şi cel fictiv, — cum eşti ispitit foarte uşor să crezi şi cum pare că şi d-l Blaga e ispitit, — ci consecinţa firească a obişnuinţii de a considera cosmosul ca o imensă armonie de rânduieli în care materia şi spiritul, văzutul şi nevăzutul, omenescul şi supranaturalul se amestecă.

Cel care stă de vorbă cu ţăranii după ce a izbutit să înlăture foarte masivul strat de neîncredere a lor faţă de orăşeni, îşi dă seama de această obişnuinţă şi de consecinţa ei, invazia mitului în vieaţă. Ca să rămânem pe o temelie ştiinţifică, nu vom da amintiri personale. Există în privinţa aceasta o carte de documente, admirabilă în sobrietatea ei şi în lipsa ei de intenţii demonstrative. E cartea „Graiul nostru", a regretatului Ovid Densuşianu, în care sunt însemnate convorbiri foarte libere cu ţăranii.

Iată una:

„Când o da cinevaşilea cenuşă cu cărbuni în noaptea dă Filipi, atunci vine lupu şi mănâncă cevaşile de pă lângă casă; de n'are ce mânca, atunci îl mănâncă pe el. Aşa s'a întâmplat cu sora lui Dinu Băilă, din Meri-Petelui. Dânsa s'a sumeţit ş'a dat cenuşa cu cărbuni afară 'n noaptea dă Filipi; şi când a ieşit afară, a sărit un lup pe ea şi a omorît-o".

Repet, această invazie a viziunilor de taină din folclor o poate constata oricine în vieaţa reală a satului.

Şi ea indică folclorul drept un laborator de înţelegeri pentru vieaţă şi nu o colecţie de reminiscenţe barbare.

Un fapt ca păstrarea ruinelor istorice prin măsuri poliţieneşti, de pildă, nu îşi găseşte locul în viziunea folclorică. Nu şi-l găseşte, în primul rând, fiindcă după cum spaţiul în folclor are limite foarte precise la marginile satului, dar infinit prelungite în cosmos, tot aşa şi timpul se pierde într'un ocean de coexistenţe, care fac pur şi simplu să nu existe istoria. Şi astfel a păstra istoria, înseamnă a păstra ceva ce nu există.

Găsim, în privinţa aceasta, în Voronca, o credinţă despre cetatea Ţeţinului, foarte semnificativă. Sătenii din apropierea ei au trecut-o din istorie în folclor, în care nu există decât lupte între bine şi rău, adică între puterile divine şi diavol, sau cel mult între creştini şi păgâni, sau între nedrepţii ciocoi şi făcătorii de dreptate haiduci. Şi fiindcă cetatea era prea uriaşă încă pentru ca s'o atribue haiducilor şi prea uitată ca să fie în legătură cu Turcii, — au făcut din ea locaş al diavolilor. Ei, se ştie, — sunt într'un continuu şi cosmic echilibru, în dorinţa lor de a sfărâma lumea lui Dumnezeu, cu veghea divină care o apără. Şi atunci, ce e mai firesc pentru ţăranul de acolo ca domnii care interzic să se scoată pietre din cetatea dăruită diavolului, — să se integreze efortului acesta veşnic de a circumscrie puterile de a face rău ale diavolilor, respectându-le ceea ce le-a fost lor rânduit:

„Dacă ar scoate cineva piatră câtă este acolo şi le-ar strica culcuşul, ei ar sfărma târgul; de aceea se tem domnii şi nu lasă să se mai scoată piatră din Ţeţin".

De altfel, pentru modul cum se scufundă şi dispare brusc istoria în lumea eternă şi universală a marilor principii de bine şi de rău ale folclorului, sânt exemple şi mai caracteristice în cartea citată a lui Ovid Densuşianu. Ele se pot aduna mai ales din jurul personalităţii atât de repede intrată în legendă, fiindcă a intrat în sufletul ţărănimii, a lui Alexandru Ioan Cuza. Intr'unele, devine erou de baladă cu domni vechi. Intr'altele, un fel de haiduc.

Iată-l în cele dintâi: „A făcut multe istorii ăla, — Cuza. A dat şi călugării afară din mânăstiri. S'a făcut că-i cioban, s'a dus la călugări să vadă ce fac. Călugării mânca şi bea ghine ş'apoi se lua la luptă. Când a văzut aşa, le-a zis Cuza: Aşa faceţi voi? Stai... şi i-a scos afară".

Aşa credea un moş din judeţul Constanţa. In Neamţ, se po-

vestea altfel că, venind ca soldat, călugării l-au culcat în bucătărie, pe un ţol rupt. Insă aceeaşi realitate: imagina atemporală a lui Cuza ca un vechi voevod pedepsitor al păcatelor.

La fel, un fapt de politică externă se converteşte în aceleaşi linii eterne de baladă, — atât de senine şi abstracte în geometria lor, fiindcă e o geometrie etică, nu istorică. Iată cum povesteşte un ţăran din judeţul Tulcea, cum „a scăpat ghietu Cuza ţara di ghir": A luat vreo 20 voinici dintre boierii lui, şi pe un vaporaş iute a plecat la Constantinopol. Acolo a intrat la sultan. Acesta n'avea habar, sta pe tron şi bea cafea. Cuza i-a pus „cartea" pe masă şi i-a zis: „Iscăleşte colea să nu mai plătească ţara ghir; iscăleşti, ori te tai". Ş'a scos sabia. Dar sultanul „di frică să nu-l taie, a iscălit. Ş'a luat cartea şi nişcă băiete. S'a suit în vapor şi drumu nainte la Bucureşti. Ci-că să se fi luat după iel, dar nu l-au putut ajunge".

In pitoreasca povestire naivă, aceeaşi intimă fuziune dintre viziunea folclorică şi vieaţa satului. Unirea Principatelor, independenţa externă, — sunt noţiuni care nu există nici în una nici în alta. Cuza e acceptat, întru cât a trecut din istorie în vieaţa satului, prin scutirile de bir, prin pământul luat dela călugări şi dat satului. Nu e o mărginire a inteligenţei, nici o încremenire a ei în incapacitate de a sesiza primenirile vremii, în toate acestea. Silueta demonică şi modernă a vaporului nu îl încurcă deloc pe povestitor cu noua ei realitate mecanică. Se transfigurează uşor în acelaşi străvechiu rol de cal năzdrăvan, adică de etern auxiliar al omului, în lupta lui pentru dreptate. Dar să-l exalte pe Cuza pentrucă a făcut unirea între români, când el, martorul lui anonim dela ţară, se simte frate şi primeşte secrete mesagii de solidaritate dela ei, — până şi cu copacii din codru, cu melcii din pământ, cu morţii de dincolo, asta i se pare de sigur în adâncul intuitiv al înţelegerii sale folclorice ceva cu totul nesemnificativ şi de prisos.

Inţelegerea aceasta se arată astfel din toate câte am văzut, ca o instituţie spirituală, cu legile ei adânci şi simple, în armonia lor, cu puterea ei nesecată de vieaţă şi reînoire pe aceleaşi străvechi dimensiuni, cu aderenţele ei intime la sufletul şi gândul ţăranului nostru.

Desprinzându-i liniile esenţiale de structură din diversitatea complexă în care ea îmbracă haina veşnic neostenită a vieţii,

putem nădăjdui astfel nu numai revelarea unei armonii vizionare bănuite, dar și un spor al putințelor noastre de înțelegere a sufletului românesc.

Dar aderențe nu înseamnă identificări absolute. Țăranul nostru poate judeca folcloric, poate privi lumea folcloric, — după cum poate și să nu o facă. Cu alte cuvinte, poate rămâne în disciplina spirituală străveche pe care o mărturisește folclorul, — după cum poate și evada din ea.

Folclorul aduce de pildă o viziune de severe ierarhii a lumii, al cărei corolar logic este supunerea față de ele în mod firesc. De aceea, țăranul nostru admite cu minime proteste toate strășniciile stăpânirii.

Dar poate și evada din această înțelegere, arătându-se revoltat, nu față de nedreptățile stăpânirii, — ceea ce ar fi în perfect acord cu viziunea etică a folclorului, — ci chiar față de dreptățile ei. In ancheta de care am mai vorbit, Ovid Densușianu a constatat cu surprindere destul de multe elogii ale stăpânirii turcești, fiindcă atunci nu se plătea bir, adică turcul nu exercita decât o stăpânire nominală. Folclorul închide o tradiție de adâncă și aproape totală creștinătate. Acest țăran totuși elogia și regreta stăpânirea unui păgân. Această tradiție este profund eroică, — atâtea balade înfățișează luptători, femei, fete, copii, învingători sau învinși în înfruntarea păgânului, dar niciodată plecându-i-se, ci preferând moartea. Și totuși țăranul care îi vorbea profesorului Densușianu, povestea, fără nicio tresărire de rușine sau de ură cum, când trecea turcul pe câmp, nu trebuia să faci nimic alt, decât să descalici de pe cal sau să cobori din car și să stai în genunchi în drum, cu căciula în mână; iar când intra în casa ta, trebuia să-i ții calul de frâu, plimbându-l prin curte, ca să-și poată face turcul nestânjenit toate gusturile.

E în adevăr, de multe ori, o distanță cutremurătoare între realitatea folclorică și realitatea cotidiană a gândirii câte unuia care se desprinde din vechea realitate colectivă.

O distanță care îl făcea pe Ovid Densușianu să suspecteze folclorul ca pe un inteprêt prea idealizant al țăranului nostru, să recomande foarte multă neîncredere față de el și să-i opună o metodă care să surprindă liberă gândirea țărănească de azi.

Mă gândesc însă ce s'ar întâmpla, dacă în încercările de definire a culturii unui popor occidental, am aplica această metodă. Adică, în loc să căutăm cultura şi spiritualitatea franceză la un Descartes, la un Racine, la un Victor Hugo, am dibui-o, notând conştiincios propoziţiile mediocre ale cine ştie cărui funcţionăraş, sau apaş, de suburbie pariziană.

Folclorul, ca şi cultura modernă, nu sunt expresii directe ale realităţii, ci prelungiri ale acestei realităţi în ideal, după cum sunt şi aluaturi în care transcendentul coboară şi creşte nouă vieaţă. Departe de a înfăţişa idealisări de stupidă cromolitografie, folclorul ne defineşte sufletul rural prin ceea ce are el mai bun, e adevărat, însă prin ceea ce are el real, oriunde şi oricând de preţ, — şi nu prin accidentalul meschin şi degradat.

E o uriaşe realitate aparte, care, — cu puterea pe care o au toate marile realităţi spirituale, — obligă însăşi realitatea vieţii să i se conformeze. E o realitate colectivă, şi asta ne interesează pe noi aici, nu cea individuală, fiindcă noi căutăm aici sufletul prin care a trăit neamul acesta între atâtea îndărătnice vitregii, prin care mai trăeşte încă şi prin care credem tare că va mai trăi.

OVIDIU PAPADIMA

INTUIŢIA LA BERGSON

Intrebarea: care e metoda prin care putem cunoaşte existenţa? a preocupat în mod deosebit gândirea umană, dând răspunsuri diferite. Că a preocupat gândirea umană e lucru incontestabil — căci nu e sistem de filosofie care să nu discute această chestiune. Cât priveşte modul cum a fost rezolvată, prezintă o mare importanţă pentru studiul de faţă, lucru pe care îl vom accentua, având în vedere că însuşi subiectul lucrării noastre nu e decât unul din aceste răspunsuri. Căutând să stabilească metoda care ne duce la adevăr, marii gânditori au adus o diversitate de soluţii. Astfel, Platon spune că metoda dialectică e gânidrea cât mai desprinsă de sensibil. Aristot caută să completeze pe Platon, precizând că dialectica e numai o parte a metodei, cealaltă fiind silogistica. Deci, tot gândirea ne duce la adevăr, dar nu numai gândirea desprinsă de inteligibil, ci şi gândirea coborîtă în sensibil. Platon n'a precizat bine, spune Aristot, ce este intelectul (nus-ul).

Logosul e încadrat între două speţe ale nus-ului: nus patetikos, care premerge logosului şi nus apathes, care urmează logosului. Dialectica ar fi mersul dela nus pathetikos către logos; iar silogistica ar fi coborîrea dela logos către nus pathetikos. Stoicienii vor căuta să concilieze pe Platon şi Aristot, susţinând că adevărul nu e nici inteligibilul cât mai desprins de sensibil şi nici inteligibilul aproape de sensibil, ci inteligibilul topit în sensibil. Conform acestei teorii, metoda care ne duce la adevăr e logica (dialectica silogistică), logica nefiind, în ultima analiză, decât studiul metodei prin raţiune. In trăsături generale, metoda la antici, e raţiunea. Creştinismul susţine că drumul care ne duce la adevăr e credinţa, e înfăptuirea învăţăturii adusă de Isus (de logosul divin întrupat). Anticii ne vorbiseră

despre metodă; Isus sângerează pentru ea. Aici e partea superioară a creştinismului. Descartes susţine că metoda e raţiunea, ascultând de cele patru regule: regula clarităţii, analizei, (diviziunii), sintezei şi enumeraţiei totale a părţilor. Bacon aduce experienţa, însă o experienţă savantă. Şi înainte de el, se vorbise despre experienţă; dar de o experienţă întâmplătoare (casus). Bacon vrea o experienţă savantă care duce spre invenţie, din casus, să devină ars inveniendi.

Savantul nu trebue să procedeze nici ca păianjenul, nici ca furnica, ci ca albina: strânge şi prelucrează.

Incât metoda e şi raţională şi sensibilă. Kant: metoda e raţiunea practică şi teoretică. Pentru Hegel, tot raţiunea e aceea care ne dă adevărul. Pentru Schopenhauer, e contemplaţia artistică. St. Mill: metoda e empirică — inferenţa dela particular la particular. Comte: metoda e filosofia pozitivă, cu alte cuvinte e ştiinţa luminată de filosofie şi filosofia cu un suport ştiinţific real. James: metoda e experienţa. Boutroux: raţiunea ne dă adevărul — o raţiune care nu se confundă cu funcţiunea logică, ci e şi voinţă. După Bergson, metoda e intuiţia.

De asemenea, pentru Husserl, însă, o intuiţie deosebită de cea bergsoniană. In rezumat, la întrebarea: care e metoda care duce la adevăr, gândirea umană a răspuns în diferite feluri. Pentru unii, e raţiunea; pentru alţii, e experienţa; experienţă îmbinată cu raţiunea, susţin alţii; credinciosul spune că prin credinţă, ajunge la adevăr; artistul, prin artă; misticul, prin intuiţia mistică; unii filosofi susţin că printr'o anumită gândire: gândirea intuitivă.

In studiul de faţă, vom căuta să examinăm una din afirmaţiile care susţin că prin intuiţie prindem „ceea ce este".

Vom examina intuiţia la H. Bergson. (Intr'un articol viitor vom studia intuiţia la E. Husserl, urmând ca, după ce vom fi precizat, să arătăm care sunt punctele comune, precum şi deosebirile dintre concepţia unuia şi a celuilalt). Inainte însă de a intra în conţinutul lucrării, vom căuta să stabilim înţelesul noţiunii de intuiţie.

1. Intuiţia e cunoaşterea unui adevăr evident, de orice natură ar fi el, care serveşte de principiu şi de fundament raţionamentului (astfel e definită de Descartes în regulele sale). Locke şi Leibnitz urmează obiceiului cartezian. Astfel, Locke: adevărurile primitive pe care cineva le prinde prin intuiţie,

sunt de două feluri: adevăruri de drept (verités de raison) sau adevăruri de fapt (verités de fait); Leibnitz întrebuinţează termenul de cognitio intuitiva, pentru a desemna cunoştinţa în care noi putem să gândim simultan, toate noţiunile care constitue prin combinarea lor obiectul gândit.

2. Intuiţia e vederea directă şi imediată a unui obiect de gândire actual, prezent spiritului şi prins în realitatea sa individuală. Kant: intuiţia se raportă imediat la obiect şi este singulară. Hamilton, Meusel, Devey, definesc intuiţia în acelaşi sens: cunoştinţa individului.

Această cunoştinţă poate să aibă ca obiect:

1. *O realitate metafizică.* Se obişnueşte, după Kant, să se dea acest sens expresiei *„intuiţie intelectuală"*.

2. Obiecte care ne sunt furnizate de sensibilitate fie apriori, fie aposteriori. Propriile noastre fenomene psihice, pot fi numite deasemeni, în acest sens, obiecte de intuiţie.

3. Orice cunoştinţă dată dintr'odată şi fără concepte. Schopenhauer ia cuvântul în acest sens foarte larg, dându-i o mare întrebuinţare; intuiţia nu ne dă numai lucrurile, ci şi raporturile lor.

4. Intuiţia e cunoştinţa sui-generis comparabilă instinctului şi simţului artistic, care ne relevă ceea ce fiinţele sunt în ele înşile, contrariul cunoştinţii discursive şi analitice, ce ne face să le cunoaştem dinafară. „Se numeşte intuiţie această speţă de simpatie intelectuală, prin care cineva se transportă în interiorul unui obiect pentru a coincide cu ceea ce el are ca unic şi, prin urmare, ca inexprimabil" (Bergson).

5. Intuiţia e siguranţă şi rapiditate de judecată; ghicire (devination) instinctivă (de fapte sau de raporturi abstracte). „Acest sentiment, această intuiţie a ordinei matematice care ne face să ghicim armoniile şi relaţiile ascunse" (Poincaré).

Accepţiunile termenului de intuiţie, menţionate mai sus, le-am luat din „Vocabulaire technique et critique de la philosophie"', fascicola 12, publicată în Bulletin de la Société Française de Philosophie, vol. IX, pag. 268—274. Observaţiile făcute de membrii societăţii precizează destul de bine noţiunea de intuiţie. Într'o privire sintetică asupra acestor accepţiuni, am putea nota — drept caractere esenţiale ale termenului intuiţie — următoarele:

Intuiţia e prinderea imediată a realităţii — nu atât a ex-

teritoriului ei, cât mai ales, a interiorului; încât „ideea de intuiţie, care dă imediat realul, de orice natură ar fi el, prin opoziţie cu conceptul — un fel de substitut mental al realului, căruia pretinde că-i corespunde, dar care poate foarte bine să nu-i corespundă — această idee (datorită în întregime, mi se pare, lui Kant), este de o extremă importanţă pentru filosofie şi merită să fie rezervată în întregime pentru a exprima cuvântul intuiţiune (I. Lachelier).

Filosofia lui Bergson e numită, de obicei, intuţionism — aceasta tocmai pentru importanţa pe care el o acordă intuiţiei.

„Intuiţionism", „intuiţionalism", „filosofia intuiţiei", găsim că sunt nume date frecvent în Anglia şi în istoria filosofiei engleze, doctrinelor care admit:

1. Că orice cunoştinţă se sprijină pe intuiţia de adevăruri raţionale şi superioare experienţei.

2. Că existenţa unei realităţi materiale este direct cunoscută şi nu este nici inferată, nici construită. (Şcoala scoţiană, Hamilton şi „electicii francezi" succesorii săi). (Vocab. tehnic şi critic al filosofiei, Bul. soc. franceze de filosofie, vol. IX, pag. 274).

Intr'un sens special al înţelesului noţiunii intuiţionism, şi filosofia lui Bergson poate fi încadrată în rândul doctrinelor care poartă acest nume. In cele ce urmează, vom căuta să argumentăm aceste afirmaţii.

Ce aduce nou Bergson faţă de înaintaşii săi? Filosofia bergsoniană e socotită adesea ca o adevărată revoluţie — sau mai bine zis ca cea mai autentică expresie a unei revoluţii filosofice. In ce constă această revoluţie? In schimbarea radicală a... punctului de vedere: de a nu se mai instala pe un piedestal stabil, imobil, permanent, pentru a lua de aici vederile asupra realităţilor; un astfel de reper nu mai există; nu există lucrurile, nu există decât acţiuni. (Bergson, Evol. creat., pag. 270). Nu există în univers, dacă e vorba de Dumnezeu, de spirit, de vieaţă, de materie, decât flux de activitate; spre a prinde realitatea, deci, trebue să te plasezi în flux, să coincizi cu el, să gândeşti în durată, nu în spaţiu". Iată noua revoluţie. Universul nu e ceva dat, format, un tablou complet pictat de un artist, ci un tablou *„en train d'être peint par un artiste en train de peindre"*. Ori, e o deosebire între acest mod de a vedea lucrurile şi cel al antecedenţilor, spune Bergson. Atât în filosofia antică,

cât și în cea modernă — „pentru una și pentru cealaltă, realitatea ca și adevărul ar fi integral date în eternitate". (Ev. Creat, pag. 382).

Universul e o devenire. „Filosofia revoluționară își refuză de a considera istoria universului ca deja scrisă, dintr'un început, înainte de timpuri, fie în sânul unei materii unice, omogene, sau compusă din elemente primordiale nediferențiate — cum o profesează teoriile moniste clasice — fie în spiritul unui Dumnezeu creator, infinit clar văzător, dinaintea căruia tot ce s'a trecut, se trece, și se va petrece, rămâne desfășurat (etalé) pe un plan imuabil". (Jules Sageret: La revolution Philosophique, pag. 8).

Peste tot Bergson vede acțiune. „Dacă peste tot, este aceeași speță de acțiune care se desăvârșește, fie că ea se desface, fie că tinde să se refacă, eu exprim singur această similitudine probabil când vorbesc de un centru de unde lumile ar curge ca firele unui imens buchet, — băgați de seamă că eu nu iau acest centru drept un *lucru*, ci ca o continuitate de curgere. Dumnezeu, astfel definit, n'are nimic „de tout fait"; el este vieață neîncetată, acțiune, libertatea". (Bergson, Ev. Creat, pag. 270).

Astfel fiind realitatea, „filosoful... va vedea lumea materială topindu-se într'un flux, o continuitate de scurgere, o devenire. Și el se va pregăti astfel a găsi durata reală acolo unde este mai util a o regăsi, în domeniul vieții și al conștiinței (Bergson, Op. cit., pag. 389). Noua filosofie detronează spațiul prin durată; spațiul generalizează imobilul, făcutul, permanentul, stabilul; durata corespunde la un flux indivizibil de elemente psihologice, biologice sau materiale.

In altă parte, Bergson, vorbind despre Descartes, Leibnitz și Spinoza, spune:

„In rezumat asemănările acestei noi metafizici cu cea a anticilor, constă în faptul că, pentru una și pentru alta, realitatea ca și adevărul, ar fi integral date în eternitate. Una și alta resping ideea unei realități care s'ar creea încetul cu încetul, cu alte cuvinte a unei durate absolute". (Ev. creat., pag. 382). Ce înțelege Bergson prin durată pură? „Durata cu totul pură este forma ce o ia succesiunea stărilor noastre de conștiință, când eul nostru se lasă prins de vieață, când el se abține de a stabili o separație între starea prezentă și stările anterioare; o succesiune fără dinstincție și ca o penetrație mu-

tuală, o solidaritate, o organizaţie intimă de elemente, fiecare reprezentând totul". (Bergson. Essaies sur les données immédiates de la conscience, pag. 76). „Durata pură, (este o) succesiune de schimbări calitative care se intrepătrund, fără contururi precise, fără nicio dorinţă de a se exterioriza unele faţă de altele". (Ibid., pag. 78).

Esenţa — substanţa primă pură, dacă ne referim la înţelesul pe care-l dă Aristot termenului esenţă — realităţii, este, după Bergson, *elanul vital.* Ce înţelege el prin elan vital? „Elanul de vieaţă de care noi vorbim, consistă, în definitiv, într'o nevoie de creaţie". (Ev. creat., pag. 278). E o curgere continuă Sensul acestei curgeri este ridicarea spre perfecţiune. Aceasta se realizează când elanul se ridică; atunci când el coboară, când decade, când are o mişcare inversă, ne dă materia. Materia n'ar fi în ultimă analiză decât o încremenire a elanului vital, o cristalizare. Nu materializarea elanului vital, este sensul acestei lumi, ci spiritualizarea materiei. Elanul vital pătrunde în materie, se foloseşte de o infinită parte de plasticitate, de care se bucură, silind-o să se transforme. Această coborîre e elanului vital în materie, ne dă ceea ce numim vieaţă. Vieaţa e conştiinţa coborînd în materie, spune Bergson. Conştiinţa e memorie — în sensul, că în ea este condensat tot trecutul nostru. O altă caracteristică a conştiinţei e prevederea — „orice formă de conştiinţă e o anticipare a viitorului. O balansare spre trecut şi viitor, iată esenţa conştiinţei. Conştiinţa e esenţial liberă; trecând însă prin materie, ea nu o poate face fără să se adapteze la ea; această adaptare noi o numim intelectualitate. Deci inteligenţa, după Bergson, e o formă mai puţin pură, e o conştiinţă mai puţin originară, e elan vital încremenit întru câtva. O altă formă realizată de conştiinţă în materie, e instinctul.

Că materia şi conştiinţa au o origine comună, mi se pare foarte probabil, spune Bergson. Cred, că întâia e opusă celei de a doua, că în timp ce conştiinţa e activitate ce necontenit creează şi multiplică, materia e activitate ce necontenit se descompune şi se uzează, şi cred, de asemenea, că nici materia care constitue lumea, nici conştiinţa care întrebuinţează această materie, nu pot fi explicate prin ele înşile şi că nu-i decât un singur izvor pentru amândouă.

Antinomiile inerente filosofiei bergsoniene, remarcate

printr'o subtilă analiză de J. Segond, în lucrarea sa L'Intuition Bergsonienne, nu prezintă un mare pericol pentru demnitatea și înălțimea acestei gândiri. Dintr'un punct de vedere, concepția lui Bergson ni se prezintă ca o serie de termeni opuși. La fiecare pas dăm de o antiteză. Astfel: *calitate—cantitate;* Bergson înclină spre calitate, înțelegând prin aceasta „vieața interioară în originalitatea sa pierdută (fuyante), una e curgere, cealaltă solidificare; *spirit—materie;* spirit (luat ca memorie crescândă)—corp; libertate—necesitate; artă—știință; individ—societate; gândirea spirituală—limbajul spațial; intuiție—inteligență; cunoștință pură—cunoștință practică; metafizică—știință. Din seria acestor termeni antitetici, avem, sinonimi pedeoparte: calitate, durată, spirit, libertate, artă, individ, gândire spirituală, intuiție, cunoștință pură, metafizică; iar pe de alta: cantitatea, spațiul omogen, materie, corp, necesitate, limbaj spațial, inteligență, cunoștință practiă, știința. Bergson înclină către prima serie de termeni.

Antitezele bergsonismului apar ca atare numai atunci când privim realitatea oarecum dată printr'un moment al ei. In fața acestei curgeri, ne postăm și o oprim, pentru un moment, să vedem cum se prezintă. Atunci observăm deoparte materia, de alta spiritul, etc.

Când însă o privim în durată, în curgerea ei, realitatea nu ne mai apare ca scurgându-se pe două planuri opuse, ci ne apare una. Incât credința lui Bergson, așa cum am notat-o mai sus, că realitatea e una, e întru totul legitimă. Esența e una: elanul vital, care când urcă e spirit, e memorie, e vieață, e artă, etc.; iar când coboară, când se mișcă regresiv, e materie, e spațiu, etc.

In concluzie, Bergson răspunde la întrebarea: ce este ceea ce este prin *elanul vital.* In ce constă acest elan vital, am remarcat mai sus. Rămâne să ne întrebăm acum: *cum prindem acest elan vital. Prin instinct? Prin inteligență? Prin intuiție?* etc. *Iată ce urmează să examinăm.*

In treacăt, am amintit mai sus, că elanul vital coborînd în materie, suferă o adaptare la aceasta. Deși accentuăm încă odată, în filosofia lui Bergson, avem o spiritualizare a materiei, nu o materializare a spiritului, totuși spiritul nu rămâne în forma lui pură, nu-și păstrează același avânt, atunci când intră în materie, spre a o sili să se modifice, să evolueze, ci de-

vine mai puţin pur, se mişcă mai greu. Elanul vital nu mai e o curgere continuă, fără opriri, nu mai e durată în plin înţeles al cuvântului.

Formele pe care le ia elanul vital coborît în materie, sunt: amorţeala vegetativă, instinctul, inteligenţa.

Intre acestea, Bergson găseşte că e deosebire de natură. „Eroarea capitală, aceea care, transmiţându-se după Aristot, a viciat cea mai mare parte dintre filosofii naturii, este de a vedea în vieaţa vegetativă, în vieaţa instinctivă şi în vieaţa raţională, trei trepte succesive ale unei aceleeaşi tendinţe, care se desfăşoară; în timp ce ele sunt trei direcţii divergente ale unei activităţi care s'a scindat în creşterea sa. Diferenţa între ele nu e o diferenţă de intensitate; nici de treaptă, ci de natură". (Ev. Creat., pag. 147).

Interesându-ne mai deaproape, inteligenţa şi instinctul, vom căuta să precizăm mai bine ce sunt ele.

„Inteligenţa, înfăţişată în ceea ce pare să fie în mersul ei originar, este facultatea de a fabrica obiecte artificiale, în particular, instrumente în devenire şi de a varia indefinit fabricarea lor". (Ev. Creat., pag. 151).

E o deosebire esenţială între instinct şi inteligenţă. Ini stinctul desăvârşit e facultatea de a utiliza şi chiar de a construi instrumente organizate; inteligenţa desvoltată este facultatea de a fabrica şi de a întrebuinţa instrumente neorganizate". (Ibid., pag. 152).

Cu alte cuvinte, „inteligenţa va fi orientată mai ales spre conştiinţă, instinctul spre inconştient". (Ev. cr., pag. 157). Căci prin instrumente organizate nu înţelegem altceva, decât ca organizare adusă de natură, ca ceva fixat, unde o alegere nu prea are ce căuta, în timp ce instrumentele neorganizate, presupun o alegere, presupun prezenţa conştiinţei.

„Inteligenţa în ceea ce are înnăscut, este cunoştinţa unei forme, instinctul implică aceea a unei materii". (Ev. cr., pag. 161).

Examinând funcţiunea inteligenţei, vom observa că ea duce asupra solidelor. „Inteligenţa noastră, aşa cum a ieşit din mâinile naturii, are ca obiect principal solidul neorganizat" (idem, pag. 167). „Ea nu-şi reprezintă clar decât discontinuul"

(idem, pag. 168), „decât imobilitatea" (pag. 169). „Inteligența este caracterizată prin puterea indefinită de a recompune potrivit nu importă cărui sistem" (idem, pag. 170).

Inteligența, pentru a se gândi clar și distinct, pe ea însăși se vede sub forma de discontinuitate. „Conceptele, elementele cu care lucrează inteligența, sunt, în definitiv, exterioare unele față de celelalte, întocmai ca obiectele în spațiu" (idem, pag. 174). „Conceptele nu sunt dealtfel percepția însăși a lucrurilor, cu reprezentarea actului prin care inteligența se fixează asupra lor. Nu sunt imagini, ci simboale" (idem, pag. 174).

Astfel fiind, „inteligența nu e de loc făcută pentru a gândi evoluția în sensul propriu al cuvântului, cu alte cuvinte continuitatea unei schimbări care ar fi mobilitate pură... ea își reprezintă devenirea ca o serie de stări (d'états), dintre care, fiecare este omogenă cu ea însăși și deci neschimbătoare" (idem, pag. 177). Astfel, „inteligenței îi scapă ceea ce e nou în fiecare moment al unei istorii. Ea nu admite neprevăzutul. Dacă antecedente determinate duc la un consecvent determinat calculabil în funcție de ele, iată ce satisface inteligența noastră" (idem, pag. 177).

Examinat în sine, instinctul ne apare ca un act de simpatie. Bergson exemplifică admirabil acest lucru, urmărind vieața insectelor mai ales. Intre Sfexul, care atacă și victima sa — greerul — e o adevărată simpatie (în sensul etimologic al cuvântului). Prin această simpatie, Sfexul, prin instinctul său, cunoaște victima dinăuntru, în sine, el știe precis punctul vulnerabil.

Această cunoștință simpatică e cu totul deosebită de cea științifică, adusă de inteligență. Inteligența și instinctul sunt îndreptate în două sensuri opuse: instinctul merge spre materie; iar inteligența spre vieață. Inteligența, prin intermediarul științei care este opera sa, ne va procura din ce în ce mai complet secretul operațiilor fizice; despre vieață, ea ne aduce și nu pretinde dealtminteri a ne aduce, decât o traducere în termeni de inerție. Ea se învârte mereu în jur, luând, dinafară, cel mai mare număr posibil de vederi asupra acestui obiect ce ea îl atrage spre ea, în loc de a intra în el. *Intuiția* este cel care ne va conduce în însăși interiorul vieții, și prin intuiție vreau să spun instinctul devenit dezinteresat, conștient de el însuși,

capabil de a reflecta asupra obiectului său şi de a-l lărgi indefinit (idem, pag. 192).

Astfel, intuiţia într'un sens, este mai aproape de instinct, decât de inteligenţă. Totuşi ea datoreşte ceva şi intelgenţei. Intuiţia, prin comunicaţia simpatică ce ea va stabili între noi şi restul vieţuitoarelor, prin dilatarea ce o va obţine dela conştiinţa noastră, ne va introduce în domeniul propriu al vieţii care este copenetrare reciprocă, creată, indefinit continuă. Dar dacă prin aceasta ea depăşeşte inteligenţa, apoi nu e mai puţin adevărat, că dela inteligenţă vine sguduitura (la secousse), care a făcut-o să urce în punctul unde se află. Fără inteligenţă, ea ar fi rămas sub formă de instinct, ţintuită de obiectul special care-l interesa, practic şi exteriorizată prin el, în mişcări de locomoţie (idem, pag. 193).

Incât o teorie a cunoaşterii, spune Bergson, trebue să ţină seamă şi de inteligenţă şi de intuiţie. Dacă metafizic vorbind, conştiinţa, pentru a prinde realitatea cât mai integral, se divide în intuiţie şi în inteligenţă, o face pentrucă realul se prezintă sub această dublă formă: materie şi vieaţă. „Vieaţa, care va să zică conştiinţa lansată dealungul materiei, fixează atenţia sa asupra propriei sale mişcări sau asupra materiei ce o traversează. Ea se orientează astfel, să fie în sensul intuiţiei, fie în acela al inteligenţei" (idem, pag. 197).

Din citatele de mai sus, reese următorul lucru: instinctul e o cunoaştere a realităţii, o cunoaştere dinăuntru, dar inconştientă şi fixată de lumea materială; inteligenţa e de asemeni o cunoaştere, însă o cunoaştere care mobilizează vieaţa, o opreşte în loc, spre a o putea prinde şi nu o prinde decât în exteriorul ei. Intuiţia e cunoaştere interioară a vieţii, păstrând-o în mergerea ei. Prin intuiţie simpatizăm cu lucrul. Ea e instinct — de oarece e o cunoaştere, o simpatie cu interiorul lucrului, — dar e ceva mai mult decât instinctul: e conştienţa de sine — lărgindu-se prin această conştienţă de sine mult în afara obiectului fixat prin instinct. Intuiţia e inteligenţă — de oarece ea merge asupra vieţii însăşi, — dar e ceva mai mult decât inteligenţa: cunoaşte vieaţa în curgerea ei, în durată şi din interior, nu în opriri şi din exterior, aşa cum face inteligenţa. „Se numeşte intuiţie această speţă de simpatie intelectuală, prin care cineva se transportă în interiorul unui obiect, pentru a coincide cu

ceea ce el are de unic şi prin urmare de inexprimabil". (Bergson, Introduction à méthaphsique, dans la revue de Methaphysique et de Morale, Janvier 1903, pag. 3). In continuare Bergson precizează: „intuiţia este fără îndoială o operaţie originală a spiritului, ireductibilă la cunoştinţa fragimentală şi exterioară prin care inteligenţa noastră, în uzajul său ordinar, ia din afară o serie de vederi asupra lucrurilor; dar nu trebue uitat că acest mod de a prinde realul, nu ne este mai natural, în starea actuală a gândirii noastre; pentru a-l obţine trebue deci cel mai adesea să ne pregătim în acest sens printr'o lentă şi conştiincioasă analiză, trebue să ne familiarizăm cu toate documentele ce privesc obiectul studiului nostru. Această pregătire este în deosebi necesară, când e vorba de realităţi generale şi complexe, astfel ca vieaţa, instinctul, evoluţia: o cunoştinţă ştiinţifică şi precisă de fapte este condiţia prealabilă a intuiţiei metafizice, pentru care îi pătrunde principiul" (idem, pag. 36).

Edouard Le Roy, unul dintre elevii cei mai autentici ai lui Bergson, precizează admirabil vederile maestrului asupra intuiţiei. „Demersul gândirei intuitive, după acei care laudă virtutea, ar fi un efort al spiritului, pentru a intra simpatic în interiorul însuşi al realului, pentru a-l prinde şi poseda din lăuntru, în cea mai intimă esenţă a sa, aşa cum este în sine, în loc de a se învârti în jurul lui, din punct de vedere în punct de vedere şi de a se mărgini de a-l traduce în simboale. E vorba de o urcare deasupra reprezentărilor conceptuale şi sensibile, ordinare ,până la o experienţă cu totul vie şi pură, capabilă de a realiza o imediaţie absolută". (E. Le Roy. — La pensée intuitive, pag. 144).

Intuiţia bergsoniană nu ne poartă asupra unui lucru mort, ci asupra unui act; ea însăşi e un act: actul spritului creator. Intuiţia admite, de sigur, mai multe planuri succesive — spune Bergson într'o scrisoare către Höffding — dar pe ultimul plan, care este principalul, ea este intuiţia duratei.

Precis, intuiţia la Bergson este opusă gândirii discursive, nu gândirii în general. Şi intuiţia e o gândire, dar o gândire continuă, nu divizată; e gândirea redevenită concretă pe punct de a depăşi orice divizare, orice multiplicitate, orice opoziţie

de punct de vedere şi de atitudini, pe punctul de a urca deasupra însăşi a dualităţii obişnuite: obiect şi subiect.

Cu aceasta, încheiem consideraţiile asupra intuiţiei la Bergson, consideraţii în care am stabilit că intuiţia nu e nici instinct şi nici inteligenţă şi că datul ei, identic cu subiectul metafizic, nu e nici idee, nici materie (concepute ca substanţe fixe) ci un *elan vital* (spiritual în tot cazul); rămâne să vedem în ce mod e concepută intuiţia, la Husserl.

CAPITAN VLĂDESCU

CONTRIBUŢII EMINESCIENE

I

EMINESCU ŞI BONIFACIU FLORESCU

In manuscrisul eminescian *Nr. 2.262, fila 66 r.*, se găseşte următoarea:

EPISTOLĂ DESCHISĂ

CĂTRE HOMUNCULUL BONIFACIUS

Azi venind din întâmplare şi sub ochii noştri «Pruncul»
Am citit critic'adânc' a renumitului homuncul
El cu mintea sa câlţoasă şi cu stil greoi bombastic —
Cearcă să ne-arate *nouă* ce-i frumos şi ce e plastic,
Intinzând pe-a noastre versuri groasa minţii sale labă,
El ni spune cum se cade să rimeze-un om de treabă...
Poate cum că rime proaste şi în capul său bătĕ-s'or
Şi de aceea unul astăzi pune masca de profesor.
Astfel e maşina lumii, ciobotari sunt şi politici
Găseşti sculptori făr' de mână, orbii pictori, urşii critici,
Ba încă îţi cer cu toţii, ca să fii politicos
Să nu dai cumva cu parul, să le mângâi capul gros,
Să găseşti că ei sunt genii şi să-i lauzi, să nu zici
Cum că muzica e proastă, dacă surzii ajung muzici...
Toţi pretind egali să-ţi fie, să te'mpaci cu a lor soiu,
Cărui Joe i-a dat vieaţă, resuflând pe dinapoi.

Dar în vremea noastră tontul, fără minte, fără carte
Fie care 'Ι'νλη ψνλη negustor de coji deşarte
Fie care, cărui mintea e o ştearsă, neagră tablă
Iţi încalică o vorbă din Bouillet, o veche rablă
Dur la deal şi dur la vale — şi atuncea te aţine
Ămblătoare-a minţii sale un isvor pustiu devine.

De-o ciudată buiguire, din acest isvor mefitic
Este criticele sale, când homunculul e critic.

Dragul meu! învaţă carte şi ascultă-mi îndemnul:
Cine vrea să zugrăvească, să înveţe 'ntâiu desemnul,
Criticul întâiu să ştie singur cum să-şi şteargă nasul
Inainte de-a atinge cu piciorul său Parnasul —
Tu vrei să mă 'nveţi acuma ce e rimă, ce e metru
Crastaveţi la grădinar vinzi şi... lui Sfântu Petru?
Cum s'aşează lac pe pânză vrei tu să me'nveţi pe mine
Când nu ştii de-i bun desemnul şi coloarea pusă bine?
Cu-ale tale vorbe goale, câte-o sută de para
Nu eşti critic, nici istoric, numai simplă mascara.
De-aş gândi la tine odată, — totdeauna aş scrie recte
Şi mi-ar curge cu grămada toate rimele corecte,
Dar nici pot s'urmez vr'odată al scrisori-vă tipic
Scriind vrute şi nevrute, sugând degetul cel mic.
Şi să cat numai atâta cum cuvintele se'nnoadă
Hârbuite, fără normă să le aşez... din coadă,
Să cos vrute şi nevrute cum pe pânză coşi bibiluri
Şi pe public s'ameţească săltăreţele dactiluri
Când pe mine forma, limba abia poate să mă'ncapă,
Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă?
Şi cuvinte hârbuite metric eu în lemn să toc —
De ţi-ar place ţie versu-mi, eu l'aş arunca pe foc. —
Dară pentru un car de oale e destul zic un ciomag
Şi de aceea în urma urmei ca s'arăt cum îmi eşti drag
Eu îţi zic întoarce încă fila mea cum ai întors-o —
Căci de astăzi înainte îmi întorc spre tine *torso*...[1]).

Avem în faţă un fragment din conceptul *„Scrisorii II-a"* — momentul tumultos când intenţia satirică deslănţue primele ritmuri, care se vor atenua prin câteva variante, dispărându-le notele subiective, sub o generalitate de denunţ literar.

Răspunsul dat *către homunculul Bonifacius* dovedeşte prin redacţiile din mssele *2.256, 2.260, 2.261, 2.262,* că el a stăpânit pe poet, dar întocmai ca în cazul pamfletelor al căror obiectiv fusese fie D. Petrino, fie Pantazi Ghica, fie V. A. Popovici-Ureche, el l-a îndepărtat în faza obiectivă a creaţiei. Şi nu ar fi exagerat să bănuim, peste paginile mari ale manuscriselor sale caligrafiate atât de ordonat cu cerneală violet, că toate aceste fragmente, rămase prin „personalităţi", cu o vieaţă proprie în

[1]) I. E. Torouţiu, *Studii* şi *documente literare, IV,* pg. 162; se colaţionează cu mssele *2256, 2260, 2261:* Mihai Eminescu, *Opere, Poesii* (ed. C. Botez) Tom. I, pg. 390 şi urm.; de asemenea cu transcrierea, diferită pe alocuri, după mssul 2262, din G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu,* III, pg. 279. Biblioteca Academiei Române fiind închisă (1—30 Sept. 1938), când lucram, n'am putut avea textul direct.

indepărtarea de ceea ce se trimetea *Convorbirilor literare*, să-i fi alcătuit o panoramă de duşmănii răpuse, pe care în momentul înfrângerii însăşi, se mulţumea, dintr'o demnitate aristocratică, să nu le înstrăineze de câmpul caietelor, nici prin dispreţ — diferenţiindu-se şi astfel de stilul pamfletelor, nu odată condiţiune trivială a generaţiei, din moştenirea paşoptistă.

Dintre adversităţile pe care afirmarea lui Eminescu le întâmpină mai ales după 1872, când Maiorescu îşi dădu pe faţă părerile cu privire la literatura timpului — aprecieri care se adevereau şi cititorilor cu bun simţ şi din care lipseau exponenţii Capitalei — pe aceştia îi denunţă turpitudini îndrăzneţe în criticile făcute *Revistei Contemporane* (1873), — fu şi aceea a profesorului dela Sf. Sava: Bonifaciu Florescu.

Purtând asupra sa legenda filiaţiei naturale din Nicolae Bălcescu, ceea ce pe atunci nu era lucru rar, după exemplul lui Gr. H. Grandea, dar îi apropia simpatiile trecutului de sbucium al tatălui, dânsul fusese [1]) bursier al Statului la Paris, şi în 1873 se întorsese cu licenţa în litere la Rennes, „chemat de amicii familiei sale în ţară spre a concura pentru catedra de Istoria universală critică la Universitatea din Iaşi" — unde chiar predă timp de un an, până în Aprilie 1874, când Maiorescu îl reintegră pe N. Ionescu, dând lui Bonifaciu Florescu *un blam nemeritat* [1]); tot din 1873, îl aflăm profesor de l. franceză şi istorie la renumitul colegiu Sf. Sava [2]).

Cu acest prestigiu la care se adaugă militantismul în rândurile partidului liberal, în mare prietenie cu secretarul *Magazinului istoric pentru Dacia*, Pantazi Ghica, la revistele căruia este mână dreaptă, Bonifaciu este, din chiar anul întoarcerii, înregimentat în rândurile opoziţiei literare bucureştene împotriva Junimei, la **Românul**, la **Transacţiuni literare** (1872—1873:

---

[1]) D. R. Rosetti, *Dicţionarul Contimporanilor*, pg 77.

[1]) Titu Maiorescu îi scrie lui Eminescu din Cernăuţi, 17 Aprilie 1874: „Leider muss, wegen Ihrer Zögerung, noch der ungenügende Leonardescu dort belassen werde, während *ich den N. Ionescu an Stelle des Florescu reintegrirt habe*". (I. E. Torouţiu, *St.* şi *doc. lit.* IV, pg. 170).

[2]) V. Gr. Popu, *Conspect asupra literaturii române şi scriitorilor ei*, Partea II, pg. 38; Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, Tom. II, pg. 437; G. Caliga, *Almanahul Dicţionar al Presei din România*, pg 83.

Nr. 17 (28 Febr. 1873), *Dacia sub jugul Goţilor;* Nr. 16, O conferinţă ţinută la Paris despre *revoluţia franceză),* la **Revista Contemporană** (1873—1876: An. II (1874), Sem. II, Nr. 7, pag. 44, *Etiam contra omnes;* An. III (1875), Nr. 6, *Civilisaţiunea Mexicului;* An. III (1875), Nr. 7, *Spiritul de neadmiraţie;* An. IV (1876), Nr. 1, pag. 46, *Despre Gust;* are şi o **conferinţă,** la Paris, *Asupra poeziei române* — idem An. I (1873), Nr. 7, pag. 646), la **Stindardul** (25 Martie—30 Iunie 1876, ca redactor „antidinastic": Nr. 8, *Adevăr şi originalitate în literatură;* Nr. 17, *Despre Stil;* Nr. 31, *Despre Stil* — împotriva lui Maiorescu, „patrioticul zel de a proba că nu există în România niciun adevărat poet"... „Cu voea însă autorităţei extraordinară a acestui colosal critic" hărţueşte polemic *condiţia* stilistică din criticile acestuia; N-rele 32, 33, 34, *Despre individualitate în literatură;* Nr. 34, *Historia;* Nr. 35, *Calităţile Stilului*; Nr. 43, *Imaginea şi precisiunea.* Periodicul acesta combătuse vehement conservatismul *Timpului),* la **Nuvelistul** [1]) (1877), la **Vestea** (1877—78), la **România liberă,** la **Tarara** (1880), la **Portofoliul român** (1881—1882), cele mai multe cu apariţie mărginită la câteva luni, cât erau trebuitoare campaniilor îndrăzneţe, insuflate de patronatul şi desigur de sprijinul material al lui Pantazi Ghica, până la 19 Iulie 1882, când vechiul redactor al lui *Păcală* răposă. *L'Independance roumaine* din 18/30 Decemvrie 1882 anunţă, sub redacţia aceluiaşi profesor, reapariţia **Stindardul**-ui [2]), fără a mai avea în urmă, dovada editării.

Când **Literatorul** însufleţi boema Bucureştilor în lupta deschisă *Convorbirilor literare,* Bonifaciu Florescu redactă foarte activ anul întâi (20 Ianuarie 1880—1881), alături de Alexandru Macedonski, numai „colaborator": An. I, pg. 5, *Aquarele: Lângă vatră;* pg. 21, *Cronica;* pg. 25, *Studii literare: Despre poesia descriptivă;* pg. 29, *Revista theatrală;* pg. 63, *Cronica;* pg. 43, *Daţi săracilor;* pg. 44, *Plimbare funebră;* pg. 47, *Revista theatrală;* pg. 54, *Precisiune şi imagine;* pg. 62, *Revista theatrală;* pg. 67, *Cronica;* pg. 68, *Contrast;* pg. 74, *Sgârcitul* (tr.); pg. 77, *Revista theatrală;* pg. 97, *Copilul;* pg. 115, *Suvenire din răsboiul franko-prusian;* pg. 116, *Despre inversiune;* pg. *131,* Ce este o

[1]) In colecţia Academiei Române nu se găsesc decât numerele 20 din 6 Mai şi 55 din 10 Iunie 1877.

[2]) Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti,* I, pg. 703.

carte bună; pg. 146, *Ce este arta de a scri;* pg. 164, *Apollo și Mercur;* pg. 166, 185, *Timon;* pg. 174, *Revista theatrală;* pg. 176, 192, *Povețe către scriitorii tineri;* pg. 180, *Despre Aquarele;* pg. 197, *Despre armonia imitativă;* pg. 199, 234, *Hamlet* (tr.); pg. 216, *Despre usul mythologiei în poesia modernă;* pg. 223, *Revista theatrală;* pg. 237, *Aquarela;* pg. 245, *Imensitățile;* pg. 252, *Omul apelor* (tr.); pg. 248, 284, 327, 347, *Balade de H. Murger;* pg. 250, *Puterea amorului* (tr.); pg. 251, *Mica Christină;* pg. 254, *Ochii albaștri;* pg. 257, *Cimitirul;* pg. 265, *Despre formele frasei franceze; Cearta;* pg. 273, *Armonia imitativă* (tr.); pg. 280, *Gemănul său* (tr.); pg. 280, 302, 318, 330, 349, *Corul în tragedie;* pg. 297, *O revoluțiune în teatru;* pg. 333, *Noutăți din Paris;* pg. 339, *O istorie fără început și fără sfârșit;* pg. 345, *Cei doi amici* (tr.); pg. 358, *Adevărul și originalitatea în literatură;* pg. 363, *Istoria progresului;* pg. 366, *Serbările din Belgia* (tr.); pg. 379, *Alaiul fetei sărace* (imit.); pg. 395, *Resfrângerea;* pg. 400, *Nota;* pg. 403, *Ophelia;* pg. 408, *Despre câteva tipuri literare* (tr.); pg. 447, *Daniel Rochat;* pg. 459, *Despre alegorie;* pg. 464, *Revista theatrală;* pg. 466, 467, 497, *Chanson Bessarabienne;* pg. 472, *Revista theatrală;* pg. 484, *Fecioara de la Tora* (tr.); pg. 494, *Un tablou Rubens* (tr. din Musset). Intre 1882—1883 el nu preda la Sf. Sava și nici numele nu i-se întâlnește în paginile publicațiunilor periodice [1]).

Există vreun raport între aceste colaborări ale lui Bonifaciu Florescu și *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius?*

I. E. Toroutiu în *Studii și Documente Literare*, vol. IV, pg. 162, 300, propune, cu nedumerirea unui semn de întrebare, *datarea 8/20 April.—21 Noem./3 Dec. 1886*, referindu-se la versul:

Azi venind din întâmplare și sub ochii noștri «Pruncul»

în care *Pruncul* se identifică propriu cotidianului *Pruncul român*, care apare între aceste date, sub direcția lui Vintilă C. A. Rosetti (v. și Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, *Publicatiunile periodice românești*, pg. 532). Această părere se respinge dela sine prin faptul că postuma în referință, după însăși adnotarea lui C. Botez, este „mai veche decât versiunea I-a"

[1]) D. R. Rosetti, *Dicționarul Contimporanilor*, pg. 77. După arătările lui C. Ionescu din *Almanahul Graficei Române*, 1927, B. Florescu își avea vremelnic o tipografie proprie.

a Satiriei II-a [1]), care în ultimă redacţie se tipăreşte în *Convorbiri literare*, An. XV (1 Apr. 1881), pg. 39. Putea să intre în proectul satirei din 1881 conceptul datat 1886? Alt motiv este însuşi stilul, care trimite prin violenţă la perioada gazetărească a lui Eminescu de după 1880 şi, în orice caz, înainte de Iunie 1883.

Identificarea figurativă, citind egalitatea „Pruncul" — Literatorul (care la *20 Ianuarie 1880*, deci de câteva luni în *1881)*, susţinută de G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, III, p. 281, este cea adevărată, mai ales că în *Literatorul*, după cum dovedesc paginile primului an, citate mai sus, Bonifaciu Florescu a colaborat rodnic.

Intregesc că spre acest înţeles concordă şi stihurile din mssul *2.261:*

Teamă mi-e că *acea foaiă* să ne laude o să'nceapă
Ce azi prin judecata-i merită numirea «Pruncul».

Nu poate fi primită însă apropierea lui Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu, III*, pg. 282, pentru versul:

Tu pretinzi să scriu ca tine o istorie pe apă

de balada *Omul apelor*, despre care în *Literatorul* I, Nr. 16 (11 Mai 1880), pg. 252, se dă jos *indicaţia* (pentrucă Bonifaciu Florescu mai tradusese în acelaşi număr; pg. 248, balada lui H. Murger, *Primul păcat al Margaritei*; pg. 250, *Puterea amorului*, poezie finlandeză de Runeberg; pg. 254, *Ochii albaştri* din R. Burns şi pg. 251, *„Folk-visorul" Mica Christină): Cântec popular danes. Traduceri de B. Florescu* [2]*)*. Intre *„să scriu ca tine o istorie pe apă"* şi *„Traduceri"* nu poate fi niciun acord critic.

Cealaltă apropiere de *„Aquarele"*, este firească, întru cât Bonifaciu introdusese sub această denumire schiţa poemei în proză, destul de cultivată în cercul Literatorului. Dânsul publicase acolo şase *„Aquarele":*

---

[1]) *Op. cit.*, pg. 385.

[2]) Traduceri din acestea, din folklorul arab (pg. 237, 493), persan (pg. 48), din literatura Egiptului antic (pg. 232), din Petöffi (pg. 336), din irlandeza lui Thomas Moore, din spaniolul Gil Polo, va publica şi în paginile *Portofoliului român.*

Lângă vatră, (pg. 5);
Dați săracilor, (pg. 43);
Contrast, pg. 68);
Copilul, (pg. 97);
Aquarela, (pg. 237);
Un tablou Rubenș-tr. din Musset, (pg. 494).

Insuși Ion Ghica semnează în *Literatorul* I, pag. 492, aquarela *Bătrânețea lui Câmpineanu.* Specia se întâlnește și în *Portofoliul român:*

B. Florescu *Aquarelă,* An. I, pg. 418;

Mircea Dimitriadi, *Imitație de Aquarelă* I, pg. 235—purtând indicația: 27 Sept. 1880.

Bonifaciu Florescu, definește această specie *„o fotografie morală"* sensibilizată prin *„arta savantă"* a stilului — la un pas de apologia prozei. Era și locul să menționeze în acest dar scriitoricesc pe N. Bălcescu, Al. Odobescu, Ion și Pantazi Ghica, M. Kogălniceanu, Boliac, C. A. Rosetti:

„Mai putem nota, două trei nume, care însă nu trebue căutate în Convorbiri Literare..., voiu împinge bună voință până a le spune că pentru a face o aquarelă de câteva linii, trebue ca d-lor să posede întâiu multă inimă, pentru a putea exprima un simțimânt delicat, apoi, precisiună și imagină în stil, alegerea apropiată a vorbelor, simțimântul artei, desemnul și coloarea, căci cel ce face o aquarelă se servă de vorbe ca și pictorul de penelul său: amândoi fac un tablou. In afară de aceasta, trebue ca nicio vorbă să nu fie o umplutură, ca nicio vorbă să nu fie pusă fără a produce un efect...".

Pentru *„unii critici ce nu știu a se ocupa de planul, nici de caracterul general al unei opere"* [1]), dânsul trimite pedant la articolul său asupra lui Grigore Alexandrescu [2]) și la rândurile înflăcărate ale lui Al. Macedonski asupra lui Duiliu Zamfirescu [3]).

Critica respectivă se tipărește în *Literatorul* I, Nr. 12 (Dum. 6 Aprilie 1880), pg. 181 și este, în afara articolului *O istorie fără început și fără sfârșit,* (idem I, pg. 339), cu atacuri piezișe

[1]) Maiorescu [!].
[2]) *Poetul Grigore Alexandrescu, (Columna lui Traian,* 1874, pg. 116).
[3]) *Poema Levante și Calavryta, (Literatorul,* I, 1880 pg. 70, 86, 103, 119, 136, 147).

la adresa Nouei Direcţii ieşene, termenul din urmă al provocărilor care ar fi susceptibilizat pe Eminescu [1]).

Primul termen — trecând peste atacurile anti-maioresciene din *Stindardul I, 1876*, N-rile 17, 31, unde se poate deosebi prea puţin criteriul de iconoclasmul polemic — termen care ajută datarea *„Epistolei"*, îl găsesc în aceeaşi colecţie a *Literatorului* I, Nr. 3, (Dum. 3 Febr. 1880), pg. 37, şi **anume în** *Cronica* lui Bonifaciu, în care se părăseşte tactica aluziilor pentru a invectiva deschis pe Eminescu şi pe Slavici:

„Fiind obiceiul de a termina cronicele prin ceva nostim, alergăm la „Timpul", unde scriu celebrii Eminescu şi Slavici. Sunt sigur că vom găsi de ce să râdem. Tocmai! Un articol subsemnat Nicodem. Cât ar râde un Francez de acest pseudonym, care în Francia e identic cu *prost*. Articolul corespunde cu semnătura...

Tot în *Literatorul* I, Nr. 6 (Dum. 24 Febr. 1880), pag. 82, sub pseudonimul *Rienzi*, se imprimă pamfletul *„Frunze găsite prin volume"*, un conglomerat ciudat de rea credinţă, pedantism, ironie ieftină stîlcită pe margina paginilor din *Convorbiri*, care publicaseră poemul *„Călin"*:

„...Răsfoind prin acest al patrulea strat al tărâmului nostru literar, am dat de reviste, de columne — nu coloane — de albine şi, până în sfârşit, de convorbiri. Iau un volum din aceste din urmă şi'l deschid. Pagina era 314. In fruntea paginei sta scris: Călin — Aforisme.

O mică parentesă. Voind a face oarecare cercetări asupra producţiunilor d-lui Eminescu, ne propunem a considera fiecare bucată în parte, luată, dacă e poemă, ca idee, ca plan, ca versificaţie; dacă e poezie uşoară, ca gingăşie în închipuire, ca efect şi, de e permis cuvântul, ca sculptură în

---

[1]) Tot atunci, în acelaşi periodic, Pantazi Ghica face *Observaţiuni asupra criticei* lui Maiorescu, pg. 391; scrie pentru „amicul meu Al. A. Macedonski" *Sublimul logicei prin imagini poetice în proză:* „Sunt poeţi care au vorbit de *zăpadă friptă*, sunt alţii care au spus de *cai verzi pe pereţi* şi acum s'a găsit şi *vorba moartă în poezie*. Marii râmători dela Borta-rece nu ar fi scris mai bine...", pg. 421; de dînsul şi *Critica şi Şcoala realistă:* „Poeţii dela Borta-rece reneagă şi resping şcoala realistă; ei preferă pe... *Oprea la basma*", pg. 439. De asemnea studiile lui Macedonski: *Arta versurilor*.

[2]) Intitularea *Frunze găsite prin volume*, reaminteşte trecerea polemică în revistă a lui Iacob Negruţi, *Foi căzute*, din Convorbiri Literare, X, Nr. 9, (Decemvrie 1876), pg. 353, unde se învederează dreptatea criticei lui Maiorescu împotriva literaturii munteneşti. Maiorescu are rezerve în privinţa acestui articol (I. E. Torouţiu, *Studii şi doc. lit.*, III, pg. 180—181).

vers. Nu prejudecăm nimic. Nu ţinem ca d-l Eminescu să fie nici Teophil Gautier, în ceea ce priveşte *la ciselure*, nici Victor Hugo, în cât priveşte efectul, nici Lamartine ca spiritualist, nici Baudelaire, ca materialist, nimeni, voim ca d-l Eminescu să fie d-l Eminescu, admirând natura ţării lui, visând veşnic la păianjenii săi, la motani, la şoareci, la lumea sa de insecte; trăind în oricare secol i-ar plăcea; crezându-se Ruben sau Dionis; fiind împăratul tuturor gusganilor, cu skiptrul său, cu jilţurile sale, cu stelele sale, cu visurile sale, în sfârşit cu eul său aparte, neţinând socoteală de nimeni şi spunând orice i-ar veni prin cap, fără să-şi formeze o şcoală, un drum. Numai să spue totul bine, frumos şi să caute a fi înţeles. Iată cum trebue să luăm pe d-l Eminescu şi cum trebue să-l căutăm. Să vedem. Era vorba despre Sburătoru.

Imi aduc aminte că mai citisem încă odată povestea lui Călin. Acum, dând de aceleaşi versuri, recitesc următoarele:

El s'aşează lângă dânsa, fruntea ei o netezeşte
....
....
....
Drept în creştet o sărută!...

Curat parcă i-ar fi turnat o cofă cu apă rece în cap. Cum dracu 'şi poate închipui cineva că, ţinând la piept o femee atât de frumoasă ca amanta lui Călin, cu nişte ochi atât de galeşi, cu o gură atât de rumenă, atât de zâmbitoare..., să-i vie chef s'o sărute *drep în creştet*. Ori cât de excentric ar fi gustul cuiva, oricât de vagabondă i-ar fi imaginaţia, astfel de duşuri nu sunt permise nici chiar metafisicului d-l Eminescu. — S'o sărute în creştet!... Puţin dacă mai scobora spre părţile dorsale, te pomeneai că-i venea gust s'o sărute în ceafă...

Prins în mreaja curiosităţii, iau dela început povestea Sburătorului, şi-o citesc. Ascultaţi mă rog:

Atunci intră în colibă şi pe capătu-unei lăiţi
Lumina cu mucul negru într'un hîrb un roş opaiţ.

Lăsând la o parte că eliziunea din emistihul al II-a al versului întâiu e nepermisă — căci, pentru ca cititorul să poată ţine rytmul versului, trebue sau să se repeadă, grămădind mai multe silabe la un loc, sau să pronunţe *capătunei*, eliziune care, o repetăm, e nepermisă în limba română, — lăsând la o parte rima lui *laiţi* cu *opaiţ* şi a lui *isteţ* cu *păreţi*, dacă vom lua cuvintele prin care autorul îşi traduce gândirea, vom găsi o prea mare străduinţă din parte-i spre a scoate la lumină cuvinte care ar trebui cu totul lăsate la o parte, în stilul poetic. Astfel în versul:

Hârîită, nodoroasă stă în colţ râşniţa veche...

Vorbele dela început, pe lângă că sunt echivoce, sunt încă cu totul lipsite de eleganţă şi produc în vers efectul unei adevărate râşniţi împie-

decate. Curioasele şi repetatele idei ale d-lui Eminescu, sorbite cu aviditate de pana sa, sunt exprimate în prea multe cuvinte. Cititorului nu-i rămâne niciodată acea dulce impresie care-l face să cugete, chiar după ce a întors fila, la cea ce'i spunea poetul. Şi aceasta tocmai fiindcă nu i se tăinueşte nimic. Când un autor nu poate să facă pe cititor să simţă ceea ce a simţit el scriind, în zădar lucrează.

Ori cine a citit vechile poezii ale d-lui Eminescu, ca: Strigoii, Epigonii, ş. al., a observat, fără îndoială, repetate aceleaşi idei bolnave, prin aceleaşi cuvinte pocite. La d-sa vatra-i sură, zarea-i sură, acoperemintele-s sure şi te-i pomeni într'o bună dimineaţă că-i apare o iubită cu ochii suri.

Pe cuptiorul uns cu humă şi pe coşcovii pereţi
Zugrăvit-au c'un cărbune copilaşul cel isteţ
Purceluş cu coada sfredel şi cu beţe'n loc de labă
Cum mai bine i se şede unui purceluş de treabă.

Se poate să aibă cineva atât de puţină delicateţă în închipuire, încât să se gândească cu drag la coada încârlionţată a unui purceluş, căruia mai bine *i se şede* cu beţe în loc de labă! — Aici poeticul copil al imaginaţiei, d-le Eminescu e, pe lângă toate celelalte, înfăţişat şi printr'o expresie pasivă!...

— Răsfoind volumele, iată ce frunze mai găsim:

„Iar te-ai cufundat în stele
Şi în nori şi în ceruri nalte?
De nu mă-ai uita în calte
Sufletul vieţii mele.

„Dacă-ai fi tăcut în calte!".

„De mi-i da o sărutare
Nime'n lume n'o să ştie
Căci va fi sub pălărie —
Ş'apoi cine treabă are! [1]).

Se înţelege. Şi mai ales dacă pălăria o fi cam bleojdită, nici nu-i plouă. De este adevărat — cum a zis însuşi d-l Maiorescu — că cuvintele frumoase formează în poezie semnul celor aleşi, d-l Eminescu, nu va putea niciodată să fie din numărul acestora. In această privinţă, vom avea încă ceva de zis.

Convorbirilor literare datoreşte limba românească, fără contestare, curăţirea a o mulţime de cuvinte venetice. In primele timpuri, când gazeta literară avea să se lupte cu curentul latiniştilor şi al pedanţilor, toţi scriitorii stau ca nişte grădinari la pândă, având, în loc de condeiu, foarfeci.

[1]) Acelaşi spirit (?) la Gr. Gellianu, *Poeziile d-lui Eminescu*, Revista Contemporană. An. I, 1873, Nr. 3, pg. 288.

Ei tăiau şi smulgeau tot ce se altoia şi se sădia străin. Astfel urmând, grădina ar fi rămas pustie. Trebuia, natural, să sădească şi dânşii. Au plecat atunci toţi în toate părţile după altoae şi butaşi. La întoarcere însă, mulţi au adus uscături care nu s'au prins şi nu se vor prinde în grădina cea curăţită. Din neamul grădinarilor nenorociţi face parte şi d-l Eminescu.

Această şcoală, care atunci s'ar fi putut numi *şcoala direcţiunii extreme*, era născută dintr'o reacţiune naturală. Astăzi însă, când toată lumea s'a convins că *scribilenţia cu macaroane* nu poate fi românească, pentru ce nu se lasă la o parte cuvintele cele pocite, ideile cele extreme şi neînţelese? Pentru ce această înclinare către metafisicismul cel mai absurd, cel mai încăpăţânat? Mai în toate poeziile sale d-l Eminescu, trebue să se slujească de note, pentru ca să explice cititorilor ceea ce vrea să zică.

Astăzi, la Convorbiri literare chiar, este o şcoală, pe care am putea-o numi — în opoziţie cu cea dintâiu — *Şcoala bunului gust*, căreia aparţin d-nii Şerbănescu, Olănescu, d-na Veronica Micle, ş. al. — De ce d-l Eminescu, nu urmează această şcoală? Vrea să formeze singur o alta aparte? Ne îndoim dacă o să mai aibă un alt adept decât pe d-l Lazu, care scria, mai acum câţiva ani:

Auzi dragă printre arbori crivăţ urlă, crivăţ plânge
Că nici buhne sau ca bietul fără pâne şi însetat;
Vânturi rele mă'nconjoară, ele 'n braţe mă vor strânge
Şi cântând prohodul jalnic mă vor pune'n negrul pat.

Din când în când se observă la d-l Eminescu câte o gândire frumoasă. Astfel, în timpurile din urmă, găsim *despărţirea* care ar fi o bucată bine reuşită dacă n'ar avea curiosităţi ca acestea:

Cu faţa spre pările mă lasă prin străini
Să'ngheţe sub pleoape a ochilor lumini.

Iată şi o cugetare:

La ce simţirea crudă a stinsului noroc
Să nu se stingă-asemeni, ci'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaşi pârău;
La ce statornicia părerilor de rău,
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre şi umbra unui vis?

Cele două versuri din urmă, deşi sunt prea diafane, sunt frumoase Dar iarăşi!... Bucăţii aceştia îi trebue notă, spre a fi înţeleasă...

Cât despre sonetul acesta:

Afară 'i toamnă, frunză 'nprăştiată
Ear vântul svârle'n geamuri grele picuri;
Ci tu citeşti scrisori din roase plicuri
Şi într'un cias gândeşti la vieaţa toată.

Pierzându-ţi timpul tău cu dulci nimicuri
N'ai vrea ca nime'n uşa ta să bată;
Dar şi mai bine-i, când afară-i sloată,
Să stai visând la foc, de somn să picuri.

Şi eu astfel mă uit în jeţ pe gânduri,
Visez la basmul vechiu al Zinei Dochii,
In împrejuru-mi ceaţa creşte rânduri-rânduri,

De-o dată aud foşnirea unei rochii,
Un moale pas abia atins de scânduri...
Ear mâni subţiri şi reci mi-acopăr ochii.

— Nu ştim ce să mai zicem! Ba ştim; dar prea sunt sloată *picurile* cu *jeţurile* şi *Ceaţa care creşte prin casă rânduri-rânduri*, ca să mai supărăm pe d-l Eminescu..."

Nu este, hotărît: Bonifaciu Florescu nu poate fi autorul acestui atac, întru cât acesta semnează cu numele întreg tot ceea ce publică în *Literatorul* şi aiurea; iar stilul său fără virtuozităţi expresive, poate şi din cauza topicei franceze care i-le înstrăinase firesc, este altă dovadă că paternitatea lui se exclude. Nici lui Duiliu Zamfirescu [1]) nu-i poate fi atribuit, deoarece colaboraera acestuia la *Literatorul* este iscălită şi cel dintâi pseudonim îi este *Don Padil*, Dacă Duliu Zamfirescu ar fi autor, Macedonski i-ar fi aruncat în faţă, printre păcatele ingratitudinei, şi această neconsecvenţă, cum a făcut-o cu altele, între care o scrisoare din Târgovişte, în care discipolul se adresase pentru unele intervenţii şi cu nelămurirea *(Literatorul*, IV (1883), pag. 672):

„... Veronica Micle este preţioasă achiziţiune pentru *Literatorul*. Fii bun şi-mi explică ce-a provocat mânia fârtatelui Eminescu din *Timpu*. Acest om pare în timpul din urmă bolnav de gălbinare".

Pseudonimul rar, pornit dintr'o conştiinţă a multiplicării în nume lucitoare, ca prin faţetele lor să reflecte razele rugului de egoism, sub care se cenuşea, Macedonski l-a înterbuinţat nu odată în cariera sa literară *(Luciliu, Salustiu, Un discipol)*, şi răspunderea *„Frunzelor risipite"* se îngrădeşte astfel numelui acesta

---

[1]) N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contimporane*, partea întâia, pg. 200. — Nota 6.

care își va împinge, peste trei ani, curajul până la vanitatea infamiei, ca să braveze și omenește să fie doborît. Tribunicul *Rienzi,* sinonim elocvent al erudiției care dărâmă și proclamă pe Capitoliul iluziilor, așezămintele unei noi republici literare, este pseudonimul care se suprapune aspirațiunilor macedonskiene, cu aceleași însetări ca la eroul lui Bulwer Lytton.

Eminescu, îndreptățit de *„Studiile literare"* ale lui Bonifaciu Florescu, de atâtea cronici dușmănoase lui și cenaclului convorbirist, l-a bănuit pe dânsul autorul rândurilor din *Literatorul, I,* Nr. 6, pag. 82 i-a răspuns cu aceeași măsură adversativă — pentru om, pentru literat, pentru militantul roșu. Acesta este al doilea termen al datării și confruntarea celor două articole ale literatului bucureștean cu *„Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius"*, le identifică pe cele dintâi drept mobil al satirei eminesciene.

Și mai târziu, Eminescu și-a manifestat scris chiar, desgustul pentru profesorul dela Sf. Sava — în *Timpul,* anul al VII-lea, Nr. 69 (Duminică, 28 Martie 1882), când, prin răspunsul dat unei recenzii a lui N. Xenopol, desveli toată goliciunea generației sale, pe care o ura prin ea însăși. Articolul a fost smuls din colecțiile Academiei de cineva interesat; el cuprindea aluzii la colaboratul lui Pantazi Ghica și căpăta, din partea unui uitat Scarlat C. Moscu, următoarea replică, în *Telegraphulu,* anul XII, Nr. 2.973 (joi, 8 Aprilie 1882):

„Că revista „Literatorul" [1]), își duce cititorii prin locuri malfamate, sub pretextul de a face poemuri *à la Alfred de Musset* [2]). Hei! Domnule Eminescu, lumea s'a săturat de versuri ca «Purceluș cu coada sfredel» [3]) etc., și scriitorii moderni caută a vedea suferința, a vedea nepăsarea, mizeria, indiferența, corupția, nenorocirea pe care în secolul actual omul simțitor le întâlnește la orice pas [4]). Scriitorii «Literatorului» e foarte adevărat că, nu

---

[1]) Răspunsul se dă în numele grupării.

[2]) In mssul academic *Nr. 2256,* cu aluzii, desigur la Al. Macedonski, Eminescu are aceste versuri de variantă:

Prin Parnas la Ipokrene, pe Musset, pe alții pradă
Și cu versuri rău traduse, tu îi vezi făcând paradă.

Din Musset, B. Fl. tradusese și mai târziu chiar tipărește *„Să nu zici vorbă mare"*. Buc. Haimann, 1889.

[3]) Versul 177 din *„Călin"*, (partea VII)

[4]) Concepția socială teoretizată de periodicul bucureștean. Vezi și prefața din Al. A. Macedonski, *Poesii,* 1882.

se plimbă ca d-sea prin grădini cu praz şi cu gulii...[1]. Ei n'au obiceiu a fura dela popor şi punându-le floricele să se împodobească cu ele...[2]. Apropo de Alfred de Musset (fiind că aduseşi vorba), trebue să-l fi citit; lecţiuni de limba franceză a-ţi luat dela d-l *Bonifaciu Florescu*, ar trebui însă să mai luaţi multe ca să-l înţelegeţi, căci stilul ce d-voastră întrebuinţează, de notă lipsă completă de educaţiune." [3]).

Amintirile,[4]) căutate oriunde râvna se împleteşte interesului literar, întregesc acest capitol de adversităţi, pe care oamenii lor le-au sfârşit în ţărână, cu multe decenii în urmă.

AUGUSTIN Z. POP.

---

[1]) Sublinierea discreditării etnice încercată împotriva lui Eminescu.

[2]) Poesiile cu temă şi ritm poporan.

[3]) In *Revista* din 1888, Bonifaciu Florescu, despre Biblie: „ce imn al durerii! Ce *Miserere* al suferinţei fără nădejde! Ah! De este aceasta *a infecta* literatura, de o mie de ori această poetică infectare decât desnădăjduirea budistă sau schopenhauristă, a cărei cauză este o natură bolnăvicioasă, şi ale cărei rezultate sunt abţinerea dela activitate, şi la urma urmelor, consecinţă logică, un glonţ în cap, de mai este conştiinţă în acest trup bolnav sau în această minte zdruncinată, căci e de observat că pesimiştii termină adesea prin paralizie cerebrală".

B. Florescu, *Studii literare*, vol. I, Buc. 1893, pg. 18.

[4]) S'a urmărit activitatea lui B. Fl. († 1899) până în 1883, când Eminescu iese din orbita lucidităţii.

Probleme de învăţământ

INFLUENŢA MEDIULUI

Variatele condiţii de vieaţă ale unui organism reprezintă al doilea moment al desvoltării sale, momentul extrinsec, sau mediul. Influenţa lui este inevitabilă pentru orice organism, fiindcă, practic, vieaţa nu este posibilă în vid; începând cu faza de embrion — adevărata naştere a individului — acţiunea condiţiilor dinafară se interferează cu influenţa dispoziţiile imanente ale embrionului care dirijează maturizarea dinlăuntru.

In cercetările asupra eredităţii, acţiunea mediului n'a fost deloc apreciată şi analizată, fiindcă nu a fost izolată, — şi nici nu se putea izola de influenţa eredităţii. Influenţele dinafară, în consecinţă, au fost aruncate în grupul acestora şi, în toate concluziile, se arăta în realitate rezultatul combinat a două grupe de influenţe. Se pretindea totuşi că acele rezultate indică exclusiv puterea eredităţii. Aceasta nu înseamnă că mediul nu influenţează în nicio măsură sau că influenţa lui ar fi extrem de redusă. Oamenii mari, ca şi cei de sub normă, au fost priviţi prea exclusivi, de cei mai mulţi cercetători ca fruct al eredităţii. Copiii prodigioşi ai rasei lor, cei dintâi; subnormalii, ca descendenţi ai unor familii, în care exista o pronunţată debilitate. Baza apariţiei şi a unora şi a altora se considera a fi de natură pur genetică.

Ori, nu e mai puţin adevărat, că mai toţi oamenii mari au şi o educaţie aleasă, extraordinară chiar, au crescut sub influenţa părinţilor, a inteligenţii şi culturii lor, sub influenţa activităţilor şi îndeletnicirilor din mediul social. Când a lipsit această educaţie, o autoeducaţie de egală importanţă i-a luat locul. Aproape fără excepţie, la o înzestrare aleasă, în exemplele oamenilor eminenţi, s'au adăugat efectele unui mediu congenial. Dacă este adevărat. că ei şi-au ales mediul până la

un punct, că ei şi-au creat personal mediul intelectual, mai mult sau mai puţin proprice pentru formarea proprie, şi au ajuns prin eforturile lor la cea mai înaltă sferă a mediului social, şi de cea mai densă intelectualitate, aceasta nu exclude acţiunea venită din partea mediului, influenţa pur externă. Asemenea mediu a putut promova o desvoltare mai rapidă a tendinţelor naturale decât altul, care ar fi putut promova o degradare, sau o oprire a lor. Este foarte probabil că mediul lor superior n'a fost indiferent. Acţiunea lui, însă, a fost ignorată, nu s'a apreciat eficacitatea acestui mediu, spre deosebire de altul. Intr'un sens sau altul, însă, influenţa lui e reală.

Influenţa diferenţelor de mediu se poate resimţi atât în desvoltarea fizică, cât şi psihică a individului, în desvoltarea inteligenţii, cât şi a moralităţii. După Thorndike, acţiunile mediului se împart în 3 grupe:

1. In acţiuni, care creează condiţiile fiziologice pentru creşterea şi sănătatea creerului, sau le împiedecă, împiedecând implicit toată creşterea fizică. Acţiunile acestea le putem cuprinde sub termenii de „regim fizic".

2. In acţiuni, care creează stimulenţii proprii spre a desfăşura activităţile de care este capabil creerul, pe baza dispoziţiilor primitive, sau a activităţii anterioare. Aici cuprindem toate acţiunile mediului social: influenţele culturale, educative şi profesionale.

3. In acţiuni, care, pe baza legii generale a succesului, întăresc unele din aceste activităţi, pe altele le elimină. E acţiunea selectivă a mediului social.

După această concepţie [1]) trebue să privim vieaţa spirituală a individului ca desfăşurându-se în acelaşi mod, în care s'a desvoltat lumea biologică. După cum condiţiile fizice şi de hrănire au influenţat mai întâi vieaţa animală, tot aşa condiţiile fiziologice ale activităţii creerului, spune Thorndike, sunt primele puteri ce determină trăirea şi activitatea.

Spre a arăta modificările ce aduce mediul fizic în creşterea a doi indivizi, la care factorul ereditar nu joacă niciun rol în producerea de diferenţe, dăm câteva experimente tipice, făcute de Fischer asupra organismelor inferioare [4]). Ele ilustrează

---

[1]) Psychology of Education, New-York, 1926.

[1]) Menschliche Erlichkeitslehre, vol. I. Munchen, 1929.

tot ce se ştie despre acţiunea mediului fizic. Astfel s'au luat, pentru experienţă, diferite protozoare, care se reproduc fără unirea a două idioplasme deosebite, adică prin simpla diviziune. Cultivându-se într'un acvariu asemenea protozoare, s'a observat cu atenţie desvoltarea mai multor generaţii dintr'un individ prin diviziune. Fără îndoială, aici, toţi indivizii sunt identici în ce priveşte structura lor ereditară, exteriorurile lor, însă, sunt foarte deosebite, fiindcă, deşi în acelaşi acvariu, fiecare individ a trebuit să se desvolte sub condiţii deosebite. Unul a primit întotdeauna suficientă hrană, celălalt a suferit de lipsa ei un timp nedefinit; unul s'a rănit, celălalt nu; unul a crescut într'un loc luminat şi cald, celălalt într'o parte mai obscură şi rece, etc. Influenţele acestea au activat asupra lor în tot timpul desvoltării şi, fiind foarte inegale, ele au determinat în consecinţă o întinsă varietate în ce priveşte lungimea corpului. Spre a arăta ce măsură ating diferenţele produse între indivizii unui asemenea grup, din cauza condiţiilor externe variate, dăm mai jos lungimile găsite, în ordinea valorii lor, cu numărul de indivizi la fiecare grad:

Lungimea mm	Nr. indivizilor	Lungimea mm	Nr. indivizilor
136—140	2	164—168	52
140—144	5	168—172	39
144—148	5	172—176	32
148—152	14	176—180	25
152—156	26	180—184	14
156—160	27	184—188	12
160—164	40	188—192	3
		192—196	2
		196—200	1

Diferenţele ce rezultă între descendenţi sunt profunde. Varietatea diferenţelor are o regulă de frecvenţă, anume: descendenţii foarte lungi reprezintă un număr foarte redus, cei foarte scurţi un număr egal de redus. In schimb, cu cât ne apropiem de media acestei însuşiri, cu atât sunt mai frecvenţi indivizii. Pe o latură şi pe alta a mediei, cu cât ne apropiem de o extremitate sau alta a lungimii, cu atât scade frecvenţa celor ce întrunesc însuşirea în măsură mai extremă.

De ce se distribue diferenţele produse de mediu între or-

ganisme, care sunt identice din punct de vedere ereditar, în această ordine şi după această regulă, se înţelege dela sine. Mărimea descendenţilor este influenţată de toţi factorii externi posibili. Foarte mare nu creşte decât un descendent care tot timpul a fost bine hrănit, niciodată rănit, totdeauna într'o apă suficient de bogată în săruri, niciodată în lumină prea tare sau prea slabă, niciodată sub temperatură prea ridicată sau prea coborîtă, s. m. d. Numai descendentul care are fericirea de a beneficia de toate aceste condiţii, va creşte cel mai mare; de asemeni, numai descendentul care are nefericirea tuturor factorilor, care împiedecă o creştere tip, va ramâne cel mai scurt. Configuraţiile de condiţii externe, fie extrem de favorabile în toate privinţele, fie extrem de defavorabile, sunt foarte rare şi, în consecinţă, sunt rari şi descendenţii care au parte de favoarea sau defavoarea lor. Cel mai frecvent se întâlnesc configuraţii de oportunităţi care, în parte, sunt favorabile desvoltării, în parte, defavorabile. In măsura frecvenţii acestor configuraţii găsim şi descendenţi care, în parte, au fericirea unor bune condiţii, în parte, suferinţa unor condiţii rele. Aceştia sunt cei mai mulţi; desvoltarea lor atinge un punct în jurul mediei de lungime.

Diferenţele acestea şi gruparea frecvenţii lor după condiţiile externe, lămuresc posibilităţile de influenţare ale mediului fizic dintr'un acvariu. Să încercăm să le explicăm mai de-aproape. Factorii ce au putut influenţa creşterea fizică, au putut fi nenumăraţi. Noi desprindem numai 5 şi acceptăm că ar fi existat pentru fiecare din aceşti 5 factori, întotdeauna, numai două alternative, una care a favorizat creşterea foarte mult, alta care a împiedicat-o foarte mult, şi, că între aceste două extreme, media n'a existat. Insemnăm alternativele favorabile creşterii cu o literă mare; pe cele defavorabile, cu litera mică corespondentă.

Atunci avem:

1. *Alternative favorabile:*	2. *Alternative defavorabile:*
A) Hrana bună;	*a)* Hrană rea;
B) Săruri suficiente;	*b)* Săruri insuficiente;
C) Lumină favorabilă;	*c)* Lumină prea puternică;
D) Niciun desavantaj de frig;	*d)* Desavantaj temporal de frig;
E) Niciun desavantaj de căldură.	*e)* Desavantaj temporal de căldură.

Dacă ţinem socoteală numai de aceşti 5 factori independenţi unul de altul, descendenţii paramiciului primitiv dintr'o cultură pot să se desvolte sub o varietate de 32 de configuraţii deosebite, cele 32 de combinaţii posibile ale celor 5 factori.

Descendentul care se desvoltă exclusiv sub condiţii favorabile, A, B, C, D, E, va fi deosebit de mare; descendentul care se desvoltă sub o configuraţie numai în parte favorabilă, *a, b, c, d, e,* (descendentul care e bine hrănit, nu sufere de frig, dar împiedecat de lipsa de săruri, de excesul de căldură şi de lumină), va fi incomparabil mai mic. Dacă ne închipuim fiecare factor favorabil, contribuind la creşterea fizică cu un mm, am avea:

Toate aceste 32 combinaţii posibile au aceeaşi probabilitate, aşa că sub fiecare din ele se va desvolta o parte de 1/32 dintre descendenţi. Calculând suma combinaţiilor ce pot promova în acelaşi grad de creştere, găsim:

1	combinaţie	ce	dă	creşterea	de	5	mm
5	combinaţii	„	„	„	„	4	„
10	„	„	„	„	„	3	„
10	„	„	„	„	„	2	„
5	„	„	„	„	„	1	„
1	„	„	„	„	„	0	„

Creşterea fiind funcţie de combinaţii externe, într'un grup de indivizi vom găsi foarte puţini la extreme şi mulţi la media tipică de creştere:

1/32	de	lungimea	+ 5	mm
5/32	„	„	4	„
10/32	„	„	3	„
10/32	„	„	2	„
5/32	„	„	1	„
1/32	„	„	0	„

Ceea ce se întâmplă în acest exemplu este ceea ce exprimă toată experienţa. Mediul inegal dela individ la individ, creează şanse inelegale de desvoltare; pentru foarte puţini, oportunităţi fericite; pentru foarte puţini, oportunităţi nefericite şi pentru cei mai mulţi, oportunităţi mediocre. Varietatea de creştere rezultă din efectele deosebite ale mediului deosebit.

Chestiunea principală pentru noi este dacă și structura sistemului nervos suferă modificări din cauza mediului. Dacă ea ar fi tot atât de influențabilă sub diferitele combinații de factori de mediu, ar fi de așteptat ca în orice însușire psihică bazată pe structura nervoasă, să găsim o varietate similară, și iarăși am fi îndreptățiți să atribuim mediului mult din ceea ce diferiții cercetători au pus pe seama eredității.

Mediul uman, în comparație cu varietatea de condiții externe dela animale, e incomparabil mai variat. Mai întâiu, în orice colectivitate, găsim 3—5 straturi sociale bine definite, între care există diferențe accentuate. In fiecare din ele, individul are un mediu deosebit, un climat deosebit de cei din alt mediu. Atmosfera în care se desvoltă individul dintr'o categorie superioară, se deosebește de aceea în care se desvoltă cel din altă clasă, sub 5 aspecte esențiale:

1. Latura economică, fizică-superioară în cele de sus, inferioară în cele de jos.

2. Latura culturală, — superioară sus, inferioară jos.

3. Latura profesională — (îndeletnicirile părinților) — oferă de asemeni deosebiri remarcabile.

4. Latura educativă — (educația părinților și capacitatea lor de a educa) — oferă deosebiri considerabile dela o categorie socială la alta, și

5. Activitatea socială a părinților — (superioară în clasele culte și inferioară în cele de jos).

Dacă e în chestiune desvoltarea inteligenții, ea este o însușire care se desvoltă sub acțiunea unei imense multiplicități de stimulenți de ordin educativ, cultural, social, economic, deci într'un climat a cărui complexitate cuprinde 5 laturi. Condiția fizică este un moment numai, o latură la care se adaugă încă 4 și fiecare cuprinde stimulenții esențiali pentru desfășurarea reacțiunilor de care este capabilă structura nervoasă, pe baza dispozițiilor ereditare. In aceeași măsură ne putem închipui și însușirile morale ale individului ca fiind sub influența situației sociale și a altor factori externi.

Formele variate de imoralitate, dela cea mai fină deviație morală și până la cea mai adâncă, s'au găsit a fi într'o măsură definită un produs al mediului corupt. Exemplu: alcoolismul

copiilor poate fi datorit influenței vicioase a părinților alcoolici, a vieții lor conjugale, etc.

*

* *

Multiple rezultate arată că, de fapt, între frecvența capacităților eminente și mediul social există o strânsă legătură și că diferitele categorii sociale nu produc oameni eminenți în măsură egală. Astfel, cercetările lui Hutchinson și Fessenden, cu privire la 710 inventatori, cei mai activi și importanți, găsesc că:

1/3 din inventatori provin din părinți angajați în profesii libere;

35% din inventatori provin din părinți angajați în clasa comercială;

16% din inventatori provin din părinți muncitori calificați;

15% din inventatori provin din părinți muncitori necalificați.

Alt cercetător, H. Ellis, dă rezultate concordante:

Profesiunile libere dau	35%	inventatori.
Clasa oficială și militară dă	27%	„
„ comercială dă	18%	„
„ agricolă dă	6%	„
„ meseriașilor și muncitorilor necalificați	11%	„

Galton găsise de asemeni, rezultate similare:

Nobilimea dă oameni geniali	9%
Categoria oamenilor politici și militari	18%
Profesiunile libere	34%
Clasa comercială	43%
Agricultorii	2%

Cercetările lui Cattell au dat rezultate comparabile:

Profesiunile libere dau 43% (deși această clasă reprezintă 3% din masa generală).

Clasa comercială 35% (reprezintă 34% din masa generală).

„ agricolă dă 21% (și reprezintă 41% din masa generală).

Rezultatele acestea par la prima vedere a însemna că familiile profesioniştilor liberi — inginerilor, educatorilor şi ştiinţiştilor, — având un mediu extrem de favorabil, produc din această cauză, cea mai mare parte din totalul inventatorilor şi genialilor unei ţări. Mediul intelectual accentuat, abundent în oportunităţi de şcoală şi studiu, pare a favoriza expresia originalităţii copiilor lor mai bine decât un mediu muncitoresc neintelectual, cum e printre meseriaşi, agricultori şi muncitori, şi chiar în nobilime. Gruparea socială a inventatorilor apare ca un reflex al mediului, al bogăţiei de oportunităţi economice şi intelectuale. Faptul că copiii lui Bach sunt născuţi într'un mediu muzical şi au fost sub stimulentul constant al muzicii, a putut fi un factor, hotărît, mai important decât ereditatea, — după înţelesul rezultatelor amintite mai sus. Este dificil, într'adevăr, să ne închipuim că mediul social şi condiţiile sale variate, favorabile sau opuse producţiei de minţi geniale, ar fi fără efect, indiferente.

Condiţiile fundamentale ale geniului, accentuează Bogardus, se leagă esenţial de condiţiile externe: 1) *Mediul social*, care stimulează spiritual. Geniul, rar se desvoltă sub climat de stagnare spirituală. Trebue să existe ciocniri mintale care aprind, aţâţă, şi oarecare apreciere generală a performanţelor ce poate efectua un geniu. 2) *Exerciţiul complet*. Există puţini oameni de succes azi, care nu au cheltuit timp şi energie în desvoltarea şi perfecţionarea unei tehnice: abilitatea specială trebue să aibă o proporţională experienţă şi exerciţiu practic, o şcoală, ca bază pentru o completă auto-expresie. Se poate spune că, cu cât este mai mare abilitatea potenţială, cu atât va fi mai mare valoarea exerciţiului, sub raport intensiv şi extensiv. Geniul de orice tip, — tip Paderevsky sau tip Edison — a consumat energie şi timp în experienţa practică. Spre a fi desvoltate aptitudinile speciale, educaţia trebue să înceapă devreme, să fie produsă sistematic şi continuată toată vieaţa. Cu cât este mai mare geniul, cu atât este mai imperios exerciţiul complet. 3) *Liberarea de lupta* pentru susţinerea familiei. Dacă se pierde energia în nevoile vieţii, geniul este împiedecat proporţional. Mijloacele de cercetare suficiente sunt altă condiţie. 4) *Aprecierea socială* ca mediu pentru desvoltarea preţuirii proprii. Oamenii de talent special sunt adesea un termometru al reflecţiilor sociale despre ei înşişi. Geniul este împiedecat, dacă el

crește ca element al unei rase ce se găsește sub altă rasă dominantă, sau unde viciul distruge energiile vieții.

Totuși aceste rezultate nu dau soluția ultimă, problema este deschisă. Multiple alte rezultate de ordin experimental arată că:

1. Cei ce aparțin categoriilor sociale superioare, sunt superiori dela natură, în media de înzestrare mintală celor din categoriile inferioare, și

2. Că diferitele grade de înzestrare nu sunt reprezentate uniform, ci foarte diferit pe categoriile sociale.

Când se tinde să se reducă diferențele spirituale ale claselor sociale la cultura și educația dobândită în oportunitățile lor, se neglijează efectele selecției și ale eredității. Prin probe de inteligență, s'a stabilit că, sub raportul capacității mintale, există diferențe distincte între diferitele grupe profesionale, diferitele categorii sociale. Astfel, în distribuția după rang a coeficienților de inteligență, grupele profesionale, ca: medicii, inginerii, juriștii, ocupă vârful coloanei; pe când fermierii (agricultorii), meseriașii, muncitorii calificați și necalificați sunt la baza coloanei.

Cercetări multiple au dat rezultate foarte similare. Spre a ilustra distribuția socială a inteligenții, reținem câteva rezultate mai importante. Thomson a cercetat 13.419 copii din Anglia și i-a clasificat după ocupația părinților. A găsit rezultatele de mai jos:

Media copiilor de profesioniști liberi	112,2	C. I.
„ „ „ muncitori	96,	„
„ „ din alte grupe profesionale	102,	„

Se observă că media cea mai mare, 112,2, de inteligență, este a copiilor de profesioniști liberi; copiii muncitorilor se grupează în jurul unei medii mai mici, coeficientul de 96. Media copiilor din oricare altă categorie socială, este între cele două.

Intr'un grup de 548 s'a găsit (Pressey și Ralston), că 85% din copiii profesioniștilor liberi sunt peste mediana grupului (de 548), pe treptele superioare, — în comparație cu 68% din copiii meseriașilor și 39% din ai muncitorilor — deci mai puțini — care ocupă aceleași trepte de inteligență. Pe treptele inferioare de inteligențe, submediana grupului întreg, cad: 59% din copiii de muncitori și 38% din cei de meseriași, —

în comparație cu 15% din cei de profesioniști (medici, ingineri, profesori).

Rezultate similare găsește Hagerty. Comparând coeficientul de inteligență al copiilor de mineri cu ai celor de magistrați, constată că niciunul din grupul celor dintâi nu atinge medianul atins de grupul celor din urmă; copilul mijlociu dintre cei de magistrați, prin urmare, este fără echivalent în grupul celorlalți.

Coeficientul de inteligență	Copiii de magistrați	Copiii de mineri
170—150	10%	—
150—130	20%	—
130—100	40%	10%
100—90	20%	10%
90—80	10%	30%
80—70	—	30%
70—60	—	10%

In general vorbind, există o pronunțată depășire a unei grupe sociale de alta, în privința capacității mintale — în medie. In școalele superioare, însă, diferențele între copiii dintr'o categorie socială și alta nu mai sunt pronunțate; pe aceeași treaptă de inteligență, găsim cele două grupe sociale reprezentate prin procente aproape egale. Aici, s'au găsit însă, mari diferențe în gradele de selecție întâmplată înaintea școalei superioare. Un procent mult mai restrâns din copiii muncitorilor ajung în școala superioară.

Dacă acceptăm rezultatele generale ale acestor cercetări, trebue să încheiem că inventatorii din cercetările amintite, sunt în mod natural mult superiori în inteligență, ei sunt reflexul rangurilor de înzestrare nativă, așa cum urmează grupele sociale în masa generală. Efectele ereditare, deci, — e evident — se **amalgamează cu efectele oportunităților.**

GH. OANCEA

DISCIPLINA, ORDINE ŞI SIMPLITATE IN VIEAŢA STRAJEREASCĂ

Eroismul naţional duce la tăria de granit a neamului, contopindu-ne în marea forţă spirituală şi fizică pusă în mişcare de toţi înaintaşii noştri crescuţi din pământul acestei ţări, iar *eroismul creştin* ne sfinţeşte jertfa, luminează calea, înveşniceşte neamul sub bolta cerului. „Eşti frumoasă, o! patria mea vizibilă, lăcaş al armoniei și al seninătăţii; dar tu ai, o! patria mea nevăzută, sublimul misterului, al infinitului și al Divinului. Soarta mea nu trebue oare să tindă către aceasta, trăind în acelaşi timp, şi în cealaltă?" (E. Boutroux).

In firea lucrurilor este ca în vieaţă să ne impunem o anumită atitudine. Dar nu să ne-o impunem numai nouă, ci trebue să căutăm a limpezi drumul, a uşura putinţa de a-şi alege o atitudine, anume cea mai potrivită, şi cei care vin după noi.

Iată-ne cu toţii prinşi în înlănţuirea generaţiilor ce se succed. Şi cum în domeniul vieţii pornim dela apropiat la depărtat, atunci, cu privire la atitudinea ce trebue să o avem, ne găsim la largul nostru numai în cadrul social căruia aparţinem, deci al patriei noastre.

Aşa dar, atitudinea în vieaţă trebue să ne-o impunem ţinând seamă de realitatea în care trăim.

Teoriile venite din afara cadrului nostru social, fiindu-ne străine, nu ne satisfac; luate în seamă strică, desorientează, desorganizează.

Realitatea în care trăim şi de care imperios trebue să ţinem seamă, o vedem sub trei aspecte:

a) realitatea subiect;
b) realitatea obiect;
c) idealul social;

a) Prin realitatea subiect, înţelegem insul, noi înşine, care luăm o atitudine. Ne gândim deci la pregătirea şi formarea acestui ins sub raportul psiho.fizic;

b) Realitatea obiect, este mediul, grupul social din care facem parte, Patria, Neamul. Această realitate trebue să o cu-

noaștem fiecare potrivit putinței și mijloacelor ce ne sunt date;

c) Idealul social, este acea formă de organizare a vieții neamului nostru, către care tindem.

„Straja Țării", prin întărirea legăturii între generații, în vederea unui pas solid, ce trebue făcut spre un ideal național-creștin, angajează tineretul Țării pe drumul acestui ideal eroic. Incadrat în unități stăjerești, tineretul nostru își învinge astfel tendințele egocentrice din adâncul ființei sale și se transformă în acea voință colectivă ce promovează valoarea ideală — Patria — impusă cu tărie de însăși conștiința sa.

Această autotransformare supune individual la următoarele procese de ordin psihic și cu puternice și sănătoase repercursiuni asupra vieții fizice:

Disciplina, Ordinea și Vieața sub forme cât mai simple. Le zicem procese psihice, căci își au puterea și isvorul în adâncul vieții noastre sufletești; nu le concepem decât ca pornite din adâncă și proprie convingere.

1. Prin disciplină înțelegem integrarea psiho-fizică a individului în armonia totului din care face parte.

Nu se poate armonie fără această disciplină, integrare a elementelor ce compun organismul unitar al vieții sociale. Dar, ca integrarea aceasta să fie desăvârșită, se cere convingere. Fără convingere nu-i nimic sănătos; totul este numai aparență.

Convingerea își are temeiul în libertate, acea libertate pornită din trebuința ce o simte cineva de a cunoaște, de a ști. Deci o libertate organizată.

Ce trebue știut în cazul nostru? Trebue aprofundată realitatea. Din această aprofundare, convingerea pentru disciplină apare în mod imperios.

Cum am putea avea armonie în familie, când, fără a se înțelege sensul adânc al vieții de familie, frații se bat între ei sau copiii își nesocotesc părinții? Cum s'ar putea comanda o unitate, fie ea cât de mică, dacă cei care formează această unitate nu înțeleg rostul comenzii? Cuibul ar mai fi el o falā a centuriei, dacă străjerii ce-l compun nu s'ar simți legați trup și suflet de unitatea și comandantul lor? Dorința aceasta, de a-ți vedea unitatea ta tot mai bine, îți impune un efort, și anume acela de a renunța la tine însuți în folosul colectiv. Cum ai putea fi tocmai tu acela, care să strici armonia? Iată cum propria ta conștiință îți impune o atitudine de disciplină. Se înțelege că această disciplină nu se manifestă dintr'o dată, la prima probă făcută de unitate. Prima adunare a cuibului poate să fie o hărmălaie întreagă. La fel a doua și a treia probă la care-i supusă unitatea respectivă.

Sunt atâtea voințe care trebuesc armonizate, contopite. Mai mult. Trebue înțeleasă convingerea aristotelică: „Când o sută de oameni sunt adunați și deliberează, inteligențele lor nu se adună pur și simplu, ci fiecare dintre ei prețuește mai mult și

vede mai clar decât atunci când era singur. Individualitatea meschină şi capricioasă dispare şi omul universal se arată".

Raţiunea luminează lucrul ce este de făcut şi prin aceasta plăcerea acţiunii determină voinţa. Exerciţiul de voinţă desăvârşeşte procesul de disciplină.

Numai o continuă exercitare a voinţei aduce disciplina necesară. Prin punerea mereu în diferite situaţii, spre a se vedea reacţiunea faţă de acţiunea lumii externe, se poate ajunge la acel eroism capabil de jertfă în vederea păstrării bunului sufletesc colectiv.

Avem un exemplu demn de remarcat în viaţa noastră străjerească, petrecut în ziua de 8 Iunie 1938.

Serbarea tineretului începe cu avânt. Cerul însă se acopere de nori. Marele Străjer vorbeşte acestui tineret. Din înaltul cerului o ploaie deasă prinde întregul stadion. Ezitare în public. Pe ici pe colo se ivesc goluri în tribune. Tineretul străjeresc în ţinuta lui de gală, rămâne locului, aşteptând ordine. In mijlocul acestui tineret, emoţionant prin atitudinea de fier în care s'au menţinut, elevii liceelor militare au dat dovada desăvârşirii disciplinei lor.

Totodată s'a verificat şi atotputernicia exerciţiilor de voinţă, ştiut fiind că liceele militare au o organizaţie în parte militară.

Serbarea continuă a doua zi. Intreaga lume străjerească a fost anunţată cum s'a putut, prin radio sau prin străjeri izolaţi. Se întrebau acum comandanţii: Or veni oare toţi cei 6.000 străjeri şi străjere?

Serbarea se continuă sub un cer minunat, în prezenţa Marelui Străjer şi a atâtor reprezentanţi ai ţărilor străine, aproape fără niciun străjer absent. Toţi au alergat şi toţi erau veseli. In mintea lor îşi făcuse loc şi altă lumină: „Marele nostru Străjer, Regele nostru, acum poate să vadă cine suntem".

Este în acest răspuns şi disciplină şi demnitate şi frumos. Şi măreţia disciplinei este cu atât mai impunătoare, cu cât condiţiunile în care se manifestă sunt mai grele. Marele bun sufletesc colectiv al străjeriei, împlinirea datoriei, a fost eroic apărat.

Marea unitate socială, Patria, nu poate decât să se mândrească cu tineretul pornit pe drumul devoţiunii totale în folosul colectiv naţional.

2. Ca diriginte de clasă, am cercetat de multe ori pupitrele elevilor.

Unele erau de o ordine exemplară, altele mai puţin ordonate, iar în altele curată desordine. Cercetaţi în vieaţa lor şcolară de toate zilele, elevii cu pupitrele în desordine dădeau probe de lipsă de concentrare, de lipsă de preocupări în vederea organizării vieţii lor.

In lumea sufletească a acestor elevi am descoperit o adevărată anarhie. Fel şi fel de idei şi convingeri. O rătăcire totală. Mulţi au lichidat cu şcoala înainte de vreme. După ani de zile unul dintre aceşti elevi, într'o amarnică stare fizică şi morală, îmi solicită spirjinul să-şi găsească un serviciu.

La întrebarea mea asupra activităţii lui de când a plecat din şcoală şi până la data revederii, se plânge că nu a putut a-şi face niciun aranjament.

Anarhia din lumea lui sufletească, exteriorizată în vieaţa-i de toate zilele, l-a ţinut mereu pe şapte cărări.

Nu a putut să se apuce în mod serios, tenace şi cu răbdare de nimic. Totul era pentru el fie nepotrivit, fie prea greu, fie umilitor. De altfel, ca toţi colegii săi, era o minte isteaţă.

Cercetat acest caz mai deaproape, i-am găsit explicaţia.

Lipseau din adâncul fiinţei lui sufleteşti două puternice filoane de aur:

a) Spiritul sănătos al casei părinteşti, cu întreaga „lume de imagini şi reprezentări a unei copilării frumoase";

b) Spiritul conducător al muncii.

Rămas de mic pe mâna rudelor şi a îngrijitorilor, a crescut fără nicio orientare. El n'a văzut un exemplu bun. A trăit într'o lume în care, a face acte de eroism înseamnă a isbi în tot ce este curat, bun şi sfânt. Aruncarea cu pietre în geamurile bisericii, tocmai când preotul slujea, constituia pentru el o glorie.

Pe ce axă morală putea să meargă acest copil?

Cu o lume sufletească încărcată de asemenea conţinuturi, a intrat într'o şcota de copii selecţionaţi. Se înţelege că s'au polarizat în juru-i toate elementele în parte asemănătoare şi astfel „clica" celor răi a început să tortureze clasa până la lichidarea definitivă a procesului de selecţionare.

In asemenea anarhie sufletească şi desordine în vieaţă, efortul binecuvântat al muncii nu-şi mai poate avea locul.

Munca, în aceste cazuri, este blestemul căzut asupra lui Adam: „In sudoarea frunţii tale îţi vei agonisi hrana". Deci numai dureri, numai suferinţă. Vieaţa aceasta nu-ţi aduce niciun bine, nicio mulţumire. Infrângere totală.

„Sufăr, deci lumea este rea". Individul ajunge subt această stare de spirit la acte de disperare, sau în cel mai bun caz la atitudini bolnăvicioase, descurajare, scepticism.

Ei bine, acestui tineret îi trebue o luptă internă puternică pentru a se putea învinge pe el însuşi. Şi ca lupta să se declanşeze, îi trebue mediul necesar.

Străjerismul prezintă acest mediu de transformare a individualităţii în energii creatoare, căci el tonifică virtutea, suprimă răul, îndreaptă rătăcirea, sublimează acţiunea.

Mijlocul miraculos al acestei transformări este trăirea în

colectiv sub ochiul înțelept al comandantului. Nu teoria ci trăirea reală a vieții.

Se aplică așa dar principiul cartezian, al convingerii personale. „Sunt sigur?", „M'am convins eu însumi?". Or pentru aceasta trebue propria-mi activitate. Munca. Nu însă munca silită, ci muncă pornită din sentimentul plăcerii de a cerceta și încoronată cu mulțumirea succesului. Munca este acum o binecuvântare a cerului. Ea devine resortul puternic al ordinei în vieață. Prin muncă ajungem la siguranța cunoașterii, la clarificări, categorisiri.

Munca aduce liniște, mulțumire, încredere în tine. Munca este bogăție morală și materială.

Și în acest sens legea veche este mântuitor îndreptată prin predica divinului Isus: „Să nu luați nici aur, nici argint, nici aramă în brâele voastre, nici traistă pentru drum, nici două haine, nici toiag, căci vrednic este lucrătorul de hrana lui". (Matei X. 9—10). Ce sens mai profund putem da muncii? Să mai adăugăm la aceasta avântul și credința în puterile noastre: „Indrăsniți. Eu am biruit lumea" (Ioan XVI. 33).

3. Două date mari din istoria universală ne pot da mult de gândit: 476, Căderea Imperiului Roman de Apus și 1453, căderea Imperiului Bizantin.

Atât Impreriul Roman de Apus, cât și cel de Răsărit, ajunseseră la acea limită a grandoarei, unde nu s'au mai putut menține. Grandoarea are în sine și legea fatală a căderii. Bogăția mare a statului, ca și cea particulară, a dus decadența prin înlăturarea idealului din vieața cetățeanului și din vieața socială.

Vieața individuală și cea socială sunt supuse la forme mult mai complicate. Aparatul de stat este tot mai încărcat. Biurocratismul covârșește și întunecă munca cinstită, devotată de altă dată.

Un alt exemplu, de altă natură:

In pragul secolului al XVI-lea, în Principatul Moldovei, atletul lui Christ, Ștefan cel Mare, făcea minuni de vitejie. In clipele de glorie și de mulțumire, ca și în strâmtoare, acest neînfricat voevod își aduna poporul în jurul lui și prin post și rugăciuni își încorda voința ca astfel să se poată menține mereu pe drumul sănătos al victoriei. Ordona Domnul să ducă tot poporul vieață sănătoasă, simplă și mereu cu gândul la strâmtorare, căci numai așa clipa grea se poate întâmpina cu pregătirea necesară.

Impăratul Marc Aureliu își repeta mereu: „Ia seama, să nu cazi în moravurile Cezarilor: Prea e obiceiul. Păstrează-te simplu, bun, curat, grav, dușman al fastului, prieten al dreptății și al datoriilor tale".

Trăirea în străjerism nu poate să fie decât aplicarea, sau

mai bine zis, realizarea simplităţii în vieaţă. Eforturile la care este supus un tânăr în unitatea sa de străjeri, sobrietatea, deprinderea ca singur să se ajute, lipsurile cu care este nevoit să lupte mai ales în vieaţa de tabără, iată mediul şi concursul de împrejurări care trebue să formeze acest tineret. Dar această simplitate în vieaţă trebue să ducă până la adâncă bătrâneţe.

Străjerismul trebue să lase atât de adânci urme, încât atunci când tânărul trece în vieaţa largă, socială, să nu-şi zică: acum să mă răsbun faţă de asprimea vieţii străjereşti.

Prin vieaţa străjerească el să ajungă la idealul de vieaţă impus de idealul social: tăria neamului. Această tărie cere activitate. Fundamentul psihic al muncii nu este altul, decât simplitatea, vieaţa austeră şi sinceritatea în această austeritate. Spiritele mari au creat curente noi şi sănătoase de vieaţă tocmai pentrucă au înţeles vieaţa de asceză ce a trebuit s'o ducă. Când Heraclit a fost găsit de prieteni preparându-şi hrana, iar nu în fast cum se aşteptau, el le răspunde: „Şi aici sunt zei". Iată grandoarea vieţii; să găsim sublimul, frumosul, măreţia în cele mai mici şi simple activităţi. Nu rangul social, ci nobleţea ce o aducem funcţiei ce ne este dată, prin vieaţa curată ce o ducem, trebue să ne fie gândul de căpătâiu.

„Uitaţi-vă cu băgare de seamă cum cresc crinii de pe câmp: ei nici nu torc, nici nu ţes; totuşi vă spun că nici Solomon, în toată slava lui, nu s'a îmbrăcat ca unul din ei.

Căutaţi mai întâiu împărăţia lui Dumnezeu şi neprihănirea lui şi toate aceste lucruri vi se vor da pe deasupra" (Matei, VI. 28—33). Forme complicate de vieaţă, lux, teorii încâlcite, vorbe? Nu. Vieaţa simplă, divină a crinului, forţa interioară.

Nu numai să ştii şi să voieşti, dar se cere şi acel „fluid imperativ", care creează stil nou de vieaţă, care determină atmosfera, duce la trăirea acelui „idealism moral integral, când individul este pătruns de valori ideale impuse de propria-i conştiinţă". (G. G. Antonescu).

CPT. N. VLADULESCU

CATEVA MENŢIUNI FILOSOFICE ASUPRA EDUCAŢIEI FIZICE

Deşi se vorbeşte, se conferenţiază, se scrie despre educaţia intelectuală, morală, fizică, religioasă, estetică, etc., totuşi, educaţia este un tot indivizibil pe care autorii clasici şi moderni au căutat să-l dividă, pentru a putea fi mai bine înţeleşi şi pentru a convinge mai mult că, pentru realizarea unui tot armonios, nu trebue neglijat niciun component al acestui întreg.

Din împărţirea făcută într'un scop atât de frumos, a rezultat o tot atât de mare confuzie, iar neînţelegerea a fost atât de mare şi s'a mers atât de departe, încât, din tratatele de educaţie, s'a scos în total sau în parte educaţia fizică din construcţia filosofică a lui Locke, Pestalozzi, Freud, ş. a.

De aceea, credem necesar să reamintim concepţiile câtorva filosofi asupra importanţei educaţiei fizice.

Astăzi, pentru ca un suflet să fie bine condus în sensul educaţiei, se apelează imediat la civilizaţia greacă. Acel miracol de realizări, în domeniul artei, al filosofiei, oratoriei, fizicei, matematicei, nu s'ar fi putut realiza, dacă n'ar fi existat la baza educaţiei tineretului, acea splendidă egalitate între spirit şi corp.

Pentru Grecii secolului al V-lea, frumuseţea şi forţa nu erau numai simple realizări, ci *reprezentau prestigiul unei supreme moralităţi.*

Educaţia clasică avea la bază concepţia lui Socrate, care socotea că exerciţiile corporale trebuesc făcute nu numai pentru formarea şi menţinerea unui fizic sănătos şi frumos, dar şi pentru desvoltarea calităţilor morale şi cetăţeneşti.

Numai privind-o sub această formă, putem înţelege progresul realizat de cei vechi.

Platon (429—347 a. I. Chr.), a găsit o formulă admirabilă, care a aşezat lucrurile la locul lor. El a spus:

„Omul este conducătorul unui car, la care sunt înhămaţi doi cai. Unul din aceşti cai este înaripat şi caută în mod constant să apuce pe drumul cerului, unde îşi are originea, celălalt caută să ţină drumul pământului, din

sânul căruia s'a născut. Datoria conducătorului este de a stăpâni aceste două forţe în desacord, să conducă acest car al vieţii, fără să-l sdruncine, până la sfârşit".

După două mii de ani, din cauza înlăturării aproape definitive a pregătirii fizice din concepţia educaţiei timpului, s'a deschis din nou aceeaşi problemă a priorităţii.

2. *Martin Luther* (1483—1546). Atrage atenţia omenirii asupra importanţei educaţiei fizice, recomandând-o ca o valoare recreativă şi în măsură să realizeze **educaţia morală,** accentuând şi *insistând că educaţia fizică este un mijloc ideal pentru obţinerea educaţiei morale.*

3. *M. de Montaigne* (1533—1592). „Sănătatea şi puterea sunt necesare, căci *sufletul va fi oprimat când nu este ajutat de corp.* Ştiu în această chestiune cât suferă sufletul meu, în dezacord cu un corp slab şi plăpând, care de abia îl duce şi abia se poate sprijini pe el.

Aşi vrea ca omul să fie format în aşa fel încât exteriorul său, mina sa exterioară, să fie în acelaşi timp expresiunea pregătirii sale mintale.

Nu poate fi un suflet şi un trup şi nici nu trebue să-l împărţim pe om în două — spune M. de Montaigne — pentrucă nici nu se poate împărţi, ci din contră, trebue să-l şlefuim, aşa cum spune Platon, atât la suflet cât şi la corp, să-i facem să meargă drept, cei doi cai înhămaţi la trăsura vieţii.

Obişnuiţi pe om cu căldura şi frigul, cu vântul şi cu soarele şi cu toate pericolele de care nu trebue să-i fie frică, ci din contră să le înfrunte cu toată seninătatea şi cu toată convingerea.

Privaţi pe om de orice răsfăţare în îmbrăcăminte, locuinţă, mâncare şi băutură, şi obişnuiţi-l în aşa fel, încât să nu ajungă mai târziu un domnişor, un cavaler al saloanelor şi covoarelor, ci să devină un tânăr curajos, îndrăzneţ şi viguros".

4. *John Locke* (1632—1704). Recomandă păstrarea corpului în vigoare, pentrucă numai astfel poate asculta ordinele minţii. Constituţiile copiilor sunt stricte de părinţi, printr'un exces de menajare şi răsfăţare.

Recomandă exerciţiul fizic şi mai ales practicarea înnotului.

5. *J. J. Rousseau* (1712—1778), propagatorul educaţiei integrale, documentează că efortul fizic capătă pe lângă un rol principal în procesele de învăţare şi în desvoltarea calităţilor sufleteşti, şi un scop, o finalitate biologică, selecţia naturală asupra materialului uman.

„Este o greşeală vrednică de plâns — spune J. J. Rousseau — să crezi că exerciţiul corporal poate face rău lucrării spiritului. Aceste două acţiuni trebue să fie întotdeauna în bună înţelegere şi una trebue să conducă continuu pe cealaltă.

„Ca să învățăm a cugeta, trebue să ne exercităm membrele, simțurile, organele, care sunt uneltele inteligenței noastre și ca să ne slujim mai bine de aceste unelte, trebue ca să le punem la îndemâna unui corp voinic și sănătos. Astfel, nu numai că adevărata rațiune a omului nu se formează fără legătură cu corpul, dar tocmai constituțiunea bună a corpului, face lucrările spiritului mai ușoare și mai sigure". (Emil C. I. 187).

„Prin obișnuința exercițiului corporal și prin lucrul manual, se dă pe nesimțite, elevului, gustul reflexiunii și meditației.

„Secretul cel mare al educației este să facem exercițiul corpului și al spiritului să slujească întotdeauna ca odihnă și ca hrană unul pentru altul". (Emil C. V.).

6. *Goethe* (1749—1832). Recomandă călduros exercițiile fizice, accentuând că ele fac pe om să se bucure de vieață și să-i mențină corpul sănătos, tânăr, fraged, voinic.

Goethe însuși practica numeroase sporturi.

7. *Nietzche* (1844—1900). „Cu cât vom ști mai bine să stăpânim și să educăm corpul nostru, cu atât mai lesne vom domina și dirija vieața noastră intelectuală și sentimentală, transformând patimile în plăceri". Și mai departe:

„Numai cel ce știe să se stăpânească pe sine, este neînfricat și cu adevărat liber, căci *adevăratul eroism constă nu în invingerea altora, ci în învingerea de sine. Dar, stăpânirea de sine și educația, trebue să înceapă deapururi cu educația fizică, căci de atenția și de îngrijirea dată corpului nostru, beneficiază buna desvoltare a întregii noastre personalități*".

Nietzche numește corpul, fir conducător, călăuză, de care trebue să ne lăsăm conduși și ne vorbește foarte clar de o morală nouă, bazată pe justa apreciere a corpului.

In disprețul pentru educația fizică, el vede *„inidciul omului rău crescut"* și chiar în partea I din „Zaratrustra" el sfătuește pe disprețuitorii corpului și educației fizice, cărora le închină un capitol special, să-și ia rămas bun dela corpul lor și să amuțească.

Pentru Nietzche, corpul este aproape o rațiune supremă, o popularitate cu un singur sens, o turmă și un păstor.

„Inapoia gândurilor și sentimentelor tale, omule, se ascunde un domnitor puternic, dar necunoscut, este Eul tău. El rezidă în corpul tău. Și în corpul tău sălășluește cu mult mai multă rațiune, decât în cea mai reușită din deșertăciunile tale și apoi, cine știe, dacă îi servește la ceva corpului tău toate deșteptăciunile tale".

Nietzche vede în corpul omului ceva cu mult mai sublim, mai fin, mai complicat, mai moral, decât toate chestiunile publice, decât toate legăturile sociale. El merge atât de departe încât afirmă că minic nu-i mai frumos, decât omul sănătos, bine educat și bine desvoltat fizicește. Că toate operele de artă, sunt o umbră pe lângă frumusețea nu aparentă, ci vie, a corpului omenesc, frumusețe după părerea sa, prea superficial concepută

de artişti, aceasta fiindcă nu i s'a acordat corpului veneraţia cuvenită. Mult discutata concepţie a frumosului, fiind privită de el, drept expresia venerabilităţii. Astfel, frumuseţea devine pentru el virtute. Dar a reda corpului frumuseţea şi vigoarea cuvenită, atât pentru scopul în sine, cât şi pentru cel a regenerării facultăţilor psihice, ne-ar da mult de furcă, după o neglijare seculară, atât de condamnabilă.

Atenienii, care, după mărturia lui Cicero, erau de o vigoare şi frumuseţe răpitoare, dar şi de o gândire clară, ne-au dovedit. cât de multe se pot realiza în câteva generaţii, printr'o adevărată educaţie fizică.

In educaţia fizică, Nietzche vede scopul pregătirii unui teren propice sălăşluirii facultăţilor spirituale şi morale, căci: la urma urmelor, *corpul cel mai viguros şi mai frumos trebue să devie vălul care înfăşură facultăţile şi forţele spirituale*".

Toată admiraţia pe care o avem despre munţi cu pădurile lor, pentru căderile de apă, ca şi pentru îndepărtatele corpuri cereşti, *trebue închinată, înainte de toate, corpului nostru, îngrijindu-l atât de bine încât*, cu ajutorul său, să transformăm *vechiul suflet*".

Ascetul devine stăpânul absolut al corpului său prin mortificare, până la uciderea completă. Nietzche, prin fortificarea treptată, ce o dă corpului, îl face stăpân absolut şi purtător exclusiv al răspunderii.

„A educa şi desvolta numai sentimentele şi gândurile noastre, are valoarea unui mare zero, iată enorma nepricepere a iluzoriei educaţii generale, trebue să înduplecăm întâiu corpul...

Soarta unui popor ca şi a omenirii întregi, depinde de faptul dacă educaţia începe de unde trebue, nu spiritul... educaţia trebue să înceapă cu corpul... (I. St. Shar. E. F. 197).

8. *Heckel* (1843—1916). *Inactivitatea fizică* a adultului, este ca orice turburare care rupe echilibrul dintre funcţiunile fizice şi psihice, provocând o serie de reacţiuni, de efecte dăunătoare: dela simptomaticele dureri de cap, ameţeli, insomnii, coşmare, exagerarea reflexelor şi sensibilităţii generale, până la tendinţa la melancolie, pesimism, pierderea gustului de vieaţă, tendinţa de hipertrofie a eului, de unde egoism, gând concentrat unilateral, etc.

Aceste simptome sunt întovărăşite de o mentalitate specială, caracterizată *prin lipsa de personalitate şi de caracter, tendinţa la satisfacerea materială imediată, dorinţa susccesului uşor, arivism, temerea de luptă, de răspundere şi necunoscut, dorinţa de refuz, etc.*

9. *Richard Mulchaster.* Arată în lucrarea „Poziţiile" că exerciţiile fizice desvoltă mintea şi asigură sănătatea copiilor,

în lumea aceasta atârnă mai mult de energie, decât de cunoștințele căpătate. Ați ruina cunoștința printr'un exces de muncă intelectuală, înseamnă să mergi spre propria ta înfrângere; *arătând legătura indestructibilă ce trebue să existe între învățământul teoretic intelectual și exercițiul fizic*, dovedind printr'o frumoasă argumentare, că acest *exercițiu fizic, nu este decât un corolar al sănătății tineretului școlar.*

10. *Herbert Spencer, în 1859, spunea, adresându-se celor care susțineau numai pregătirea in*telectuală:

„Prima condiție de succes în lume, este de a fi un bun animal, deci și prima condiție de prosperitate națională, este ca națiunea să fie formată din animale bune".

Relevă indiferența și nepriceperea părinților, care se interesează mai mult de starea animalelor, făcând chiar studii pregătitoare în această direcție, decât de aceea a copiilor lor.

Mamele, care n'au învățat altceva decât câteva limbi moderne și muzica, sunt chemate să stabilească regimul alimentar, îmbrăcămintea, exercițiile ce convin copiilor. Educația fizică a copiilor e defectuoasă din punct de vedere al alimentației și al îmbrăcămintei, precum și *din cauza insuficienței exercițiilor fizice și excesului de vieață intelectuală.*

In loc de a răsfăța corpul și a neglija spiritul, cum se făcea altădată, noi răsfățăm spiritul și nesocotim corpul. Ambele procedee sunt rele, pentrucă sunt exclusiviste, numai din contopirea acestor tendințe, poate rezulta un bun sistem de educație. (I. P. G. G. Antonescu, p. 554).

„De altfel, necesitatea acestei contopiri rezultă din adevărul, că elementul fizic are o valoare morală.

Excesul de activitate într'o direcție, implică diminuarea activității într'altă direcție. Natura e un contabil exact:

1. Dacă forța pusă în serviciul activității intelectuale, depășește intențiile naturii, energia rămasă celorlalte funcțiuni, scade sub media naturală.

2. Dacă un organ se desvoltă prea repede ca structură, aceasta implciă o inacțiune sau chiar o suspensiune a volumului. Copiii precoci și tinerii, care prea de timpuriu au avut succese mari, se opresc brusc, în ciuda speranțelor mari puse de părinți.

3 Excesul de activitate intelectuală are o influență rea asupra sănătății generale, slăbește constituția, diminuiază forțele, provoacă sentimente morbide.

Excesul de activitate intelectuală produce:

a) O cantitate de cunoștințe mai mari decât poate suporta spiritul, făcând să fie uitate sau neasimilate;

b) Produce desgust pentru studiu;

c) E dăunător culturii, căci progresul inteligenții este stânjenit de îngrămădirea unor cunoștințe neasimilate;

d) Acei care, în preocuparea exclusivă de a desvolta spiritul, nesocotesc interesele corpului, nu-și amintesc că izbânda

e) Excesul intelectual, chiar dacă asigură succesul, distruge fericirea.

„La ce slujesc bogăţiile, dacă sunt însoţite de suferinţe?

Ce preţuesc distincţiunile, dacă au adus după ele ipohondria? Boalele cronice întunecă şi cele mai frumoase orizonturi, pe când voia bună pe care o dă sănătatea, slujeşte să înfrumuseţeze chiar nenorocire. *(Spencer.* I. P. G. G. Antonescu).

11. *Freud* (în vieaţă). Exerciţiile fizice cu caracter distractiv, produc divertisment. Nu există tonic mai puternic decât bucuria. Bucuria joacă rolul unui excitant, care provoacă degajarea energiei latente a întregului organism, sub formă de mişcări vii, energice. Acest exces de energie aparţine manifestărilor fizice. Rămânând neutilizat, ar provoca tensiuni fizice, reacţiuni deviate sub formă de impresionabilităţi, iritabilităţi, impulsiuni, etc.

Reamintind citatele de mai sus, fiecare îşi poate da seama de importanţa educaţiei fizice, nu numai din punct de vedere biologic, ci şi moral.

MAIOR C. F. NICOLESCU

DOUĂ CONFERINŢE ALE D-LUI PROFESOR I. PETROVICI

1. *Privire asupra operei şi personalităţii lui Descartes.*
2. *La connaissance humaine et le transcendent.*

1. Cu prilejul comemorării lui Descartes, la Academie, d-l profesor I. Petrovici a rostit acest discurs, publicat în „Memoriile Secţiunii Literare" ale Academiei Române, seria 3-a, tomul 8, mem. 4.

Plecând dela concepţia că valoarea ideilor filosofice se măsoară prin raza de influenţă şi puterea lor de fecundaţiune, arată cât de apreciat a fost Descartes chiar de gânditorii străini, ca: Hegel, Schopenhauer, Wundt; ideile lui au devenit azi patrimoniul tuturor ţărilor. Vorbeşte, apoi, despre armonia dintre geniul său speculativ şi vigurosul său bun simţ. Descartes, cu toată tendinţa puternică de unificare a sistemului său, nu uită realitatea, concretul. Bunul său simţ, — „acel echilibru natural ce fuge instinctiv de extreme şi de exageraţii, acea aptitudine de a găsi nota justă", — se poate constata în câteva din problemele sistemului său şi anume: *a)* împărţirea lumii externe în confuză — opera simţurilor — inteligibilă — opera raţiunii, nu exclude realitatea lumii externe; *b)* dualismul spirit-corp este menţinut în ciuda unităţii raţionaliste; *c)* influenţarea spiritului,—categorie pură,—de pasiuni, prin acţiunea cauzală a corpului asupra sufletului, nu e înlăturată, deşi strică scopului moral către care tinde raţiunea, aşa că, preceptele morale vor fi numai în parte opera acesteia; *d)* estetica sa nu reduce frumosul la adevăr, ci trecând dincolo de raţiune, se împărtăşeşte din bogăţia pasiunilor şi simţurilor; *e)* politica pierde pe logician, acesta devenind tradiţionalist şi conservator.

După exemplificarea bunului simţ, considerând că acesta nu este suficient pentru a face din gândirea sa o filosofie epocală, simte nevoia de a arăta câteva din culmile cugetării sale:

a) este mediatoare între ştiinţa profană şi credinţa religioasă, jucând pentru ştiinţa nouă, rolul pe care l-a avut filo-

sofia lui Aristotel în Evul Mediu; *b)* a înlocuit, în ştiinţă, silogismul aristotelic, cu calculul matematic; *a)* a promovat ştiinţa prin separarea spiritului de corp — „materia fiind în esenţa ei numai întindere şi mişcare, a dat loc la o ştiinţă inteligibilă, clară, formulabilă în termeni matematici";

d) prin dotarea spiritului cu caracterul de spontaneitate, curmă cu concepţia pasivistă a spirtului-oglindă, îndrumând spre Kant; *e)* afirmă încrederea în aplicaţiile ştiinţei pentru fericirea omenirii, — aşteptând aceasta, mai ales din partea mecanicii şi medicinii, bineînţeles, cu rezervele inerente spiritului timpului său.

Cuvântarea se termină cu câteva cuvinte despre Decartes-omul. Mereu călător, uneori luptător pe front, fără nicio plăcere de a profesa, fără demonul scrisului, creaţia gândirii sale s'a prins în opere scrise mai mult fără voia sa.

Convins de nemurirea sufletului, priveşte moartea cu seninătate: „Mon âme, il y a longtemps que tu es captive, voici l'heure que tu dois souffrir cette désunion avec joie et courage".

Acest discurs este un prilej de a stabili două caracteristice ale filosofiei lui Descartes: 1. raţionalismul său nu numai că păstrează intactă realitatea, neabsorbind-o în lumea ideilor, aşa cum au făcut alţi raţionalişti idealişti, mai târziu, dar bunul său simţ l-a împins până la afirmarea participării ei la crearea valorilor morale şi estetice, în ciuda raţiunii şi în ciuda unităţii sistemului său raţional; 2. raţionalismul său contribue la precizarea şi promovarea ştiinţei, nu numai în partea sa de creaţie pură, dar şi în realizările sale din domeniul practic, utilitarist.

2. A doua conferinţă este ţinută la Sorbona, la 25 Martie 1936, fiind invitat de Universitatea din Paris (Sonderabdruck aus „Philosophia", Band. II, 1937. Beograd). Problema cunoaşterii este o problemă centrală a filosofiei contemporane; şi aceasta, cu atât mai mult, cu cât, ştiinţele progresând, filosofia nu mai este pusă pe acelaşi plan cu ele — ca la Platon, Aristotel, Bacon —; ci, pe planuri diferite, aşa cum o fac Comte, Spencer sau Wundt. „Depărtându-se de problema ontologică, pentru a se apropia de aceea a cunoaşterii, urcându-se dela panorama obiectelor concrete — domeniul natural al ştiinţelor naturale — la examenul gândirii însăşi, filosofia a încetat de a mai mânui, încrezătoare, uneltele spirituale, ci a procedat la cântărirea şi valorificarea lor".

Din acest citit, se şi vede în ce constă problema cunoaşterii, pe care şi-o pune filosofia: cântărirea şi valorificarea uneltelor de care dispune raţiunea pentru a cunoaşte lumea.

Este înnăscută şi legitimă, dorinţa omului de a considera existenţa unei lumi reale, a unei „realităţi" şi de a o putea cunoaşte, adică de a poseda „adevărul". El se împacă foarte greu numai cu o lume „aparentă".

Dintre filosofi, unii, ca Descartes, au admis-o; cu mici diferențe, și Locke; au negat-o alții, ca Berkley sau Fichte.

Omul de bun simț, însă, după cum am spus mai sus, nu se mulțumește s'o admită, ci vrea să o și cunoască. In această privință, s'a plecat dela convingerea despre posibilitatea unei cunoașteri absolute—oglindă perfectă a realității. Incetul cu încetul, însă, aceasta a slăbit în fața multor îndoieli, provenite, fie dela obstacole de fapt — obstacole exterioare — fie dela obstacole de drept, obstacole inerente spiritului nostru, care pun limite puterii noastre de cunoaștere. Intre acestea din urmă, unele sunt exterioare rațiunii, — ca pasiunile și prejudecățile— iar altele se găsesc în însăși structura instrumentului destinat cunoașterii, fie că este vorba de activitatea rațiunii, fie că este vorba de contribuția simțurilor. Dificultățile impuse de simțuri încă mai pot fi înlăturate de rațiune, — cazul teoriei lui Copernic; însă, pe cele inerente rațiunii însăși, cine le mai poate corecta?

Iată, deci, punctul nevralgic al cunoașterii omenești. De sigur, că, în aceste condițiuni, nu mai poate fi vorba de o cunoaștere absolută, ci numai de una relativă, în raport cu mijloacele noastre de cunoaștere.

In filosofia modernă, evoluția dela Descartes la Kant înseamnă trecerea dela posibilitatea cunoașterii acestei realități la negarea absolută a acestei cunoașteri.

Centrul întregii probleme a cunoașterii se găsește în filosofia lui Kant.

Se pune întrebarea, cum se mai poate ieși din marele impas în care este pusă cunoașterea omenească, după Kant?

Se știe că negarea posibilității de a cunoaște realitatea — lumea în sine — este datorită, după Kant, faptului că, ceea ce putem cunoaște — lumea sensibilă, — este rezultatul trecerii lumii în sine prin prisma simțurilor și mai ales, prin formele apriorice ale acestora: spațiul și timpul. Categoriile nu fac decât să continue opera acestora. Insă, atât primele — spațiul și timpul — cât și ultimele, — categoriile — nu fac, prin opera lor de organizare a materialului procurat de simțuri, decât să depărteze cunoașterea, lumea sensibilă, de structura lumii absolute, lumii în sine.

Și d-l Petrovici se întreabă pe ce se sprijină concluzia că, prin acest proces de armonizare și ordine, lumea sensibilă trebue să se depărteze de cea absolută? De ce să considerăm lumea în sine ca dezordonată, fiindcă este cauza sensațiilor noastre?

De ce să n'o întrezărim mai de grabă în ordinea lumii sensibile?

D-sa este de părere că lumea în sine se poate regăsi în lumea sensibilă, fiind cauză a acesteia şi, cu atât mai mult, cu cât aceasta va fi mai ordonată, graţie operei categoriilor.

„Avem dreptul de a restitui gândirii noastre cel puţin o parte din optimismul de altădată: încrederea că poate atinge lucrurile reale, ci nu se mulţumeşte să facă numai poliţia lumii aparenţelor".

Cu toată această reabilitare a puterii de cunoaştere omeneşti, nu se poate trece cu vederea relativitatea ei, deşi trecătoare.

„Ambiţia spiritului nostru de a concepe lumea şi afla ultimele sale secrete este ambiţia unui simplu atom de existenţă de a îmbrăţişa în mica sa oglindă, realitatea totală care îl depăşeşte la infinit şi din care nu e decât o părticică trecătoare..., din cauza micimii sale, imagina universului poate părea foarte uşor falşă, fără să fie în realitate..., numai Totul însuşi, conceput ca unitate vie, s'ar putea reflecta integral în oglinda sa coextensivă".

„Cunoaşterea omenească, cu structura sa proprie, se poate să nu fie decât una din versiunile fără număr asupra adevărului etern, — versiuni, probabil, aşezate la niveluri diferite, dar, cu toate acestea, echivalente în ceea ce priveşte trăsăturile esenţiale şi sensul lor general".

„Un spirit deasupra condiţiunii omeneşti ar putea să înfăşoare toate şi să le coordoneze, dând fiecăruia locul şi rangul său".

Cu aceasta, d-l Petrovici se înalţă până la conceperea unui spirit suprem, absolut, pentru care nimic nu mai este disparat, pentru care legătura cauzală — substitutul imperfect al unităţii invizibile — devine identitate, pentru care, principiul contradicţiei nu mai are niciun rol, fiindcă atunci raţiunea şi realitatea absolută ar fi una.

Şi tocmai aceasta este soluţia originală pe care o dă problemei cunoaşterii: conceperea unei serii de spirite-raţiuni din ce în ce mai cuprinzătoare, din ce în ce mai adecvate realităţii în sine, unul pe altul depăşindu-se, unul pe altul completându-se, niciodată în conflict, ci numai în diferite poziţii de perspectivă faţă de lumea absolutului şi, deci, cu posibilităţi de ridicări topografice din ce în ce mai exacte asupra realităţii în sine, până la completa lor confundare cu ea.

Remarcăm deosebita claritate, atât de firească numeroaselor sale lucrări, cu care d-l Petrovici reuşeşte, în aceste conferinţe, să facă inteligibile, probleme de înaltă cugetare.

M. MOLDOVAN

PSIHOPATOLOGIA VIEŢII MODERNE

De curând, tânărul şi emeritul medic-psihiatru, d-l dr. I. Popescu-Sibiu, a ţinut la Bucureşti o conferinţă asupra Psihopatologiei Vieţii Moderne. Pentru importanţa datelor şi modului cum d-sa pune problema, vom aminti punctele mai esenţiale.

Evoluţia omenirii este însăşi creatoarea istoriei, culturii şi a civilizaţiei, este, într'o largă măsură, expresia unui complex de forţe biologice şi psihologice, ce condiţionează vieaţa individului în cadrele ambianţei sociale, economice şi cosmice. Tendinţele structurii biopsihice a individului sunt într'o continuă luptă cu forţele acestor cadre ale ambianţei. De aici, sursa permanentelor conflicte dintre individ şi mediu, conflicte ce definesc însăşi lupta vieţii, conflicte ce pot fi *creatoare* sau *distructive,* fie privind individul, fie vizând cadrele mediului.

Vieaţa modernă se caracterizează prin dominare a conflictelor cu caracter *distructiv* de unde haosul, criza social morală şi economică, precum şi, frecvenţa personalităţilor stigmatizate, desechilibrate, psihopate.

Din vâltoarea acestor frământări îngrijorătoare ale sufletului individual şi colectiv, orientatorii spirituali ai diverselor ţări au încercat o evadare, utilizând, unii concepţia materialistă despre om şi societate, alţii concepţia spiritualistă a vieţii. Cei dintâiu au neglijat structura individului, încercând fixarea cadrelor economice ale sănătăţii, cei din urmă, din contră, au început să restabilească armonia creatoare a structurii individuale, pentru crearea armoniei sociale.

După ce face o expunere critică a acestor concepţii a *„puterii vremurilor“:* fatalistă, materialistă, umilitoare pentru sufletul omului, imprimându-i o morală inferioară, biologică („a luptei pentru traiu, şi-o pâine")—şi a concepţiei *„puterii oamenilor“* — ce dă primatul forţelor creatoare ale sufletului, ce poate modifica realităţile mediului, concepţia unui ideal ce înalţă pe om spre o etică cu adevărat umanitară, d-l dr. Popescu-Sibiu spune că *nu se pot rezolva problemele vremii, decât numai după o prealabilă rezolvare a problemei omului. Reeducarea indivizilor disarmonici creează indivizi armonici ce pot restabili desechilibrul social prin forţa lor sufletească însănătoşită şi pătrunsă de-o morală a omeniei* (nu a „luptei pentru pâine, morala fiarei din om").

In lumina acestei concepţii a activismului spiritual al omului creator de valori, de vremuri, de istorie, *d-l dr. Popescu-Sibiu* analizează structura biologică şi psihologică a personalităţii, insistă asupra raporturilor dintre individ şi societate, raporturi ce sunt în primul rând de natură spiritual-morală (articulaţie psihologică) şi economică şi trece apoi la descrierea elementelor psihopate ce domină şi conduce sufletul individiului

şi spiritualitatea societăţii moderne a ţărilor ce n'au cultivat încă redresarea indivizilor. In concluzie: elementul fundamental al acestei articulaţii psihologice dintre individ şi societate este *caracterul* legat de vieaţă afectivă, de temperament şi de constituţie organică a individului, iar nu inteligenţa. Nebunia începe cu turburările vieţii afective de caracter (prin aceasta individul devine periculos, antisocial (alienat), inteligenţa putând fi nu numai intactă ci chiar excesivă, mascând cerinţele afective.

Asemenea indivizi psihopaţi domină orientarea spiritului vieţii moderne, imprimându-i prin forţa lor creaţiile lor bolnave desechilibrul sufletului lor bolnav. Intreţin focarele de moral-insanitate în vieaţa lor particulară, publică şi în cultură.

D-l dr. Popescu-Sibiu trece apoi în revistă diversele cadre sociale necesare unei consolidări, însănătoşirii omului. Familia modernă e focar ce diformează prin educaţia şubredă ce se dă copiilor de către părinţi al căror criteriu de vieaţă este „trăirea aventurii erotice", Sunt cultivaţi copiii „ce ştiu tot", „ce înţeleg tot" (cultul inteligenţii) pentruca mai târziu „să facă tot"....... crimă, spargeri, când nu sunt cuprinşi de nevroză.

Femeea modernă exprimă „tipul erotic" anarhic (emanicipare, egalitate, de ..... drepturi) de unde criza familiară, şi instalarea spiritului trivial al desmăţului erotic în gesturi, modă, purtare, limbaj şi în concepţia despre vieaţă. Bărbaţii prin stigmatele lor de caracter intreţin această atmosferă (chiar şi când deţin situaţii de orientare socială).

In şcoală, din aceleaşi motive educaţia întâmpină dificultăţi. Exces de instrucţie, întru cât *este mai comodă şi copilul în grija cărţii — educaţia din contră fiind mai pretenţioasă, angajează vieaţa şi sufletul profesorului care trebue să fie un îndreptar viu în educarea tineretului* — este în plină criză.

In concluzie, se deosebesc două surse ale psihopatologiei vieţii moderne: desechilibru în *Eugenie,* — de unde naşterea *psihopaţilor,* elementelor nefaste — şi desechilibru în *Eugenie* (a condiţiilor de vieaţă) de unde ivirea *nepregătiţilor.* Psihopaţii şi nepregătiţii: *criza de vocaţie* şi *educaţie* — imprimă ritmul bolnav al vremii.

Intrucât această situaţie poate *submina* un neam, preocupările şi aplicaţia unei vaste profilaxii *Social-mentală trebue să constitue o problemă de stat. Selecţia desinteresată — principiul omeniei — şi canalizara energiilor creatoare sănătoase — sunt singurile căi ce pot înarma sufletul unui neam.* Şi acest fapt constitue un *Imperativ al vremii.* Numai prin sănătate spiritual-morală *(culturală) se poate ajunge la câştigarea forţei necesare apărării drepturilor şi libertăţii unui neam.*

LINII ŞI CULORI

— Pictorii St. Popescu-Ghimpaţi şi Ilie Arjoca —

Suntem încredinţaţi, că. atunci când afirmăm că vara este un sezon mort, pentru aproape orice activitate intelectuală, în sensul manifestărilor în public, spunem un lucru cunoscut până la banalitate. Totuşi, începem cu această observaţie, spre a legitima mai bine, de ce —ne mai având de colindat expoziţii — am vizitat pe unii artişti în atelierele lor. Dintre aceştia, ne-au reţinut, în deosebi, pictorii St. Popescu-Ghimpaţi şi Ilie Arjoca.

Vom aminti pe rând de fiecare.

Pe pictorul Popescu-Ghimpaţi îl urmărim de mult. Dela pretimpuriile sale debuturi, dela prima expoziţie (1925—1926). Din cele opt-nouă expoziţii, făcute în tot acest răstimp, indiferent de tehnica sa, care a mers într'o vădită evoluţie, ceea ce s'a desprins întotdeauna, ca o caracteristică generală a plasticei sale, a fost vioiciunea. O vieaţă proaspătă a fost pururea prezentă în tablourile sale, o vieaţă de aceeaşi naivitate şi caracter spontan ca al naturii.

Paletă multilaterală, abordând peisajul, compoziţia, nudul, pastelul, portretul, d-l Popescu-Ghimpaţi a parvenit să exceleze în mod incontestabil în portret.

Stăpân desăvârşit pe resursele sale, maestrul lucrează cu o repeziciune şi o siguranţă de deplină maturitate.

Personal, am avut prilejul să-l cunoaştem cu trei ani în urmă, la Sâmbăta-de-Sus, unde, în Castelul brâncovean, am putut să ne convingem direct de posibilităţile şi mijloacele pictorului. Regiunea Făgăraşului a fost transpusă cu întreaga ei poezie, pe tablourile acestui tânăr de remarcabil talent, tablouri care, în vitrina expoziţiei, au constituit o admiraţie unanimă.

Sosit de curând din Egipt, unde a repurtat recunoscute succese, am ţinut să-l revedem, să-i ştim roadele acestei „dispariţii" de un an, în Ţara de pe tărâmurile Nilului.

Din expoziţia pe care a avut-o anul trecut le Hotel Scheperd's, la Cairo, onorată cu vizita Regelui Faruk, s'a ales cu înalta prietenie a suveranului egiptean, căruia i-a lucrat mai multe portrete, ca şi celorlalţi membri ai familiei regale. La Alexandria, aceleaşi succese.

Nu avem date destul de suficiente, să scriem mai pe larg asupra modului lăudabil cum pictorul român ne-a reprezentat Ţara prin arta sa. Modestia care-l caracterizează, ne-a lipsit de acestea. Am fi fost dornici să le ştim mai deaproape. E un lucru care nu trebue să treacă sub tăcere.

Şi acest pictor tânăr, dar de veritabil talent, trebue neapărat susţinut şi încurajat, cel puţin, cu atenţia noastră.

*

* *

Intr'un colţ al Capitalei, într'o casă modestă, dar îngrijită, şi împrejmuită numai de flori şi pomi, locueşte, parcă departe de frematarea marelui nostru oraş, pictorul Ilie Arjoca.

Pe când confraţii săi practică fel de fel de exchibiţii, de toate soiurile de modernism, pictorul acesta îşi urmează tăcut şi singur, firul tradiţiei. Debutând sub auspiciile maeştrilor Grigorescu şi Mircea, d-l Arjoca n'a rămas un snob al acestora; evoluând prin a parveni la corespondenţe cu ei, a ajuns un artist al seninătăţii. Dispunând de o imaginaţie bogată, artistul s'a avântat la subiecte destul de temerare şi alăturea de portret şi peisaj, a putut să realizeze compoziţia, cu o îndemânare şi o caracteristică, ce reţine. Panoul decorativ, în deosebi, face din d-l Ilie Arjoca, unul dintre puţinii şi cei mai veridici artişti plastici ai genului din generaţia sa.

DIONISIE PETROVAN

DOUĂ IMPORTANTE CĂRŢI RELIGIOASE

1. *Despre începuturile creştinismului*
2. *Predosloviile cărţilor româneşti*

1. Din teascurile tipografiei Mănăstirii Neamţu, a mai ieşit o lucrare de-o valoare incontestabilă, a cărei lipsă se simţea de multă vreme în literatura noastră bisericească.

Dintre toate epocile Creştinismului, epoca cea mai grea de înţeles, epocă asupra căreia, deşi s'au făcut studii suficiente — în alte limbi, — totuşi n'au epuizat completamente problema — este epoca Creştinismului primar. — Canonicul de Westminster F. V. Farrar pare într'adevăr a fi pus capăt tuturor încercărilor de luminare a acestei probleme, prin studiul său „Primele zile ale Creştinismului", care este astăzi redat în româneşte de neobositul cărturar, de marele mitropolit Nicodim al Moldovei. Pe-o hârtie superioară, c'o tipăritură mare şi elegantă, cu multe completări şi din alte lucrări ale autorului, înumărând 600 de pagini, de-o frumuseţă şi de-un interes neîntrecut. O zugrăvire foarte clară a faptelor şi personagiilor, fără a uza de artificii, de expresii căutate, scrisă într'un chip cu totul firesc şi cinstit,

ea este menită să joace un rol capital în literatura noastră bisericească. Limba traducerii, care te cucereşte din primul moment, e curat românească, adeseori presărată cu moldovenisme ce aduc o notă caldă, susţinută, în tot cuprinsul volumului, o notă cum numai condeiul P. S. S. Mitropolit Nicodum o poate da.

In prima parte a lucrării, după ce se face o privire destul de amănunţită asupra stării religioase a lumei păgâne, — lume care s'a închinat şi slujit făpturii, iar nu Făcătorului ei; — după ce se trece în revistă cele trei categorii de religii: a Răsăritului, a Greciei şi a Romei; după ce se enumără toţi zeii cu puterile, cu virtuţile, cu păcatele şi cu simbolismul lor; după ce aruncă o privire generală şi asupra şcolilor filozofice cât şi a cultului împăratului, arătându-se că toate aceste nu puteau satisface sufletul omenesc, — se trece la **tendinţa de căutare a adevăratului Dumnezeu şi setea după o descoperire de Sus.** In acest capitol, se arată cum omenirea antică pierduse credinţa în zeii ei şi începuse să caute zei noi, zei care să poată face ceea ce zădarnic aşteptaseră dela cei vechi, — cum dela vieaţa pământească omul începe a căuta vieaţa cerească, cum dela cele exterioare, omul se'ntoarce către cele interioare. Acel „cunoaşte-te pe tine" a lui Socrate, deşi în sens păgânesc, începuse să producă un revirement în societatea antică. Stoicismul cu închinarea lui către pesimism, caută să contrabalanseze materialismul lui Epicur şi a adepţilor lui. La acest capitol, se aduc o mulţime de citate, fie din partea stoicilor, fie din partea materialiştilor, în care se arată concepţia şi a unora şi a altora asupra vieţii şi mai ales asupra morţii la care răspunde aşa temeinic Creştinismul. Hristos cel înviat, era dovadă că şi noi vom învia, — Hristos cel înviat oferea speranţa veşnică acelora ce se lipsiseră de nădejde în vieaţa aceasta. Poporul destinat ca să joace un rol covârşitor în răspândirea Creştinismului, a fost poporul lui Israel. Prin separatismul lui, el trebuia să se ferească de influenţele nefaste ale păgânismului, iar prin răspândirea lui în toată lumea, el trebuia să ducă cu sine atât ideea de un singur Dumnezeu spiritual, cât şi vestea cea bună despre Hristos, prorocită în cărţile sfinte ale V. Testament.

Terminând cu starea religioasă, autorul ne descrie starea morală a lumii antice *„care ne înfăţişează un trist şi întunecos tablou de decădere şi descompunere morală, fără exemplu în cronicile omenirii"* (p. 71). Aici se arată disproporţia dintre clasele înalte şi cele de jos. Se arată ce cheltuieli enorme şi ce risipă făceau cei bogaţi, în timp ce robii n'aveau măcar pâinea de toate zilele şi trăiau prin mansarde sau poduri, fără niciun ideal şi nicio călăuză în vieaţă.

In această epocă de decădere şi religioasă şi morală, sf. Apostol Pavel propoveduia o doctrină plină de nădejde şi lumină: era doctrina Mântuitorului Hristos, care începe să se'ntindă din ce în ce mai mult. Impăraţii, la început, nu luară nicio

măsură contra acestei învăţături. Lui Neron îi fu dat să înceapă cel dintâiu. Cu această ocazie, se descrie cruzimea înfiorătoare a lui Neron, cruzime în care capetele se rostogoleau zilnic la pământ. Crimele lui alcătuesc un catalog cum niciunul din oamenii care au trăit cândva pe pământ nu-l posedă. Se insistă mult asupra lui Neron, fiindcă el a fost „întruparea veacului", a fost floarea desăvârşită a decadenţei păgâne, tocmai în acel timp când mugurul vieţii creştine se desfăcea liniştit în toată frumuseţea sa în mijlocul frigului şi a furtunii" (p. 120). Neron vine în conflict cu biserica creştină, atunci când arde Roma, căutând să arunce crima sa asupra celor mai nevinovaţi şi mai credincioşi dintre supuşii lui, asupra creştinilor. Odată ce această bănuială îşi face loc, urmară apoi şi alte acuzaţii, cum că: creştinii ar face ospeţe tiestice, că n'ar fi patrioţi şi că ei constitue, „un vulg ticălos", ce merită a fi exterminat. Mijloacele de exterminare au fost foarte ingenioase.

In acest pustiu sterp al păgânului, doctrina creştină ţâşneşte din ce în ce mai mult ca un izvor de apă vie spre potolirea marei sete duhovniceşti. O mulţime de convertiri la Creştinism au loc, începând cu oamenii de jos, cu eci osteniţi, cu cei sărmani, cu cei necăjiţi (cartea II). Intr'o limbă înţeleasă de toată lumea, fără fraze sforăitoare ca a retorilor antici, fără subtilităţi filozofice, Creştinismul făcea impresie asupra tuturor, — prin predica lui, prin slujbele lui pline de evlavie şi modestie. Aceste slujbe se făceau în case mici, particulare, sau în case mai mari, unde se cântau psalmi, rugăciuni, se săvârşia sf. Euharistie, se citea din scrierile sfinţilor Apostoli şi Evanghelie, iar la urmă avea loc masa dragostei (agapa), când toată comunitatea mânca împreună şi mulţumia lui Dumnezeu. Nu arareori se'întâmpla ca aceste adunări ale creştinilor să fie atacate cu pietre de cei răi,—dar, totuşi, mulţi dintre păgâni, văzând vieaţa frumoasă şi sfântă a creştinilor, doreau să devină şi ei creştini. Crime şi înşelătorii nu se pomeneau în mijlocul creştinilor. Acasă citeau sfânta Scriptură; înainte şi după fiecare masă, se rugau; înainte de a începe orice lucru, făceau semnul sfintei Cruci. Peste orice act al lor era imprimată pecetea seriozităţii şi a liniştii. Ei cercetau pe bolnavi, dădeau milostenii, ospătau pe călători, nu jurau şi nu veniau în contact cu nimic ce-i idolatru. Căsătoriile trebuiau să aibă binecuvântarea bisericii. Căsătoria creştină, în opoziţie cu căsătoria păgână, nu era o nenorocire, ci o taină. Femeia creştină nu era luxoasă, nu-şi petrecea nopţile în beţii, nu ieşia înarmată ca gladiatorii, — ci era modestă, liniştită în casa ei, mereu ocupată de educaţia copiilor ei. După cum pe femee, din roabă, Creştinismul o ridică la aceeaşi treaptă cu bărbatul ei, tot aşa face şi cu copilul. Dreptului pe care-l avea tatăl să-şi arunce copilul, i se substituie datoria de a-l creşte. Raporturile dintre

slugi şi stăpâni iarăşi se schimbă. Vechea sclavie dispare, „nu mai este nici iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod ;nu mai e parte bărbătească, nici parte femeiască, căci în Hristos Isus voi totuna sunteţi" (Galateni III, p. 203). Munca nu era un blestem, ci o binecuvântare cerească. Creştinii nu cereau numai „pâine şi jocuri", ca păgânii, ci munciau. Din munca lor, ei puteau să ajute şi pe aproapele lor, împlinind astfel legea creştină.

Filantropia n'a avut vreodată pereche în lume ca în biserica creştină. *„Poruncă nouă vă dau vouă, a zis Mântuitorul, să aveţi dragoste unul către altul"*. In lumea veche, egoismul era caracteristica omului; în lumea creştină, altruismul. Grija de săraci şi de orfani era cea dintâi datorie a bisericii; mulţi dintre creştini posteau numai ca din economiile astfel obţinute să vină în ajutorul celor săraci.

Când, odată, prefectul Romei veni să sechestreze averile unei biserici din Roma, diaconul Laurenţiu arătând către săraci, pe care-i îngrijea, zise: „Iată comorile bisericei".

Mână'n mână cu filantropia mergea şi martiriul, adică de-aşi da vieaţa pentru Hristos. Primele zile ale Creştinismului se confundă cu primele zile ale martirajului creştin.

După aceste constatări de ordin exterior asupra vieţei primilor creştini, autorul expune vieaţa şi activitatea fiecărui apostol în parte, examinând totodată şi cele mai importante cărţi a
tol în parte, examinând totodată şi cele mai importante cărţi a N. Testament, din care extragem următoarele învăţături ale Creştinismului primar: Invăţătura despre Mântuire *„Hristos a pătimit pentru păcatele noastre, dreptul pentru cei nedrepţi"*. (I. Petru III [18]), apoi învăţături despre credinţă, despre renaştere, „Hristos în noi", despre eshatologie, despre neprihănire, despre respectul către stăpânirea lumească, despre datoria de a iubi pe stăpâni, a stăpânilor de a iubi pe slugi, îndemnuri la fapte bune, ferirea de prooroci mincinoşi care vor semăna în popor eresuri vătămătoare, (p. 350), despre venirea Domnului, judecata de apoi, şi vieaţa viitoare.

Fiecare din aceste scrisuri ale N. T. în care se aflǎ răspândite învăţăturile de mai sus este justificată în ceea ce priveşte autenticitatea, timpul, locul şi destinaţia ei.

In ultima carte, a treia, autorul tratează despre Creştinismul în Alexandria şi Epistola către Evrei.

„Creştinismul, după fondul său, este unul; dar acest fond s'a manifestat variabil, potrivit cu particularităţile naţionale sau culturale ale acelor popoare, care l-au primit", (p. 388).

Planul după care se desfăşoară acest interesant şi vast material al Creştinismului primar este cu totul ideal. Expunându-se mai întâiu înfăţişarea exterioară a Creştinismului, autorul trece apoi la aspectul interior al lui prin descrierea doctrinei ce acest Creştinism propovăduia, iar acum tratează răspândirea lui pe su-

prafaţa pământului, începând cu Alexandria şi desigur în celelalte cărţi vor urma şi alte oraşe sau provincii.

In ceea ce priveşte oraşul Alexandria, autorul după ce face o incursie în vieaţa economică, socială şi intelectuală a ei, ne arată marele avantaj ce-a prezintat pentru răspândirea Creştinismului, Septuaginta cu ideile ei monoteistice şi revelaţiunile ei istorice cât şi scrierile lui Filon, prin crearea dialecticei în care s'a răspândit Evanghelia. Se insistă asupra şcoalei catihetice din Alexandria, cu iluştrii ei maeştri, cât şi diferitele sensuri de interpretare a Sf. Scripturi, cu sensul literar, alegoric, istoric, moral, mistic, etc.

Trecând la epistola către Ebrei, adresată de sf. Apostol Pavel, locuitorilor din Alexandria, examinează conţinutul care vorbeşte despre Arhieria şi Superioritatea lui Hristos. *„Dumnezeu a dat lumii pe Fiul Său"* (448) şi prin această calitate, Intemeietorul Creştinismului întrece toate geniile religioase şi pe toţi întemeietorii de religii. Din punctul acesta de vedere, toată suflarea trebue să dea ascultare lui Hristos. Mântuitorul Isus s'a jertfit pentru omenire, El a fost arhiereu milostiv şi credincios „care n'a avut nevoie să aducă vreo jertfă oarecare pentru păcatele sale, deoarece era fără de păcat". El a adus ca jertfă, nu sânge de ţapi şi de viţei, ci propriul său sânge, dobândind răscumpărarea cea veşnică. Iată cine este Mântuitorul Hristos, iată cine este Intemeietorul Creştinismului!

Datina creştinilor este de a se apropia cât mai mult de Hristos, Părintele şi Intemeietorul Creştinismului, pentru ca să dobândească răscumpărarea adusă de El. Dar pentru dobândirea acestei răscumpărări, creştinul are nevoie de *credinţă şi inimă curată.* Credinţa este forţa spirituală care ne dă convingerea că există şi lucruri de alt ordin decât cel pământesc şi vremelnic, lucruri care nu se pot vedea cu ochii trupeşti. Credinţa-i mâna care poate ţine darurile duhovniceşti ale lui Dumnezeu, credinţa-i candela ce luminează în peşterea sufletelor şi inimelor întunecate, (cf. 562); iar prin *„inimă curată"* trebue să înţelegem o inimă ferită de răutăţi, o inimă plină de fapte bune, o inimă pe care cel necurat n'a înscris nimic din vicleniile şi răutăţile lui, o inimă sensibilă la orice durere omenească.

Credinţa în Dumnezeu şi inimă curată, iată mijloacele cu care au biruit primii creştini, iată mijloacele cu care vom birui şi noi cei de astăzi.

Felul convingător despre superioritatea Creştinismului asupra tuturor celorlalte religii, felul impresionant cum este redată, iar această operă, vieaţa primelor creştini şi lupta uriaşă ce-au dus-o ei contra păgânilor, fac ca cei ce vor citi-o să se simtă înălţaţi sufleteşte, să se simtă şi mai întăriţi în credinţa creştină, să se simtă adevăraţi coborâtori ai acelor măreţe figuri de martiri ai veacurilor primare, care şi-au vărsat sângele pentru

Hristos. Iată de ce trebue să considerăm opera I. P. S. S. Mitropolitul Nicodin ca un dar deosebit ce va umple un gol imens nunumai în literatura noastră bisericească, dar şi în sufletele multora dintre creştini.

Pr. N GHEORGHIU

2. O sinteză a literaturii religioase româneşti apărea, prin osârdia d-lui N. Iorga, la Bucureşti în 1904 şi ea nu se mărginea la registrul unui număr oarecare de cărţi vechi, cum se cuprindea în Vassile Pop, *Disertaţie despre tipografiile româneşti* Sibiu, 1834; Timotei Cipariu, *Acte şi fragmente latino-româneşti*, Blasiu 1855 şi *Elemente de limba română de pe dialecte şi monumente vechi*, Blasiu, 1854 şi în *Crestomaţia sa*, care edita *„analecte literare din cărţile cele mai vechi şi noi tipărite, începând dela secolul XV până la XIX, Blasiu, 1858;* A. Lambrior, *Carte de citire*, Iaşi, 1882; D. Iarca, *Bibliografia cronologică română*, Bucureşti, 1865, ed. 2-a 1873; istoriile literare ale lui V. A. Ureche (1884), Aron Densuşianu (1885, ed. 2-a 1894), *„Introducerea"* din 1888 a lui Al. Philippide, I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la Românii din stânga Dunării în restimpul dela 1504—1714*, Cernăuţi, 1897, până la M. Gaster, *Geschichte der rümanischen Litteratur* în ..Gröber, *Grundriss der romanischen Philologie, 1901.* Sinteza d-lui N. Iorga, încadra mişcarea de carte din incinta bisericei în funcţia ei socială şi cu tot discernământul istoric, care-i dădea atât realitatea ei funcţională, cât şi perspectiva ortodoxă pe care o slujise. Dar cea dintâi retrospectivă de catedră a literaturii româneşti o dăduseră, în înţeles occidental şi este bine să se însemneze cursurile competente ale lui Ovid Densuşianu, când nu avea mai mult de 24 ani, în 1897, la Facultatea de litere din Bucureşti — cursuri în care critica de text se completează cu informaţia amănunţită în liniile mari şi simple ale sintezelor adevărate.

De multe ori, tipăriturile vechii noastre literaturi religioase, pe lângă cronologia lor, care documentează momentul când cartea s'a cerut sau s'a epuizat în ediţie, ne rămân preţioase prin predoslovii şi prin epiloguri, care ne certifică iniţiativa lucrării, intuiţia susţinătorului, munca tipografică, curentul ortodox de cele mai multe dăţi, în care se identifică osârdia traducătorilor, cuvântul către domnitor sau principe, modestia dela urmă, pentru greşale, că *„s'au scris cu mână de pământ, nu cu mână îngerească"*. Răposaţii Ion Bianu şi Nerva Hodoş au tipărit toate aceste texte complimentare ale vechei noastre literaturi în *„Bibliografia românească veche"*, vol. I (1508—1716), tipărită la Bucureşti în 1898 şi de atunci ele s'au folosit din publicaţia lor atât de luxoasă şi curând, devenită rară.

Informaţia directă a laturii religioase din vechea cultură română aici se află, şi importanţele sub care se precizează sunt de ordin teologic, de ordin lingvistic, din puncte de vedere istoric şi social-teologic, ca instrument de conştiinţă ortodoxă şi de consolidare a funcţiei religioase în voevodate, ajungându-se până la opuscule de polemică, de felul *„Răspunsul*-ui *la catehismul calvinesc"*, scris de mitropolitul Varlaam al Moldovei, după manuale similare rutene, împotriva calviniştilor ardeleni (şi tipărit, în Suceava, la 1647); din punct de vedere literar, textele în discuţie, deşi sunt traduceri, ele reprezintă singurul fond de cultură până în secolul XVII, în sensul circulaţiei în toate provinciile româneşti, alături de romanul poporan, împrăştiat pe calea manuscriptului, tot aşa cum se vor răspândi, în cercuri de rază mică, însemnările mănăstireşti şi cronicele. Totuşi, prin stihurile lui Varlaam, poema *„Viaţa lumii"* însoţită de Miron Costin cu tratatul prozodic *„de'nţelesul stihurilor cum să se cetească"* şi *„Psaltirea în versuri"* din 1673 a Mitropolitului Dosoftei, se fac începuturile versificaţiei autohtone, prin precizarea noţiunilor de ritm şi rimă. *Cazania* lui Varlaam este cea dintâi lucrare de *stil* românesc; din punct de vedere social-istoric, textele religioase au fost acelea pe care s'a învăţat în mânăstiri (Ceaslovul, Psaltirea), prin care s'a propovăduit în limba înţeleasă de săteni şi de multe ori au fost socotite ca avut inalienabil în patrimoniul comunităţii, astfel asistăm la o serie de procese între sate, pentru o carte sau alta, cum este cazul unei cazanii de Varlaam, pentru care Mitropolitul Ardealului, alt Varlaam, ţine scaun de judecată în regiunea Nord-Vestică a Principatului, între satele Lăpuşul Românesc şi Rogozul. [*Revista teologică*, Sibiu, 1930, pg. 33], cărţile bisericeşti au circulat dintr'o provincie în alta, intens. Prin direcţionarea culturii munteneşti — mai ales în faza Antim Ivireanu — şi acelei moldoveneşti spre izvoarele greceşti, cu Dosoftei, — aceasta ca un reflex al desbaterilor teologiei reese din timpul patriarhului Nicon, se pregăteşte mentalitatea românească pentru epoca fanariotă; filosofia, în mod fatal, urmăreşte evolutiv propăşirea limbei noastre, dela primele menţiuni de chilie până la Biblia dela Bucureşti, începută de Vodă Şerban Cantacuzino (1687). Prin tiparul textelor religioase se completează o serie de date în legătură cu virtuţile religioase ale înaintaşilor şi cu psihologia poporană pe care o influenţează în substratul ei primar.

Sunt câteva cuvinte pentru retipărirea predosloviilor cărţilor româneşti (1508—1647) de d-l Aurelian Sacerdoţeanu, în editura libralului I. Cărăbaş, tânăr bănăţean de multă râvnă în slujba cărţei.

AUGUSTIN Z. POP

RUDYARD KIPLING

Anul acesta s'a stins din vieață romancierul englez Rudyard Kipling.

Născut la Bombay, în 1865, Kipling a cunoscut în cele mai amănunțite părți vieața marelui imperiu al Indiilor, precum și tăinuitele farmece ale Junglei. Cărțile sale, de viguroasă afirmare a imperialismului anglo-saxon: Cartea Junglei, A doua carte a Junglei și, în special Kim, au făcut încă dela apariție, ocolul pământului.

Ceea ce le-a dat caracterul de popularizare, atât de puternic, n'a fost numai fondul lor, ci și cursivitatea cuceritoare asupra cititorului, care, odată ce-a luat cartea în mână, nu-i venea s'o mai lase jos. Și când ultima pagină se termina, era imposibil ca regretul că vieața aceea atât de necunoscută pentru noi, dar atât de sugestiv redată de poetul junglei, s'a terminat. Elefanți, lei, tigri, lupi, vulpi, boua, manjustre și toate, toate vietățile junglei, sunt înfățișate nu ca'n fabulele lui La Fontaine, cu morală și învățătură; ele trăiesc călăuzite de sentimente și pasiuni. Urăsc și iubesc ca oamenii, ascultă supuse de șeful clanului pe care l-au recunoscut — în urma cuceririi locului de șef de către acesta — și păstrează disciplina sfântă a junglei, de care absolut nimeni nu se poate atinge.

Sunt în cărțile Junglei, pagini de cea mai crâncenă biciuire a omenirii, a acelei omeniri care, respingând semenul ei cu pietre, acesta e primit în junglă, crescut și apărat de ea.

E o înțelepciune în vieața ce o trăiește jungla, și o atât de „omenească" zbuciumare, încât cu adevărat o lume nouă, cu totul nouă, ni se descoperă.

Și deasupra ei, ca și deasupra noastră, aceeași lege a luptei pentru existență, se întinde.

Kipling, care atât de maestru a pătruns vieața junglei, alături de ea, ne-a dat și vieața unei alte jungle — mai dramatice — aceea a noastră, omenească.

Eroul său, Kim, ștrengar și aventurier, ne plimbă odată cu el pe întinsele drumuri ale Indiei, ce se desfășoară în toată realitatea și pitorescul ei, în fața ochilor noștri.

Nu este cartea exotică, care te fascinează. E pitorescul unei civilizații milenare, cu superstiții și credințe pe care vremea nu le-a putut toci; e munte și mare, cu farmec neîntrecut; e șiretenie și diplomație asiatică, în luptă tacită cu stăpânitorii; e India, așa cum a făcut-o: Brahma, Vișna și Siva.

B. COCOȘ

RECENZII

CARȚI

JEAN THIBAUD: *VIE ET TRANSMUTATIONS DES ATOMES* (éd. Albin Michel, Paris, 1938).

Ultimele decenii au revoluționat fizica. Cercetările experimentale, pe de o parte, interpretarea prin ipoteze noi a rezultatelor acestor cercetări, pe de alta, trec printr'o epocă de frământare și progres continuu.

Cartea d-lui Jean Thibaud, directorul Institutului de Fizică atomică din Lyon, ne prezintă vieața atomului, așa cum apare ea în lumina ultimilor cercetări.

O serie de concluzii, a căror importanță nu ar putea fi exagerată, se desprinde din analiza acestor rezultate. In primul rând: „Atomul, spune d-l J. Thibaud, nu trebue să fie considerat ca un produs al imaginației științifice. El este acum un obiect de experimentare, ale cărui aspecte diferite, greutate, dimensiuni, structură, energie s'au degajat încetul cu încetul". (p. 5). „Experiențe numeroase ne revelează atomul în toate particularitățile lui, și existența lui aproape că nu provoacă mai multă îndoială, pentru fizician, decât succesiunea zilei și a nopții, pentru fiecare dintre noi" (p. 7). Mai fericiți decât înaintașii lor — atomiștii sec. V și IV a. Chr. și materialiștii sec. XVIII și XIX — fizicienii de astăzi sunt îndreptățiți să privească atomul, nu ca o ipoteză, ci *ca o realitate*. Dovezile care fac neîndoelnică existența reală a atomului sunt numeroase. Astfel, putem trece atomii, unul câte unul, prin deschizătura foarte mică a unui ecran. Putem vedea și fotografia urma fină pe care un atom sau o particulă o lasă în trecerea lui printr'un gaz. De asemenea, atomii pot fi cântăriți individual și aleși după greutate.

Dar cercetările au mers și mai departe. Constituția atomului a fost pătrunsă și desvăluită cu același succes. Studiul bandelor de absorbție a razelor X și a spectrelor magnetice ale fotoelectronilor γ ne indică existența, în atom, a unor straturi electronice și niveluri energetice diferite. Difuziunea particulelor α prin lame subțiri ne dovedește existența nucleului atomic

şi ne permite să-i măsurăm sarcina. Descoperirea isotopilor şi experienţele în care materia expulzează elemente simple (protoni, neutroni), particulele α, ne informează asupra complexităţii nucleului atomic, care ne apare ca fiind format din elemente mai simple, pe care putem să i le adăugăm sau să i le scoatem. Spectrografia razelor γ şi structura fină a emisiunii α ne arată că şi nucleul atonomic cuprinde în structura lui niveluri energetice deosebite. Difracţia electronilor ne indică natura ondulatorie a acestor corpuscule.

Transmutaţia materiei, visul alchimiştilor din evul mediu, este astăzi o experienţă de laborator. Bombardarea materiei cu particule α, protoni, deuteroni, neutroni, raze cosmice etc., provoacă schimbarea tipului atomic. Astfel aluminiul bombardat cu deuteroni se transformă în litiu şi emisiunea α particule α se transformă în siliciu şi emisiune de protoni; bery-etc. etc. Unitatea de structură a universului dobândeşte, în acest mod, o bază ştiinţifică şi, odată cu ea, monismul antologic se găseşte mult întărit.

Prin descoperirea electronului pozitiv şi prin experienţele de anihilare a materiei s'a curmat vechea contraversă dintre materialişti şi energetişti. Căci experinţele ne arată că razele γ imateriale, se materializează în două corpuscule: un electron negativ şi unul pozitiv; şi invers, doi electroni de semn contrar, întâlnindu-se, se anihilează şi produc doi photoni. Aceste experienţe promovează *principiul identităţii dintre materie şi energie.*

In fine, efectul fotoelectric şi efectul compton pun în evidenţă structura granulară a luminii. Existenţa acestor „photoni", corpuscule de lumină, alături de electroni, particule electrizate ale materiei, ne deschide calea către o teorie unitară a structurii universului.

Expunerea clară şi sistematică a acestor cuceriri ale fizicii atomice, însoţită de numeroase fotografii şi de descrierea aparatelor şi tehnicei speciale pentru studiul atomilor, fac din acest volum un ghid preţios pentru o orientare sigură în labirintul fizicii moderne.

Consideraţii asupra mecanicii ondulatorii, a astrofizicii, a razelor cosmice şi a geometrizării fizicii încheie volumul, a cărui lectură este pe cât de interesantă, pe atât de utilă.

LOUIS DE BROGLIE: *MATIÈRE ET LUMIÈRE* (éd. Albin Michel, Paris, 1937).

Dacă volumul d-lui Jean Thibaud ne înfăţişează aspectul experimental al fizicei contemporane, cartea d-lui Louis de Broglie ne prezintă principiile noii fizici şi consecinţele lor pe planul filosofic. Autorul se străduește să ne redea în mod cât se

poate de concret cascada vechilor ipoteze şi plăsmuirea noilor teorii asupra materiei şi luminii. In această revoluţionare a principiilor fizicii, d-l L. de Broglie a jucat un rol decisiv, fapt pentru care a şi fost distins cu premiul Nobel pentru fizică.

Acum patru decenii, fizica trecea printr'o criză care părea insolubilă. Pe de o parte, fizica materiei se sprijinea pe concepţia atomistă şi pe legile mecanicii newtoniene; pe de altă parte, fizica radiaţiunilor era înţeleasă ca o propagare de unde într'un mediu continuu ipotetic (eterul luminos şi electromagnetic).

Cele două fizici păreau despărţite printr'o prăpastie. Orice încercare de a explica schimburile de energie între materie şi radiaţiuni ducea la concluzii inadmisibile. Atunci apăru *noţiunea de quantum*, noţiune fundamentală, în fizica modernă, care a provocat o schimbare completă de perspectivă. Plank este acela care a descoperit-o în 1900, studiind radiaţiunea neagră. Pentru a evita unele concluzii absurde, Plank propuse să admitem că emisiunea de radiaţiuni nu se face în mod continuu, ci prin cantităţi egale şi finite, prin cuanta. In acest caz, însă, trebue să atribuim luminii o structură corpusculară, ceea ce vine în contrazicere cu vechea concepţie ondulatorie a luminii. Descoperirea efectului fotoelectric a confirmat experimental existenţa unei structuri granuloase a radiaţiunilor. Dar în acelaşi timp, trebue să păstrăm şi teoria undelor pentru a putea explica fenomenele de interferenţă şi difracţie.

Odată cu aceasta şi validitatea mecanicii clasice a fost pusă la îndoială. Căci Plank a găsit că pentru un punct material care descrie o traiectorie închisă nu sunt posibile o infinitate de mişcări — aşa cum prevedea dinamica newtoniană — ci numai anumite mişcări privilegiate, *mişcările cuantificate*. Imaginea planetară a atomului, după concepţia lui Bohr, se sprijină pe această idee a cuantificării mişcărilor atomice. Comparând mişcările stabile ale electronilor cu fenomenele de interferenţă a luminii, d-l Louis de Broglie se convinse că electronul nu este numai un corpuscul, ci şi o undă. Sintetizând apoi fizica materiei cu fizica radiaţiunilor, el ajunse la principiul că *dualitatea corpuscul-undă este un caracter fundamental al realităţii*, deoarece numai aşa putem interpreta în mod unitar proprietăţile materiei şi luminii. Toate acestea, traduse în limbaj matematic, au condus la mecanica ondulatorie, care este astăzi baza desvoltării fizicii teoretice. Un mare succes pentru punctul de vedere broglian a însemnat confirmarea experimentală a caracterului ondulatoriu a electronilor prin experienţele de difracţie a electronilor, realizate de fizicienii americani Davisson şi Germer.

Revoluţia provocată de fizica cuantică şi mecanica ondulatorie nu s'a mărginit numai la domeniul fizicii teoretice, ci a trecut şi în filosofie. Astfel, majoritatea fizicienilor reclamă o revizuire a noţiunilor elementare de spaţiu, timp, simultaneitate, individualitate, determinism, etc. Dintre acestea, atacul împo-

triva determinismului produce cea mai mare nelinişte, fiindcă, după cum remarcă însuşi autorul (p. 263) „...dacă ea (doctrina deterministă) ar fi radical falşă, nu ar exista în fenomenele fizice nicio ordine, nici regularitate şi orice ştiinţă a acestor fenomene ar fi imposibilă".

Indeterminismul rezultă din faimoasele „relaţii de incertitudine" ale lui W. Heisenberg. Aceste relaţii exprimă în mod matematic principiul că, în mecanica ondulatorie, este imposibil să precizezi în acelaşi timp localizarea spaţio-temporală şi specificarea energetică. Cu cât vom cunoaşte mai exact poziţia unui corpuscul, cu atât incertitudinea asupra stării sale dinamice va fi mai mare şi invers. In felul acesta, d-l L. de Broglie crede că trebue să renunţăm la idealul cartesian de a cunoaşte lumea prin figuri şi mişcări; iar determinismul devine inoperant, cel puţin în fizica microscopică.

Credem însă că argumentele care s'au scos din fizica cuantică, în favoarea indeterminismului sunt şubrede. D. Ion Petrovici (*Determinismul şi indeterminismul în lumina criticei filosofice* în *Gândirea*, anul XVII, Nr. 3) observă (p. 116—17) că savanţi, ca de pildă Sir Samuel Herbert, au denunţat confuzia ce se face între determinism şi previziune, confuzie ce stă la baza acestor argumente. Dacă nu putem prevedea poziţia sau viteza electronului la un moment dat, aceasta nu înseamnă că ele nu sunt determinate.

Mai mult încă, ni se pare că relaţiile de incertitudine ale lui Heisenberg nici nu pun în discuţie chestiunea determinismului. Trebue să observăm că cuvântul „a determina" are două înţelesuri cu totul deosebite: a cauza şi a preciza. Determinismul — concepţie cosmologică — se referă la primul sens, relaţiile de incertitudine au în vedere sensul al doilea. Mecanica ondulatorie discută dacă putem cunoaşte sau nu aşezarea sau iuţeala unui corpuscul, dar nu ne spune nimic despre chestiunea dacă aceste poziţii sau viteze sunt cauzate de ceva sau nu.

In acelaşi sens, J. Ullmo (*La loi scientifique* şi recenzia cărţii *Matière et Lumière* în *Revue philosophique*, 1938, Nr. 5—6), după ce deosebeşte relaţiile funcţionale (legi cauzale) de corelaţii (legi necauzale), conchide că nu există relaţii funcţionale decât în macrocosm. In microcosm, din pricină că avem deaface numai cu fenomene de grup, legile sunt statistice, sunt simple corelaţii. In acest caz, însă, nu este exact să spunem că nu există determinism în lumea atomului, ci trebue să spunem că determinismul este aici o noţiune „neoperatorie".

Cu toate rezervele ce le-am putea formula faţă de unele interpretări ale d-lui L. de Broglie, volumul d-sale nu pierde nimic din valoare. Citindu-l ne dăm seama de mărimea şi întinderea dificultăţilor ce stau în calea fizicienilor contemporani şi apreciem mai mult efortul lor supraomenesc de a prinde în con-

cepte și formule matemamtice o realitate experimentală, care se înfățișează, pe zi ce trece, tot mai complexă. In același timp, admirăm puterea de sinteză a autorului și talentul său de expunere limpede și concisă. De pildă, articolul: *„Un exemple des sinthèses succesives de la physique: les théories de la lumière“* (p. 157—177) poate fi socotit ca un model al genului. Remarcabil este deasemeni faptul că d. L. de Broglie reușește să ne expună teoriile cele mai abstracte și mai generale, fără să facă decât rareori apel la formalismul matematic. In acest fel, cartea este accesibilă oricui posedă noțiunile elementare de fizică.

PETRE BOTEZATU

AL. HALLUNGA: *LE COMMERCE ENTRE LA ROUMANIE ET LES ÉTATS DANUBIENS.* (Ed. „Bucovina“, I. Toroutiu, București).

Intr'o broșură de 23 pagini, d-l Halunga ne înfățișează modul cum s'a desvoltat în ultima vreme comerțul între țara noastră și celelalte state dunărene: *Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia* și *Bulgaria.* D-sa relevă prăbușirea planului Tardieu (uniune vamală europeană) și adaugă că, *atâta vreme cât Marile Puteri nu se înțeleg asupra soartei popoarelor dunărene, nu poate fi vorba de un echilibru economic în această regiune a Europei.* Exportul României în țările dunărene (1936) forma 23,85% din totalul exportului românesc, în ordinea următoare: *Austria* (8,70%), *Cehoslovacia* (6,94%), *Ungaria* (4,85%), *Iugoslavia* și *Bulgaria* (?). Această situație s'a menținut aproape neschimbată în toată perioada postbelică (22%—28%). Exportul nostru în orientul apropiat și bazinul mediteranian s'a limitat la: *Palestina* (1,78%), *Turcia* (0,97%), *Grecia, Italia, Franța,* în total cca 22%, deci inferior exportului nostru în țările dunărene, cu care avem legături economice mai vechi. Legăturile economice cu *Ungaria* scăzuse din cauza *taxelor mari* puse pe vite în transit precum și datorită *produselor agricole similare* destinate exportului în aceste 2 țări. O Colaborare între noi și Ungaria, în ceea ce privește tratarea și vânzarea produselor agricole ar fi posibilă (blocul dunărean), ținând seamă de *tendința de industrializare* crescândă în ambele țări, precum și de *nevoia de import* de către Ungaria a produselor noastre combustibile (petrol, lemne). Regimul vamal introdus în Ungaria pentru produsele românești la import este *suportabil.* In ceea ce privește asigurarea desfacerii produselor românești pe piața Iugoslaviei, aceasta întâmpină încă greutăți, astfel că *nici măcar produsele industriei Banatului nu ajung pe această piață.* Tendința de agrarizare a statului *Cehoslovac* și înființarea monopo-

lului cerealelor a împiedecat exportul nostru în acest stat. Chiar şi *exportul vinului românesc* pe această piaţă *a întâmpinat concurenţa vinurilor franceze, ungare, iugoslave.* Această concurenţă va înceta în momentul când statul nostru va reduce formalităţile şi greutăţile pe care le întâmpină azi exportatorii de vinuri şi dacă Statul vecin va reduce taxele vamale, admiţând totodată importul de vinuri româneşti. De asemeni, Polonia ne face o concurenţă pe piaţa cehoslovacă (petrol, lemne).

In ceea ce priveşte *articolele de export ale ţării noastre,* care ajung pe pieţele ţărilor dunărene în ordinea valorii, sunt:

In *Austria* (azi încorporată Germaniei): combustibile, petrol şi derivate, animale vii; în *Ungaria:* lemne, petrol, cereale şi derivate, legume, flori, zahăr; în *Cehoslovacia:* petrol, combustibile minerale, animale vii, cereale şi derivate; în *Iugoslavia:* petrol şi derivate, cereale şi derivate, hârtie.

Din studiul înfăţişat de d-l Hallunga, rezultă că *principalul export românesc* de o valoare mai mare, o formează *vitele, care reprezintă 75% din totalul exportului respectiv; iar cele 4 categorii de mărfuri* care constitue exportul nostru principal sunt: *cereale, petrol, lemne* şi *vite.* Aceleaşi produse sunt destinate exportului nostru pe piaţa statelor menţionate din *Orientul apropiat.*

Exportul produselor româneşti *cu desfacere nesigură* (pielărie, seminţe, plante, legume, flori) n'a fost încurajat de statul nostru şi de agenţiile comerciale.

Importul nostru din ţările dunărene cuprinde următoarele materii: din *Austria:* textile vegetale, aparate, maşini, motoare, lână şi fabricate; din *Bulgaria:* seminţe şi plante; din *Ungaria:* fier şi obiecte de fier, aparate, maşini, motoare, textile vegetale; din *Cehoslovacia:* textile vegetale, fier şi obiecte de fier, faianţe, aparate, maşini, motoare, metale, metaloide; din *Iugoslavia:* fier şi obiecte de fier, legume, flori, hârtie. De remarcat faptul că dintre ţările dunărene *Iugoslavia se bucură de exportul cel mai mare în restul ţărilor dunărene:* Iugoslavia 31,73%, Austria 30,33%, Ungaria 28,60%, Cehoslovacia 21,85%, *România 23,70%,* Bulgaria 8,10%.

In legătura comercială a *României* cu celelalte ţări dunărene, balanţa economică se soldează cu *un excedent,* iar *Cehoslovacia are balanţa cea mai favorabilă.*

Dificultăţile întâlnite în calea unei eventuale *uniuni vamale* a statelor balcanice se vor ivi şi atunci când va fi vorba de o uniune vamală a înţelegerii Statelor dunărene. Din *marasmul* acesta *economic* nu pot ieşi aceste state decât dacă se vor pune de acord în ceea ce priveşte *modificarea legilor economice,* precum şi *regulamentele* şi *normele cu caracter economic.*

GEORGE JANET

V. P. NICOLAU: *ŞCOALĂ ŞI CARACTER.* (Ed. „Cultura Românească").

Despre îmbucurătoarea înflorire la care a ajuns stadiul pedagogiei şi în cadrul spiritualităţii româneşti, am mai avut prilejul să mai vorbim, tot în paginile acestei reviste. Subliniam faptul şi constatam cu satisfacţie şi bucurie, că stadiul amintit al Pedagogiei româneşti a ajuns la asemenea realizare, datorită, în primul rând, d-lui profesor G. G. Antonescu, dela Universitatea din Bucureşti. Printre alţii, unul dintre emeriţii discipoli şi colaboratori ai d-sale, este şi d-l V. P. Nicolau.

Prin Editura „Cultura Românească", d-l V. P. Nicolau ne oferă un preţios dar: *Şcoală şi Caracter*, un compact studiu de peste trei sute de pagini. Intr'adevăr, această carte este *un preţios dar* pentru două motive: întâi, pentrucă aduce în discuţie o problemă de imediată actualitate şi de o importanţă covârşitoare; al doilea, fiindcă lucrarea tratează subiectul în tot ansamblul ei, cu o informaţie şi o competenţă demnă de toată atenţia.

Plecând dela lămurirea şi definirea elementelor asupra cărora şi prin care discută (pedagogie, educaţie, etc.), după ce stabileşte stadiul actual al educaţiei morale în şcoală (raportat la societate), autorul urmăreşte principiile şi metodele de educare morală, de formare a caracterului omului, din primii ani (în deosebi, şcoala primară), prin adolescenţă (şcoala secundară), până la desvoltarea completă a raţiunii acestuia. Cunoscător al tuturor problemelor anexe, ca un autentic discipol al d-lui profesor G. G. Antonescu şi, deci, susţinător al educaţiei integraliste, d-l V. P. Nicolau duce cu mult succes la bun sfârşit rezolvarea dificultăţilor pe care, în mod firesc, un subiect atât de dificil şi vast le presupune. Trebue notat faptul că autorul, în tot întregul celor peste trei sute de pagini, nu se mărgineşte la simple discuţiuni şi enunţări teoretice asupra educaţiei morale, a caracterului; d-sa se păstrează în strânsă legătură cu realitatea. Teoria este susţinută la tot pasul de o autentică practică. Domnul V. P. Nicolau ne citează multe exemple de proprie experienţă. Cazul ţigănuşului Costache, dela şcoala primară din Bacău, este de o elocvenţă mai mult decât pilduitoare, raportat la ideile susţinute de tânărul profesor.

Ca un ultim cuvânt al recenziei de faţă, găsim potrivit să amintim salutul pe care d-l G. G. Antonescu îl face acestei preţioase cărţi în *Prefaţa* care i-o dedică:

„In criza prin care trece şcoala noastră, lucrarea d-lui V. P. Nicolau e binevenită, din două puncte de vedere:

1. Prin interpretarea pe care o dă şcoalei ca instituţie de educaţie. Insuşi titlul ne arată rolul esenţial atribuit şcoalei, este de a forma caractere.

Şi autorul are dreptate. A reduce menirea profesorului sau a învăţătorului la obligaţia de a transmite elevului un quantum de cunoştinţe, a face din ei nişte simpli negustori de marfă ştiinţifică, ar în semna că nesocotim rostul şcoalei şi al slujitorilor ei.

2. Deşi scopul principal al lucrării este de a preciza normele metodice care trebue să călăuzească activitatea educatorului pe domeniul educaţiei morale, atât în şcoala primară, cât şi în cea secundară; totuşi autorul ţine seama, pas cu pas, de raportul strâns, care trebue să existe între aplicaţiile practice şi principiile pedagogice".

Cu aceste însuşiri, lucrarea recentă a d-lui V. P. Nicolau, se impune drept o necesitate indispensabilă în biblioteca oricărui profesor sau învăţător.

NICHIFOR CRAINIC: *ORTODOXIE ŞI ETNOCRAŢIE.* (Ed. „Cugetarea").

Spunem un adevăr în deobşte recunoscut şi o realitate de toţi simţită, când afirmăm că, cel puţin, dela războiu încoace, trăim în plină spiritualitate eminesciană, în ce priveşte destinele noastre ideologice, ca popor. Dacă lirica lui Eminescu a exercitat o influenţă covârşitoare imediat după apusul vieţii autorului *Luceafărului*, pentru ca abia după două-trei decenii mai târziu să înceapă să slăbească, ideologia politică socială a genialului poet începe să deschidă orizonturi odată cu apariţia *Sămănător*ului, cu perspective din ce în ce mai largi în contemporaneitatea noastră. Astfel, credem că nu greşim, când afirmăm că oglindită mai puternic prima dată în personalitatea d-lui Nicolae Iorga, ideologia eminesciană a prins aspectul unei avalanşe de primă etapă, în marele nostru istoric, cu începutul veacului XX. Dar numai după războiu, când timpul a putut oferi prespectiva şi mai precisă a unei obiectivări, s'a recunoscut o şi mai deplină autenticitate articolelor literare şi politico-sociale ale lui Eminescu, numai dela această dată a purces o etapă de cristalizare a roadelor ideologiei eminesciene. Dintre reprezentanţii contemporani ai acesteia, d-l Nichifor Crainic apare drept cel mai autentic exemplar. Activitatea sa ideologică susţinută la conducerea revistei *Gândirea*, volumele: *Puncte Cardinale în Haos*, şi, acum, *Ortodoxie şi Etnocraţie* ne îndreptăţesc foarte mult întru aceasta. Vom stărui, deci, puţin asupra ultimei d-sale cărţi.

Sub denumirea de *Ortodoxie şi Etnocraţie*, se găsesc cuprinse douăzeci de studii, pe care autorul le-a publicat, în majoritate, în paginile revistei *Gândirea*. Deşi încredinţate tiparului la dife-

rite date, și fiecare conținând în sine tratarea completă a subiectului propus, înmănunchiate în copertele cărții cu denumirea menționată, toate aceste articole formează un volum, de o structură unică până la organic și ele, citite în cadrul acestor coperte, par a se completa, a se întregi, în privirea și rezolvarea problemelor abordate. Cultura deosebită printr'o informație și documentare variată și promptă, ca și luciditatea și previziunea, constituiesc tot atâtea calități care asigură o promovare a ideilor inițiale ale d-lui Nichifor Crainic.

De sigur, coloana vertebrală a acestei cărți o formează, în primul rând, precum arată și titlul, ideea de ortodoxie și aceea de etnocrație. Dar între polii acestor două noțiunt, sunt puse, cu un talent stilistic deosebit, să graviteze comentariile de un interes vital pentru orientarea noastră, ca nație.

Analizând și pătrunzând cu pricepere și îndemânare structura spiritualității românești contemporane, punând problema între diverse ideologii și primatul spiritualului, în eseul *Copilărie și Sfințenie,* autorul precizează concludent: „In cultură, savantul e măsura copilului, în religie, copilul e măsura savantului". (pag. 14) Firește, nu acesta este punctul final la care voește să ajungă autorul; am citat această idee, ea fiind, prin comentarea și tâlcul ei, caracteristică distinsului ideolog. Pledând pentru religie, d-l N. Crainic ajunge în mod firesc (în capitolele următoare) să desvolte și să lămurească noțiunea despre ortodoxism. Raportând ortodoxia la alte ramuri ale religiei creștine, ca și la neamul nostru, autorul afirmă, între altele: „Catolicismul impunând popoarelor una și aceeași limbă, cea latină, desconsideră sensul minunii din ziua coborîrii Duhului Sfânt. Ortodoxia se conformează sensului acestei minuni, respectând graiul și individualitatea etnică a fiecărui neam. Națiunile, prin urmare, sunt unități variate ale naturii create și ele intră ca atare în organismul ierarhic al Bisercii". *(Ortodoxie,* pag. 62). Iar mai departe, stabilind raportul dintre ortodoxism și clasicism, pentru a-i desminți pe cei cari afirmă că „prin definiție", ortodoxismul este incult, sau că a contribuit la încetenirea promovării culturii, d-l Crainic precizează: „Barbarizat, după căderea Imperiului Roman, Apusul pierde pentru multă vreme contactul cu filosofia și cultura antică, și îl va căpăta prin mijlocirea Bizanțului" (Pag. 69). Și mai departe, d-sa argumentează afirmația cu interesante date proprii și dintre ale emeritului erudit catolic P. G. Théry. „Cine crede ,la noi, că ortodoxia însemnează capitulare, fără luptă, resemnare și pasivitate, și-a făcut această imagine falsă, din dureroasa restriște a popoarelor răsăritene îngenunchiate de Semilună. Adevărata imagine a ortodoxiei ne-o dă Bizanțul imperial, cetatea extazelor sublime a celei mai crunte asceze, a celei mai nobile înălțări de spirit, a războiniciei fără pereche în apărarea

Crucii, a vajnicului apostolat în convertirea barbarilor la credința ortodoxă. E marea epocă a dinamismului misionar al ortodoxiei, căci toate aceste popoare, ce gravitau în jurul imperiului, din Egipt, din Asia, dela Dunăre și până la Nordul Rusiei, sânt fiicele spirituale ale cetății ecumenice". (pag. 73)

Cu asemenea puncte de vedere și cu o documentare și argumentație adecuată, se prevede destul de bine importanța problemelor în sine, precum și rezolvarea lor. Ca și acestea, și celelalte capitole *(Omul eroic, Isus, Mistificarea „Românismului", Spiritualitate și Românism, Spiritul autohton, Amintirea Jertfelor,* etc.), trebuiesc citite cu deosebită atenție, ele suscitând interesul pentru însușirile pe care noi le-am relevat prea insuficient și prea pasager mai sus.

Asupra *Programului Statului Etnocratic*, am insistat într'un număr precedent al revistei noastre, când acest capitol a apărut într'o broșură aparte. Cele preconizate aici, apar ca o consecință logică și firească a modului de a vedea al d-lui Nichifor Crainic, din studiile precedente, cum, dealtfel, cititorul se va încredința singur.

TUDOR VIANU: *ISTORISM ȘI RAȚIONALISM.* („Tiparul Universitar", București).

Ocupându-ne, într'unul din numerele precedente ale revistei noastre, de ultima carte a d-lui Tudor Vianu, *Filosofie și Poesie*, notam, în ordine cronologică, toată opera de estetician a emeritului eseist și critic, fixând, cu acel prilej, unele din cele mai caracteristice contribuții ale d-niei sale în domeniul respectiv. De data aceasta, reputatul profesor dela Universitatea din București ne prilejuește un scurt comentariu asupra laturii sale publicistice, în domeniul filosofiei culturii.

Deși, *Istorism și Raționalism* a mai apărut sub formă de extras din revista „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială", sub denumirea de „Concepția Raționalistă și Istorică a Culturii", încă în anul 1929, studiul acesta a trecut aproape neobservat, mai mult din voința autorului, care, găsindu-și lucrarea imprimată cu foarte multe greșeli de tipar, a preferat ca aceasta să treacă nebăgată în seamă, atunci când n'a putut-o retrage de pe piață.

Ne aflăm, așa dar, ca și în fața unei cărți la prima ei ediție, și îi rămânem recunoscători d-lui Vianu pentru această reeditare, ce ne prezintă un op atât de prețios, de al cărui conținut nu aveam cunoștință decât prea puțin.

După ce fixează împrejurările în care s'a născut filosofia culturii, definiția și importanța ei, după ce accepțiunea noțiunii

de cultură este arătată dealungul vremii, din secolul al XVIII, până în zilele noastre, insistând asupra definiţiei analogice a culturii, d-l Tudor Vianu intră în miezul problemei, ţinând tot timpul să înlăture confuziunea dintre cultură şi civilizaţie. Rousseau, Kant, Condorcet, Fichte, Herder, Humboldt, Hegel, Nietzsche sunt prezentaţi şi analizaţi, în partea lor de contribuţie.

După prezentări comparative, înfăţişări de teorii de o parte şi de alta păstrând, în tot cursul celor peste şasezeci de pagini, o atitudine dialectală între raţionalism şi istorism, autorul ajunge la concluziile proprii în favoarea celui dintâiu, sub emblema concepţiei activiste. Această concepţie îi apare d-lui Tudor Vianu ca mai proprie, întrucât, prin ea, cultura nu mai apare nici ca o conformare, nici ca o opoziţie, ci, pur şi simplu, o completare, o întregire a acesteia. Pe de altă parte, concepţia în chestiune mai prezintă încă avantajul de „a răspunde mai bine şi caracterului de intensivă producţie a vremii noastre. Ea este menită apoi să anuleze disolvantul sentiment al crizei culturii moderne, orientând puterile sufleteşti, nu către aprofundarea propriei noastre originalităţi istorice, care, fiind teoreticeşte imposibilă, ne sugerează iluzia primejdioasă că vremii noastre îi lipseşte orice menire originală, ci către creaţie şi rodnică afirmaţie umană", cum încheie însuşi autorul (pag. 63 şi urm.).

Lucrarea de faţă, pe lângă calităţile subliniate mai sus, ne prilejueşte şi mai mult să pătrundem în structura ideologică şi metodologică a d-lui Tudor Vianu, care, fie în domeniul esteticei, fie în acela al filosofiei culturii, se dovedeşte un abil dialectician, posibilitate afirmată odată cu *Dualismul Artei* şi menţinută evolutiv pe aceeaşi linie, până la ultima sa lucrare. Amintim de acest fapt — care multora le poate părea neglijabilă, — ca una din caracteristicile acestui doct gânditor.

D. CARACOSTEA: *ARTA CUVÂNTULUI LA EMINESCU* (Ed. Institutul de Istorie Literară şi Folclor).

Comentând altundeva romanţarea vieţii lui Eminescu, menţionam comparaţia geniului cu un munte: Numai suindu-te pe culmile cele mai înalte ale imensei ridicături, poţi căpăta noi şi largi perspective. Amintim această comparaţie şi pentru înţelegerea operei, ca şi pentru vieaţa omului de geniu.

Deşi trăim într'o frecventă şi vădită epocă eminescologică de aproape patru decenii, pentru înţelegerea şi explicarea operei lui Eminescu s'a realizat prea puţin. Fie punctele de plecare greşite, fie instrumentaţia operantă insuficientă, anii dinainte şi de după războiu ne-au oferit lucrări de critică asupra operei eminesciene, nu numai fragmentare, dar, în cea mai mare parte, neputin-

cioase în a deschide orizonturi precise, satisfăcătoare în descifrarea universului poetic eminescian. Dacă, pentru înţelegerea ideologiei politico-sociale, ca şi a celei filosofice, s'a ajuns ceva mai departe, tocmai prin ceea ce culminează şi domină cel mai mare poet al nostru de până acum, a rămas mai nepriceput, mai enigmatic. Cei mai oneşti s'au mărginit a interpreta acest fapt prin aceea că Eminescu este un „fenomen", o revoluţie în poezia românească; de aici, insuficienţa aparaturii de investigaţie şi, deci, a comprehenziunii şi explicării respective. Mulţi dintre cei din urmă critici, istorici literari şi esteticieni, au adus nu puţin îndreptăţita scuză că atâta timp cât nu avem o veritabilă ediţie critică a genialului nostru liric, nu poate fi vorba de o corectă interpretare a operei lui.

Dacă toate aceste întâmpinări cuprind în sine mai mult sau mai puţin adevăr, ele nu legitimează, totuşi, greşelile şi insuficienţele subliniate mai sus, în măsura în care pot fi înregistrate chiar după cinci decenii dela stingerea din vieaţă a luceafărului poeziei noastre. A fost nevoie de un punct de vedere cu totul altul decât cele de până acum. El apare tot atât de firesc şi de îndreptăţit în expunere şi practicare ca şi faimosul ou al lui Columb. Deşi evidenţiat de multă vreme de către d. D. Caracostea şi lăsat la dispoziţie anume pentru a fi sesizat, fie din ignoranţă, fie din spiritul zeflemitor până la tembelism, care ne caracterizează, criticii nu l-au luat în consideraţie, cel puţin, transfigurat. Faţă de o asemenea caragelească atitudine, muncind în tăcere şi linişte, cu o luciditate şi cu o răbdare de benedictin, profesorul de Istoria literaturii române dela Universitatea din Bucureşti a început să dea la lumină, mai întâi, prin revistele *Gândirea* şi *Revista Fundaţiilor Regale* şi, apoi, în masive volume, lucrările mult aşteptate întru corecta interpretare a operei eminesciene. *Arta cuvântului la Eminescu* este prima carte în acest sens, după largile perspective care se lăsau întrevăzute prin apariţia *Personalităţii lui Eminescu* (1926).

„Nu putem concepe desinteresarea criticei de azi faţă de forma literară. Dăinuirea acestei stări se plăteşte cu preţul unei scăderi şi a discuţiilor şi a conştiinţei noastre literare. Şi, după cum nu poţi concepe azi un estetician al muzicii fără tehnica muzicală, tot astfel nu mai poţi concepe un cercetător al poeziei fără tehnica limbajului şi a expresiei". (Op. cit., p. 123).

„Cine urmăreşte bibliografia eminesciană, atât de bogată în studii şi încercări de tot felul, constată o lacună pe cât de surprinzătoare, pe atât de caracteristică: nu poţi înregistra nici cea mai mică încercare asupra poeziei lui Eminescu, privită ca artă a cuvântului. Dacă acest caz ar fi izolat, s'ar putea explica prin greutatea lucrului. Dar când constaţi că niciun alt poet nu s'a învrednicit de o cât de măruntă lucrare de felul acesta, înţelegi de ce se pune încă, la noi, într'un chip atât de rudimentar, cea

mai însemnată dintre problemele literare: *problema formei*". (Op. cit., p. 3)

Plecând dela astfel de constatări şi cu un atare punct de vedere, d-l D. Caracostea întreprinde un vast studiu în materialul poetic al lui Eminescu, *cuvântul*. Dar *Arta Cuvântului la Eminescu* nu se mărgineşte a fi o simplă analiză filologică a materialului lexical pe care genialul poet l-a folosit întru realizarea profundei şi vibrantei sale simţiri. In poezie, fiind luat ca un purtător de valori estetice, *estem* — precum îl denumeşte sugestiv şi potrivit d-l Caracostea — cuvântul e privit prin posibilităţile sale semantice-noţionale, ca adecuare a exprimării stării sufleteşti respective şi, mai ales, ca muzicalitate, păstrând tot timpul legătura dintre formă şi fond. După ce sunt expune scăderile pozitivismului critic, confilctului dintre istoric şi estetic, când, dimpotrivă, raportul dintre estetică şi istorie literară trebue să fie acela de completare şi nicidecum de opoziţie, primatul coexistenţei dintre formă şi fond apare categoric, impunând concepţia structurală. Chiar dacă cele constatate de d-l Caracostea, ca şi metoda adoptată de d-sa, conform punctelor de vedere arătate mai sus, n'ar prezinta chezăşia faptului că ele sunt bunuri de mult însuşite de către critica literaturilor culte apusene, faptul că în manuscrisele lăsate de marele nostru liric se vădeşte o foarte perseverentă preocupare de tot ceea ce priveşte forma poeziei, constitue un indiciu şi un imperativ că cel mai indicat drum spre pătrunderea şi explicarea universului poetic eminescian este numai acela pe care îl arată profesorul dela Universitatea din Bucureşti.

Dar d-l D. Caracostea îşi susţine punctul de vedere cu o argumentare plină de certitudini, în documentare şi logică.

Studiul istoriei literare, filologiei şi esteticei faţă de problema artei cuvântului în străinătate şi la noi, mai ales, cu raportare la Eminescu, este copios, sugestiv şi lucid redat. Cartea aceasta devine pentru cititor — chiar pentru cel avizat — o autentică şcoală, nu numai în domeniul eminescian, dar, în genere; în ce priveşte arta cuvântului, oricine poate vedea clar şi căpăta o aparatură de sondagiu în tainele studiului poetic.

Pentru această afirmaţie a noastră, credem foarte potrivite spusele autorului, care vin ca o adeverire explicită:

„Aşezând în cadrul motivelor înrudite creaţiunile cele mai reprezentative, aşa cum vom da exemple în lucrarea noastră, ele vor străluci cu o lumină proprie numai dacă, prin structura lor, aduc într'adevăr un plus în conştiinţa artistică a omenirii. Printr'o astfel de sistematică se poate face integrarea unei valori în structurile înrudite. *O tipologie astfel înţeleasă este ca un cadru de iconostas, menit să aşezi în el cele mai alese dintre icoanele înrudite*" (pag. XXVII). Şi aceasta, mai ales, atunci când privim poezia eminesciană prin prisma valorii estetice mondiale, în com-

parație și, totodată, ca un aport la patrimoniul poetic universal. Căci raportat numai la etnicitatea românească, marele poet este, tot de d-l Caracostea, privit astfel, mai departe (pag. 17): „Dacă, deci, prin Eminescu, vreau să caracterizez și virtualitățile stilistice ale culturii românești, înseamnează că văd în el un tip formal, prin care se îndeplinește destinul nostru artistic și către care, involuntar, el tindea. Și mai înseamnează ceva: că prin el se valorifică finalități stilistice supraindividuale, care, deși pot să apară și în alte culturi, sunt însă cu necesitate cerute de structura limbii și a culturii românești".

Față de vasta și copleșitor de importanta lucrare a d-lui D. Caracostea, expunerea noastră apare prea succintă și cu totul insuficientă. Autorul *Artei Cuvântului la Eminescu*, chiar dacă nu epuizează unele chestiuni, pune probleme și dă sugestii inedite a căror însemnătate rămâne tot atât de mare prin roadele lor. S'ar fi cuvenit, desigur, o prezentare și un comentariu adecuat pe capitole. Trebue să recunoaștem, însă, că un asemenea lucru ar fi presupus un alt volum, spre a putea fi pe deplin cu conștiința împăcată. Sperăm însă, că după ce toate volumele privitoare la opera eminesciană vor fi date la lumină, d-l Caracostea își va găsi comentatorul meritat, aducându-se astfel la îndeplinire o a doua îndatorire față de o strălucită muncă respectabilă și pilduitoare, care dorim să fie un început de bun augur și să găsească pe cât mai mulți urmași. *Institutul de Istorie Literară și Folclor* ni-i promite cu foarte îndreptățite așteptări.

PERPESSICIUS: *DELA CHATEAUBRIAND LA MALLARMÉ* (Ed. Fundația „Regele Carol II").

Sunt cărți care, deși au o valoare ca și o importanță netăgăduită, presupun o anevoire în lectură și o dificultate și mai mare în a scrie despre ele; și nu puține sunt dintre acestea. Dimpotrivă, altele procură o rară desfătare atât la lectură, cât și la comentarea lor. De sigur, aici are loc, oarecum, și preferința cititorului sau cronicarului respectiv. Oricum, am amintit de aceste categorii pentru a preciza că, prin cărțile pe care ni le dăruește atât de rar d-l Perpessicius, d-sa se plasează totdeauna în cea de a doua categorie. Și, în adevăr, puțini scriitori se bucură de atâta simpatie ca autorul volumelor *Scut* și *Targă* și al *Mențiunilor critice*, atât din partea cititorilor și, lucru foarte rar, din partea confraților întru condei, mai ales. Este o distincție ce s'a adăugat personalității scriitoricești a d-lui Perpessicius nu din afecțiunea pe care o radiază cu atâta căldură și lumină înfățișarea sa fizică de ținută delicată și nobilă, cât din pasiunea pe care o acordă literaturii în general, și poeziei, în special,

pasiune hrănită cu o aleasă și profundă cultură, — fapt unanim cunoscut. Ca eseist și critic, d-l Perpessicius, chiar atunci când trebue să ia o atitudine negativă, față de o lucrare slabă, nerealizată, nu știe să certe — termenul ar fi prea tare — ci, să îndrepte și să îndrumeze cu o îndemânare cu totul deosebită; la o ținută de-o finețe mai mult decât academică, se alătură o bunătate suavă și un spirit de-a corecta, imperceptibil de înourare.

Așa ne explicăm de ce, luând în mână și citind recentul său volum *Dela Chateaubriand la Mallarmé*, care nu-i decât o „antologie de critică franceză, literară" tradusă, orânduită și adnotată de d-sa, am avut impresia că toate cele 336 de pagini ale cărții radiază o atmosferă de-o altitudine spirituală rară. Cu drept cuvânt, toate slovele acestor pagini sunt trecute prin filtrul de distins rafinament al d-lui Perpessicius și impresia își găsește legitimarea.

Sunt grupate în copertele acestei cărți douăzecișicinci de figuri de scriitori — majoritate poeți — francezi, începând cu Chateaubriand și terminând cu Mallarmé. De ce acest volum, care inaugurează o nouă categorie de cărți în editura Fundației „Regele Carol II" — *Critica* — cuprinde tocmai critică franceză și anume critică nesemnată de critici? Pentrucă, mai întâi, critica este o creație pur franțuzească și, apoi, pentrucă, înainte de Chateaubriand existau critici, dar nu exista critică, precum precizează Albert Thibaudet *(Physiologie de la Critique*, p. 7), dela ale cărui afinități de vederi pornește și scriitorul român.

Intr'adevăr, *Dela Chateaubriand la Mallarmé* e o antologie de critică fără critici. Autorii care figurează aici sunt romancieri, nuveliști și, mai ales, poeți. Ei sunt acei reprezentanți ai „criticei maeștrilor", existenți alăturea de maeștrii criticei, cum spune Thibaudet, sau peste capul lor, cum spune d-l Perpessicius.

Dintre cele trei categorii de critice (1. *spontanee*, a acelora care conversează și judecă; 2. *artistică*, a acelor care crează și strălucesc și 3. *profesorală*, a acelora care citesc și orânduesc), cum le-a stabilit și botezat autorul *Fiziologiei Criticei*, d-l Perpessicius se oprește la cea de a doua. Era și firesc. Cea mai fructuoasă și autentică este aceasta; iar, pe de altă parte, ea s'a născut din poezie și, mai presus de toate, autorul cărții de care ne ocupăm este, precum știm, un pasionat al poeziei altora — el însuși făuritor de poezie.

Din fericire, preferința d-lui Perpessicius coincide, ca mai totdeauna, cu ceea ce trebue să corespundă creației și gustului literar roditor. Ea este „ceea ce dă cu adevărat impresia unui front de falangă compactă, unde mai presus de disciplină prețuește credința și solidarizarea într'un incoercibil ideal de libertate artistică. Din el se desprinde celălalt ideal al drepturilor imprescriptibile ale poeziei, din care romantismul și-a tăiat stindard, romantismul care tot el a creat și marea critică franceză

şi i-a comunicat acel ferment şi acel elan, proprii mişcărilor de regenerare", cum ne încredinţează şi d-l Perpessicius.

Unul dintre aceşti maeştri prezentaţi în cadrul „criticei franceze literare" este şi Baudelaire. Autorul „Florilor Răului" pare a fi printre cei mai indicaţi, mai prototipici în a reprezenta galeria care formează sensul cărţii d-lui Perpessicius. Figurând cu opere proprii şi, în acelaşi timp, încă trei (D'Aurevilly, Gautier, de L'isle Adam) confraţi scriind despre „poetul blestemat", Baudelaire apare şi ca o axă şi ca o caracteristică a criticei maeştrilor şi a volumului *Dela Chateaubriand la Mallarmé*. Afirmaţia noastră îşi găseşte confirmarea în însăşi spusele d-lui Perpessicius, care, pomenind de marele liric, deschizător de noi şi largi perspective, menţionează în *Prefaţa* cărţii sale:

„Reacţiunea împotriva regulelor şi riglelor rigide, pledoarii pentru scriitorul „blestemat" sau rătăcit în inatenţia obştească, distincţii în interminabila dispută a moralităţii în artă, promovarea impresionismului în pictură şi a wagnerismului în muzică; iată câteva din aspectele şi temele acestei critice a scriitorilor, putând cu toatele fi cuprinse în ceea ce, obişnuit, se denumeşte primatul poeziei, fie că e prezentat în accentele solemn hieratice ale lui Alfred de Vigny, fie că în libertăţile boeme ale lui Paul Verlaine. Un veac cu febrele, cu încăerările şi eroismele lui stă înaintea cititorului..." (Op. cit., pag. XI).

Despre tălmăcirea fragmentelor prezentate, ca şi despre admirabilele medalioane bio-bibliografice nu putem avea decât elogii.

I. M. RAŞCU: *CONVINGERI LITERARE* (Tip. Cernica)

Alăturea de d-l Perspessicius, d-l I. M. Raşcu, este o figură literară care prezintă multe însuşiri asemănătoare: o cultură literară franceză, excepţională, o fineţe de gust, până la rafinament, o eleganţă în expresie şi, mai presus de toate, pasiunea pentru Poezie la acelaşi grad de înălţime. Dar, faţă de aceste toate caracteristice, d-l I. M. Raşcu este, mai mult de cât confratele d-sale, un izolat şi ca scriitor, ca şi omul. Fermitatea de atitudine în totul îl face un inadaptabil dar, totodată, şi un mandarin spiritul. Totuşi, în ultimul timp, aproape în fiecare an, autorul *Neliniştilor* de *Sub Cupole de vis*, ne-a dăruit câteun volum de literatură beletritică sau de critică şi istorie literară. De câteva dintre acestea ne-am ocupat la timp, schiţând, pe cât posibil şi unele caracteristice ale personalităţii literare a autorului.

De data aceasta, d-l I. M. Raşcu ne dăruieşte un buchet de *Convingeri Literare*. In cele două sute de pagini ale acestei

cărţi, găsim, în majoritate, recenzii despre scriitori străini şi români, alăturea de câteva eseuri.

In deobşte, recenzia este o informaţie mai amplă cu câteva observaţii asupra unei cărţi apărute la o anumită dată. Prin însăşi geneza şi finalitatea ei de a servi pe cititorul curent, de a încunoştiinţa şi orienta ca atare, recenzia apare drept ceva fatal, atins de perenitatea imediată. Cu toate acestea, d-l I. Raşcu are temeritatea de a prezenta unele recenzii scrise cu mai mult de două decenii în urmă.

Potrivit consideraţiilor de mai sus, ar însemna că majoritatea paginilor oferite de autorul *Convingerilor Literare* să nu mai presupună importanţă... Şi, totuşi, aici, stă meritul d-sale. Recenzii scrise încă prin 1914 oferă acelaşi interes şi aceeaşi plăcere, ca şi cum ar avea pecetea celei mai depline contemporaneităţi. Secretul acestor însuşiri, credem, că subsistă tocmai în rara onestitate ca şi în probitatea şi în stilul acestui distins scriitor. Scrisă cu douăzecişipatru de ani în urmă, recenzia despre d-l Mihail Codreanu, *(Statui)*, cuprinde tot ansamblul poeticei acestui poet, şi lucru rar, pe atunci, recenzentul nu se ocupă numai de fondul şi anecdoticul liricei poetului recenzat ci, mai ales, de forma, de realizarea estetică a acestuia. Pe aceeaşi linie şi cu aceleaşi însuşiri, d-l I. M. Raşcu, ne prezintă poeziile mai recente ale unui: M. Săulescu, Sperantia, Perpessicius, etc. De o adâncă şi rezonantă pătrundere este justa interpretare a poeziei d-lui G. Bacovia. Sunt aici date şi sugestii inedite.

De o elocventă importantă sunt, în deosebi eseurile, privitoare la Eminescu (în legătură cu Lamartine şi Gautier), Alecsandri (şi poezia pură).

Aşa fiind, în această carte de mărturisire a unui poet despre alţii, atât cititorul comun, cât şi criticul ca şi istoricul literar n'au decât de folosit.

V. I. CATARAMĂ: *ESENIN IN ROMANEŞTE* (Extras din „Arhiva" XLV, 1—2).

Supusă diverselor influenţe poetice, lirica română s'a resimţit periodic, cu o succesiune aproape regulată, de mai toate curentele poeziei apusene şi, în deosebi, ale celei franceze: romantism, simbolism, avangardism, etc. Răsăritul a fost mai puţin efectiv, sub acest punct de vedere. Iată că ultimii ani ne-au adus o surpriză: influenţa poeziei ruseşti contemporane, concretizată prin personalitatea tânărului şi de curând sinucisului Serghei Esenin. Despre modul cum această influenţă a apărut şi despre unii poeţi, supuşi ei, am pomenit şi noi, dar foarte suc-

cint şi trecător, numai în cadrul câte unei recenzii, atunci când a fost cazul.

Intr'un studiu destul de respectabil (20 pagini), d-l V. I. Cataramă se ocupă cu deosebită atenţie şi pe larg, însă de tălmăcirea poetului rus în româneşte. Traducătorii asupra cărora d-sa insistă sunt, în primul rând, d-nii Zaharia Stancu şi George Lesnea. Autorul, cunoscând bine limba lui Esenin, comentează traducerile în chestiune, cu multă competenţă şi nerv. Am fi dorit ca studiul d-sale să fie şi mai amplu şi el să cuprindă şi mai pe larg, nu numai traducătorii, dar şi imitatorii lui Esenin, care, din nefericire, au început să abunde necontrolaţi în versurile tinerilor noştri.

EMANOIL BUCUŢA: *PIETRE DE VAD.* (Ed. „Cassa Şcoalelor")

Deşi, prin majoritatea operei sale, — în special, cea apărută în volume, — d-l Emanoil Bucuţa aparţine literelor româneşti, postbelice, prin structură, scriitorul de care amintim, poate fi integrat mult mai bine falangei scriitoriceşti dinainte de războiul cel mare. Ca poet, ca nuvelist, ca romancier, d-l Bucuţa s'a găsit totdeauna pe marea linie a tradiţiei noastre. Ceea ce îl caracterizează şi îl leagă şi mai mult de perioada eroică a literelor româneşti, ca atare, însă, este scrisul de difuzare întru desvoltarea iubirii de plaiurile Ţării şi de Neam. Din acest punct de vedere, o linie directă, — dar evoluată, — leagă cu multe corespondenţe pana autorului *Fugii lui Şefki* de Alexandru Vlahuţă.

Cea mai sintetică şi cea mai bună dovadă, totodată, a acestei caracteristice ne-o oferă recentul volum al d-lui Emanoil Bucuţa: *Pietre de Vad.* Sunt culese aici, în patru cicluri unitare *(Pământ şi oameni dela noi, Pământ şi oameni din alte părţi, Arta cărţii şi Arte plastice, Cultură socială)*, aproape patruzeci de articole; toate variate ca subiect, ca loc şi timp, condimentate cu un subtil spirit de observaţie, cu o expresie neaoş românească, cu o viziune colorată şi, mai presus de toate, cu o rară căldură sufletească. Toate acestea formează un mozaic întocmit de un ochiu care ştie să vadă, de un suflet, care ştie să înţeleagă şi să transmită emoţia mai totdeauna inedită, proaspătă şi desfătătoare.

Sunt, în majoritate, pagini de rară intuiţie, de învăţăminte, de instrucţie şi educaţie.

Nu este cititor cât de doct, care, terminând acest volum de aproape patru sute de pagini să nu simtă pe lângă calităţile mai sus relevate şi o recreaţie sufletească. Pentru toate aceste

însuşiri, considerăm că *Pietre de Vad* trebue să pătrundă cât mai mult, în special, în mâna tineretului nostru.

Prin editarea acestei cărţi, editura *Casei Şcoalelor* s'a găsit şi de această dată pe linia autenticelor sale preocupări...

GR. TRANCU-IAŞI: *OAMENI ŞI NĂZUINŢE* (Tip. „Scrisul Românesc", Craiova)

Memorealistica este un gen literar pe cât de puţin temerar, pe atât de dificil. In aparenţă, nimic mai uşor şi mai la îndemână decât un subiect trăit, o întâmplare, un şir de întâmplări, o cunoştinţă sau un prieten, asupra cărora trecutul şi-a adaos parfumul de arhaism şi perspectiva depărtării. In realitate, nimic mai greu decât a exterioriza ceea ce ai simţit cu adevărat. Emoţiile au acea particularitate de a nu se mai putea reedita decât în împrejurări extraordinare şi atunci, cu altă intensitate şi cu o altă notă decât cea trăită cândva. Memoria afectivă e un apanagiu de care numai puţini dintre oameni, artiştii, şi, în deosebi, poeţii, se bucură.

Despre toate aceste dificultăţi am amintit pentrucă ele s'au impus gândului nostru în momentul când am pus mâna pe cartea d-lui Gr. Trancu-Iaşi: *Oameni şi Năzuinţe*. Pentrucă, pe lângă figuri ca acelea ale Regelui Ferdinand I, Trandafir Djuvara, Anastasie Simu, pe cari autorul i-a cunoscut personal, când este vorba de anumite fapte şi realizări, d-l Trancu-Iaşi, recurge la trecut. Aproape peste tot amintirea serveşte drept cadru în ceea ce autorul doreşte să descrie, să expună. Şi, totuşi, d-l Trancu-Iaşi, reuşeşte să iasă biruitor. Emerit coseur, posedând cu prisosinţă verva condeiului, ca şi pe aceea a viului graiu, ştiind să coloreze şi să sudeze cu simţitoare îndemânare citatul, d-sa, izbuteşte nu numai să delecteze, dar şi să instruiască pe cititorul său.

Intelectual cu o profesiune cu totul în afara preocupărilor de ordin literar, scrisul d-lui Trancu-Iaşi, surprinde nu numai însuşiri stilistice, cât printr'o considerabilă lectură literară şi, mai ales, poetică. Eseul asupra poetului flamand Verhaeren, este relevator din acest punct de vedere: tripticul: *Beethoven, Chopin, Enescu* îl dovedeşte pe autor tot pe atât de meloman, ca şi avizat în arta muzicii.

Toate aceste însuşiri contribuesc a ne încredinţa că d-l Gr. Trancu-Iaşi este un incontestabil vulgarizator în unele dintre cele mai gingaşe probleme, fie ele de ordin cultural general, fie estetic pur.

LYTTON STRACHEY: *REGINA VICTORIA* (Ed. „Națională-Ciornei").

Oamenii, cu cât sunt mai mari sau cu cât ocupă funcțiuni mai înalte în angrenajul social, în aceeași măsură, proiectează, în perspectiva timpului și spațiului, faptele lor bune sau rele. Aruncându-ne privirea retrospectiv către un exemplu: Cezare Borgia sau un Napoleon Bonaparte, ca să luăm numai pe aceștia, vom verifica numai decât această afirmație. Mulți anonimi vor fi făptuit lucruri tot pe atât de extraordinare, — în proporție cu ei înșiși — ca și amintitele figuri, ele au dispărut în negura imposibilității și uitării anonime ca și autorii lor.

Bun psiholog și talentat scriitor, Lytton Strachey, bazat pe o conștiincioasă documentare, a realizat romanțarea vieții Reginei Victoria a Angliei, tocmai prin ceea ce faptele acestei unice suverane în istorie, au avut mai pilduitor și mai demn de reținut. Afară de spiritu-i înțelepțesc, de puterea de prevedere și, mai ales, de spiritu-i liberal, prin care s'a dovedit mai englezoaică decât toți predecesorii ei de pe tronul Marei Britanii, Regina Victoria a rămas prototipul soției ideale. Tocmai această latură, constitue, prin felul de a fi redată, meritul cel mai mare al acestei cărți. Subiectiv, oarecum față de Disraeli, în a-l pune într'o lumină favorabilă, chiar atunci când nu e cazul, cartea scriitorului englez merită neapărat a fi citită.

Notăm, însă, câteva stângăcii de frază ale traducătorului.

ȘTEFAN ZWEIG: *MAGELLAN*. (Ed. „Cugetarea").

Istorisirea vieții și operei lui Magellan, într'un chip mai mult sau mai puțin romanțat, indiferent de motivul pe care-l mărturisește autorul, constitue o binefacere patrimoniului cultural al omenirii, fie privind colectivitatea, fie privind individul, și, mai ales, acesta.

Se desprind din vieața acestui extraordinar explorator iberic întâmplări și fapte, în raport cu oameni și lucruri, ce însuși scriitorului care le zugrăvește apar cu totul afară din comun. „Căci, în timp ce relatam după toate documentele accesibile această călătorie a unui alt Ulysse, căutând să rămân cât se poate de credincios realității, aveam necontenit simțământul ciudat, că povestesc ceva născocit, unul din marile vise pline de miracole, unul din basmele sacre ale omenirii".

Scriitor foarte talentat, emerit și recunoscut ca atare, d-l Șt. Zweig, prin vieața și opera lui Magellan, dăruiește cititorului o carte de căpătâi, la care a colaborat, orice s'ar spune, în foarte mare măsură, însăși natura subiectului. Portretizările tu-

turor eroilor şi în deosebi, aceea a lui Magelan, sunt nu numai plastice, dar şi pline de înţelesuri. Capitolele: *Realizarea unei idei, Cupa cea Mare* şi *Moartea lui Magellan* ating magistralul. La acest din urmă capitol, pitorescul, — în primele paragrafe este aproape inedit, supunerea regelui din Humobon, creştinarea supuşilor, ca şi lupta cu indigenii micei insule Mactan, unde măreţul explorator şi-a găsit sfârşitul printr'o moarte eroică, merită să fie reţinute, cu atât mai mult cu cât aceste pagini sunt susţinute de mărturisirile lui Pigofeta.

Toate aceste minunăţii se bucură de o bună tălmăcire, pentru care fapt, editura poate fi încântată.

CEZAR PETRESCU: *ROMANUL LUI EMINESCU* — Ediţie definitivă — (Editura „Naţionala-Ciornei").

Precum un munte îţi deschide cele mai largi perspective, numai de pe cele mai înalte piscuri ale sale, tot aşa geniul nu poate fi înţeles decât de pe culmile simţirii şi cugetării lui.

Rămâne numai să-ţi poţi păstra luciditatea faţă de temerarele genuni, stăpânindu-le.

Asemenea consideraţiuni încercăm totdeauna când ne aflăm în faţa unei interpretări a geniului poeziei româneşti.

Aceeaşi încercare am simţit deschizând *Romanul lui Eminescu,* datorit d-lui Cezar Petrescu.

L-am citit fără întrerupere, cum am fi sorbit apa răcoritoare, ozonată, reconfortantă a izvorului de munte.

La sfârşitul lecturii am remarcat că ceea ce ne reţinuse atenţia atât de încordat, atâtea pagini, fusese, în primul rând, limba, stilul, în care această carte a fost scrisă.

Roman? Biografie? Vieaţă romanţată ? Drept cetitor, nu ne-a privit genul. Mai repede o poemă. O poemă suavă, de largi dimensiuni, în care fantezia şi cuvântul, natura şi sufletul omenesc sunt tot una, manifestate în diferite forme, în care autorul, asemenea naturii, nu se întrevede nicăieri şi, totuşi, pretutindeni.

După câte se pare, autorul n'a făcut altceva (şi aceasta intenţionat) decât să arate cadrul din care a ieşit şi în care s'au depus primele şi cele mai esenţiale elemente ale unui suflet. Dacă — după cum au căutat să remarce unii critici — sufletul lui Eminescu nu este suficient de conturat, în prima parte, aceasta nu-i o scădere, ci. o calitate a d-lui Cezar Petrescu. Dacă a fost sau nu Eminescu, aşa cum ne este prezentat, presupune un motiv gratuit, un „nod în papură". Adevărul psihologic cere ca evoluţia eroului să se desfăşure aşa cum ne-o descrie autorul. De ce ar fi făcut din viitorul geniu al poeziei româneşti un copil cu totul extraordinar, o minune a minunilor? Psihologiceşte, precocitatea excesivă nu rezistă mult. Intr'o redare, cum

ar fi voit-o unii critici, ar fi urmat (firesc) ca eroul principal (Eminescu) să se stingă până la maximum douăzeci de ani sau să devină un debil mintal, până la această vârstă.

O oarecare asemănare între Mihai Eminovici de până atunci și cei de vârsta lui e naturală, e logică. Omogenitatea, în cazul de față, era necesară, imperioasă.

E adevărat că și frumosul, atunci când este prea mult, obosește. In consecință, ar putea fi făcut culpabil d-l Cezar Petrescu de prea multă descriere. Căci, trebue s'o spunem, imaginația autorului nu mai cunoaște margini. Ca un torent susținut de avalanșele de ape ale izvoarelor și pâraielor tuturor văilor cascadate, fantezia se revarsă abondentă în tiparele unei limbi suculente, proteice și lapidare până la inedit. E atâta splendoare, atâta colorit, atâta feerie în fraza d-lui Cezar Petrescu, încât — cu drept cuvânt — scriitorul s'a depășit pe sine, construind astfel un monument de limbă. Un fapt pe care numai un moldovean putea să-l facă.

Incontestabil, liricul depășește epicul.

Dar din aceasta, nu se poate deduce imposibilitatea creatoare a autorului.

Faptul că unele personagii — fie c'au existat sau nu — sunt mai mult reliefate decât eroul principal, este, pe cât credem, economia tehnică a d-lui Cezar Petrescu.

Ca să evidențiem mai bine aceasta, trebue să ne gândim la raportul dintre prozatorii M. Sadoveanu și I. Al. Brătescu-Voinești, stabilit atât de bine de G. Ibrăileanu. Primul e sintetic, al doilea, analitic. Ca și la M. Sadoveanu, și la Cezar Petrescu, procedeul creației este sintetic. Psihologia eroilor din scrierile celor doi mari romancieri se degaje dela sine din mediul în care ei se nasc și se desvoltă.

A judeca *Romanul lui Eminescu*, fără a nu face abstracție de faptul că până la apariția acestei cărți au mai apărut încă 5—6 biografii despre Eminescu, afară de amintiri, etc. — lucru care a banalizat mult faptele vieții marelui poet, a ignora dificultățile pe care fatal trebue să le întâmpine scriitorul cât de talentat în literaturizarea, în orice gen — însemnează a te condamna singur să nu poți ajunge la concluzii obiective.

Am reliefat până aici, mai presus de toate, monumentul de limbă românească pe care d-l Cezar Petrescu l-a ridicat pentru a crea atmosfera, în care trebuia să apară și să se formeze viitorul geniu al poeziei noastre. In masivitatea sa, **Luceafărul** ne-a apărut chiar obositor de frumos prin descrierea amănunțită, prin puterea de evocare, prin picturalul atât de variat din peisajele neîntrecute ale Ipoteștilor și ținuturilor dintre Botoșani și Bucovina, puterea de localizare în timp și spațiu, condiția „sine qua non", în redarea unei vieți chiar romanțate, a lui Mihai Eminescu.

Trecând peste personajul criticului (am putea spune, peste criticul personaj) vienez, care, orice s'ar spune, nu trăieşte suficient ca motivare psihologică şi, chiar logică. în angrenajul întregului român. însusirile deosebite ale *Romanului lui Eminescu* se mențin rectiliniu, pentru ca în ultima parte să culmineze până la o armonie sferică. Potopitorul lirism din *Luceafărul* şi reliefata acțiune din *Nirvana* se contopesc într'un mod fericit de echilibrat în *Carmen Saeculare.*

Romanțarea vieții lui Eminescu a născut multe discuțiuni— ca şi biografia lui dealtfel. Unii dintre conducătorii condeiului românesc s'au ridicat vehement contra romanțării vieții oamenilor celebri, în genere, şi a lui Eminescu, în special. Marele poet trebuia lăsat să trăiască în sufletul nostru, aşa cum ni l-am plăsmuit noi, prin opera lui însăşi, a opinat cea mai mare parte dintre aceştia. Ca şi cum pictorul ar fi oprit să facă portretul cuiva, sub motiv că penelul nu poate reda atât de exact, ca fotografia, chipul persoanei care ne interesează. Fără îndoială, opoziția nu avea temeiu; rămânea, însă, numai o condiție: ca acela care se încumetă să re-creeze vieața unui om mare, prin darul slovei, să aibe, pe lângă talentul artistic şi intuiția desăvârşită a psihologului autentic.

D-l Cezar Petrescu a dovedit cu prisosință posesia ambelor mijloace în întreaga şi extraordinara lor măsură, sprijinit pe o informație dusă până la erudiție.

Dacă d-l Cezar Petrescu ar fi scris vieața unui alt mare scriitor sau artist, într'o limbă occidentală, cu acceaşi măiestrie, fără îndoială că scriitorul român şi-ar fi câştigat locul dintrodată alăturea de Ludwig, Zweig şi Maurois. **Romanul vieții lui Eminescu** aduce în plus, față de operele biografilor amintiți, suflul tainic, învecinat misticismului slav, pe care d-l Cezar Petrescu l-a realizat până la lapidaritate.

Socotim de prisos considerațiile în jurul personalității lui Mihai Eminescu, spre a ne explica de ce atâta fervoare pentru genialul poet. Ceea ce s'a scris despre dânsul numai în ultimii cinci ani, este deajuns să ne facă a înțelege cât de mult presupune în literatura şi în spiritualitatea românească, în genere, cât de viu se oglindeşte acest apogeu al liricei noastre în sufletul contemporaneității, dospind dimensiunile perspectivelor de simțire şi gândire ale românismului.

Mitomania este tot atât de firească funcțiunii individuale şi colective, ca şi cei doi poli ai afectivității noastre psihice: iubirea şi ura. Nu putem admite sau respinge un gând sau o persoană, fără să polarizăm în jurul acestora elementele subiectivității noastre de plăcere sau neplăcere. Şi timpul este coeficientul veşnic şi în plină creştere al acestei tendințe. Cum nu s'ar mări sau micşora obiectul pe care-l iubeşte sau urăşte omul, când, însuşi minciuna de sine este vădit exis-

tentă în sufletul său, odată cu venirea lui pe lume. Obiectivitatea absolută ar fi încă unul dintre duşmanii noştri cei mai neîmpăcaţi. Cea mai mare parte dintre oameni s'ar sinucide, în faţa unei perfecte oglinzi a realităţii, a conştiinţei valorii de sine. Miticul idolatru reţine şi hipertrofiază numai elementele pozitive, în ordinea admiraţiei. Faptul se poate dovedi, cel puţin, dela Isus până în zilele noastre. Abaterea dela această lege o formează o infimă minoritate.

Transpusă pe planul literar, problema se întemeiază, credem, pe aceste motive; cea mai mare parte dintre scriitori întreprind romanţarea vieţilor oamenilor mari, în virtutea acestor consideraţiuni. Şi reprezentanţii acestui nou gen literar, aceia cari au excelat într'adevăr, ne dovedesc că reuşita lor se datoreşte faptului de a fi ţinut seamă de sensul aderenţelor mitice ale majorităţii cititorilor, pentru eroul romanţat. Înţelegerea este mai cu putinţă, cu cât privim mai înapoi, până în antichitate, la un Tukidide, Plutark şi, în timpurile moderne, la un Carlyle.

Revenind la Mihai Eminescu, privit prin Romanul d-lui Cezar Petrescu, avem prilejul să constatăm, întrucât intuiţia unui scriitor de talia autorului izbuteşte să ne sugereze existenţa unui geniu integrat etnicităţii şi spiritualităţii noastre.

Precum se vede, şi cu acest prilej am menţinut şi menţionat în foarte mare măsură opiniile pe care le-am avut şi la prima ediţie a publicării *Romanului lui Eminescu*. Afirmaţiile noastre şi-au dovedit temeinicia şi au fost adeverite, ca atare, mai ales raportate la trista experienţă de romanţare a d-lui E. Lovinescu.

„Biruit-au gândul cel bun", dar şi munca şi, mai ales, talentul cu totul remarcabil al d-lui Cezar Petrescu, care merită, încă odată, toate elogiile noastre.

LIVIU REBREANU: *GORILA* (Ed. „Universala", Alcalay).

După migala şi insistenţa cu care d-l Liviu Rebreanu lucrează şi cizelează operele d-sale, s'ar putea afirma că autorul lui *Ion* şi al *Pădurii Spânzuraţilor* este mai întâiu un artist şi apoi un scriitor propriu zis. Şi cu toate acestea, lucrurile stau tocmai dimpotrivă. Incadrat realismului, d-l Liviu Rebreanu este un creator care procedează în plăsmuirile sale, întocmai ca şi natura. In atât, în ceea ce scrie, d-sa face impresia a nu participa nicidecum intenţional şi afectiv. Injghebarea acţiunii ca şi prezentarea personagiilor din întreaga sa epică se fac printr'un proces, să-i spunem, de obiectivitate, încât cititorul, de cele mai multe ori, rămâne cu credinţa în existenţa aevea a celor cuprinse în paginile operei respective, mai mult de cât la oricare alt scriitor. E o calitate şi, totdeodată, un secret *sui generis* al condeiului marelui nostru romancier.

Insușirile acestea se fac evidente mai mult decât oricând în opera d-lui Liviu Rebreanu, în ultimul său roman: *Gorila*. Nicăieri mai puțin decât în această carte autorul n'a intervenit în acțiunea și existența eroilor săi.

Rupt din vieața imediată, autentică și contemporană a societății românești, subiectul prezintă atâta naturalețe, atâta firesc, încât în primele pagini te întrebi, dacă nu ai d'a-face cu un reportaj. Cu cât parcurgi filele acestei cărți, cu atât te încredințezi de veritabilul epic și de posibilitățile viguroase de care pana d-lui Rebreanu a dat dovadă nedesmințită de atâtea ori.

Incă cu mult înainte de apariția cărții, d-l Rebreanu anunța că *Gorila* voește să fie un *Ion* al orașului. Așa că, cei cari au luat notă de această declarație, de îndată ce au făcut cunoștință cu Toma Popescu-Pahonțu, ca prim erou, și-au dat seamă că acesta este corespunzătorul lui Ion; și cu cât au înaintat în acțiunea romanului, cu atât au anticipat mai mult tendințele de parvenire ale eroului Gorilei. Cu toate acestea, interesul pentru lectură nu este întru nimic scăzut. Ridicat dela țară, din săteni foarte săraci, Toma Popescu-Pahonțu evoluează pe un plan cu totul altul decât Ion; chiar psihologia are cu totul alte nuanțe: pasiunea pentru pământ a lui Ion e pasiunea de parvenire, la Pahonțu; dar aceasta numai până la un punct. Antagonismul stărilor emotive este respectat de autor în toată precizia legilor lui. Pasiunea veche a eroului principal, din romanul de care ne ocupăm, este înlocuită de alta; de dragoste. In felul acesta Gorila nu mai e nici pasiunea de parvenire, nici persoana eroului principal, ci este însăși politica, meteahnă socială, căreia Pahonțu îi pică victimă, nu pentrucă o îndrăgește prea mult, ci, contrariu, pentrucă o ignorează, îi nesocotește urmările ca și efectele ce le poate produce față de cei ce o practică și ca o consecință, și față de sine însuși.

Pe plan psihologic, urmărită, până la un punct, evoluția lui Pahonțu ne duce cu gândul la Julien Sorel, *din Le Rouge et Le Noir* al lui Stendhal.

Prin această alăturare, survine o controversă foarte vitală pentru romanul de care ne ocupăm. Asasinat în plină ascensiune, eroul principal al *Gorilei* presupune o bună parte de ratare nu numai pentru un personaj care este axa centrală a acțiunii unui roman, cum e în cazul de față, dar, pentru însăși întreaga acțiune a operei; lăsat să evolueze pe aceeași linie, sigur că Pahonțu ar fi fost o copie onorabilă, dar, oricum, o copie a lui Julien Sorel. In această alternativă, d-l Rebreanu a ales prima soluție. Pentru acest motiv, adică pentru acest fel de rezolvare, socotim că *Gorila* nu a ajuns să redea gradul de intensitate pe care l-a realizat *Ion*, că autorul nu a desvoltat toate

potenţele pe care un subiect ca *Gorila* le-ar fi putut reda în viziunea şi mai ales, cu intenţia iniţială a d-lui Rebreanu.

In urma unor asemenea stări de fapt, personajele secundare, deşi realizate cu recunoscuta măestrie armonică a marelui nostru romancier, nu mai interesează atât de mult. Şi familia Rotaru, ca şi Belcineanu şi Herdelea, Virginia, ca şi tatăl aces-teea şi tinerii din „Frăţia de Cruce", toţi sunt impecabili, dar ritmul de vieaţă pe care economia romanului îl cere dela Pahonţu se răsfrânge în mod defavorabil şi pentru toţi ceştilalţi eroi, în sensul că prezintă o acţiune neterminată.

Incă odată, cu aceste rezerve, *Gorila* este un bun roman, dar, departe de a fi ajuns să fie corespunzător lui *Ion.*

G. CĂLINESCU: *ENIGMA OTILIEI* (Ed. „Naţionala-Ciornei")

Mărginindu-ne, în special, la literatura românească, romanele scrise de critici au constituit, până în prezent, o deziluzie; o mică excepţie a făcut, oarecum, regretatul G. Ibrăileanu cu *Adela.* In urma unei asemenea experienţe, am privit cu mult scepticism pântecoasele volume (două la număr) care purtau numele romanului d-lui George Călinescu, autorul *Enigmei Otiliei.* După primele pagini, însă, îndoiala a început să ni se micşoreze pentru ca să dispară pe măsură ce am înaintat cu cititul.

Pornit pe temelii balzaciene, *Enigma Otiliei* este un roman care cuprinde în sine fresca socială a mahalalei bucureştene din nainte de războiul cel mare.

Tânărul Felix, după terminarea liceului la Iaşi, vine la Bucureşti, pentru a urma medicina. Fiind orfan, rămâne în gazdă la Moş Costache, care îi este şi rudă şi totdeodată, şi epitrop. Cu acest sgârcit, om simplu dar foarte bogat, stă şi Otilia, fiica celei de a doua soţii a acestuia, orfană şi dânsa. In imediata vecinătate, în cadrul aceleeaşi curţi, chiar, stă familia lui Simion, cumnatul lui Moş Costache, familie compusă din Aglae, soţia celui dintâiu şi sora celui de al doilea, Aurica şi Titi, copiii acestora, în casa cărora sunt prezenţi aproape în permanenţă Olimpia şi Stănică Raţiu, fiica şi ginerele soţilor Simion şi Aglae Tulea. Tabloul eroilor principali ai romanului se completează cu bogătaşul comerciant grec Pascalopol.

Precum arată şi titlul romanului, centrul întregii acţiuni îl constitue Otilia. Plasată între afecţiunea proaspătă a tânărului student Felix şi iubirea atentă şi ocrotitoare, dusă adesea până la paternitate a lui Pascalopol, Otilia naşte invidia întregii familii a lui Simion, care bănueşte la aceasta perspectiva de moştenire din partea bătrânului Costache. Faptul amplifică epicul atât de bine condimentat prin descrieri şi analize sufleteşti minuţioase

şi precise, pline de culori şi umbre reliefatoare, cu atât mai mult cu cât conflictul triunghiularei iubiri amintite este intens menţinut în tot cursul celor şeapte-opt sute de pagini.

Deşi balzacian prin procedee, ca şi prin unele personagii, — Moş Costache reaminteşte pe zgârcitul Grandet; Felix, pe Charles, vărul Eugeniei — şi Otilia, în oarecare măsură, pe Eugenia, — totuşi romanul d-lui G. Călinescu se bucură de o independenţă şi, deci, de o originalitate de concepţie desăvârşită. Scris cu o arhitectură în deplină competenţă şi cu un viguros talent literar, *Enigma Otiliei* este unul din cele mai bune romane, care s'au scris în literatura românească dela războiul cel mare încoace.

IONEL TEODOREANU: *IN CASA BUNICILOR.* (Ed. „Cartea Românească").

Dela *Uliţa Copilăriei* şi *La Medeleni* până în prezent, epica d-lui Ionel Teodoreanu a mers în plin regres. Două, socotim, că au fost pricinele acestui neajuns. Prima, prea multul lirism de care scriitorul ieşean nu s'a putut descătuşa şi a doua exploatarea unei reputaţii de prim ordin, bine stabilită. Cea de a doua, precizăm, neputând fi înlocuită prin o istovire a izvorului de inspiraţie, scriitorul fiind inegal chiar în cadrul paginilor din aceeaşi carte.

In Casa Bunicilor constitue, în bună măsură, o reabilitare a scriitorului din primele două volume. Faptul se poate explica fie printr'o mai atentă redactare a celor scrise, fie prin revenirea aproape integrală la un subiect în care d-l Ionel Teodoreanu excelează şi prin care — s'a stabilit de mult — deţine primatul în literatura noastră.

Nu putem da asigurări dacă cititorul, imediat după lectura *Uliţei Copilăriei* sau *Medelenilor*, reluând pe aceea a *Casei Bunicilor*, va mai gusta aceeaşi intensitate de emoţie estetică. Totuşi, luată în sine *In Casa Bunicilor* e o carte a copilăriei. A copilăriei cu fermecătoarele ei naivităţi, cu dulcile ei greşeli şi şegălnicii. De aesmenea, şi în ceea ce priveşte bătrânii, credem că portretizările bunicilor sunt singurele pagini, ca atare din scrisul românesc.

Şi pentru copii, ca şi pentru bătrâni, autorul n'a pierdut din vedere să evidenţieze tocmai ceea ce scapă ochiului comun: naivităţile contrastante cu vârsta, tandreţea, erijarea unui curaj pseudo-real şi desinteresul. Intre aceste două vârste, ca o intervenţie, d-l Ionel Teodoreanu, a plasat câteva schiţe poetiene — prin fantasticul lor — nu mai puţin reuşite.

N. PORA: *PICI ŞI PITCOACE — Poveşti.* — (Ed. „Ţicu I. Eşeanu").

Mai întotdeauna scrierile d-lui Nicolae Pora oferă o dublă plăcere: pe aceea de a le citi şi pe aceea de a scrie despre dânsele. Aceasta, pentru faptul că autorul de care ne ocupăm are darul de a menţine, atât în timpul lecturii, cât şi după aceasta, o seninătate armonică a stărilor sufleteşti ale cititorului. Şi caracteristica aceasta este mai evidentă atunci când scrie pentru copii sau despre dânşii. Mare iubitor al celor mici, d-l Nicolae Pora a scris numeroase cărţi de dragul copiilor şi în acest sens, d-sa şi-a stabilit de mult o recunoscută reputaţie.

Pici şi Pitcoace vine să mai adauge un tom la acest soiu de literatură în proza acestui neobosit scriitor. In cele optsprezece schiţe, ce formează volumul ni sunt înfăţişate lapidar, cu căldură, multă dibăcie şi pătrundere sufletească diferite situaţii şi scene din lumea celor mărunţi. Copiii săraci şi bogaţi, trişti şi veseli, harnici şi leneşi, ghiduşari şi blânzi, ni sunt înfăţişaţi cu acelaşi talent şi, mai ales, cu aceeaşi iubire părintească.

DAMIAN STĂNOIU: *BUCUREŞTI-SINAIA: Roman.* (Ed. „Cugetarea").

Jocurile de noroc au oferit întotdeauna un bogat material de inspiraţie scriitorilor, cu atât mai mult cu cât unii dintre aceştia au fost pasionate victime ale mrejelor momitoare de înavuţire. E suficient să cităm notoriul caz al lui F. Dostoiewski; înmulţind cazurile şi lărgind exemplele şi în literatura noastră, ar fi să alunecăm pe planul istoriei literare. Ne mărginim, aşa dar, să menţionăm că literatura românească este săracă în ceea ce priveşte proza care tratează asemenea subiecte şi că verva şi talentul d-lui Damian Stănoiu au ancorat într'un domeniu aproape neexplorat, până acum, la noi.

Bucureşti-Sinaia este tragedia scurtei vieţi a unui tânăr licenţiat în drept, Radu Şoiman, care sedus de mirajul îmbogăţirii prin ruletă şi baccara, împrumutându-se şi pierzând mereu, termină prin a se sinucide.

Precum s'ar părea, avem de-a-face cu un subiect destul de simplu şi facil. In realitate, însă, în cele două sute cincizeci de pagini ale cărţii, întâlnim zugrăvite într'un cadru pitoresc şi cu o acţiune vie toate oscilaţiile şi intensităţile unei vieţi emotive analizată, uneori, până la ultimele ei consecinţe cu o îndemânare şi vervă care sondează până în cele mai adânci cute sufleteşti, redate cu măestrie.

Jocurile şi psihologia jucătorilor de noroc din Cazinoul Sinaia sunt prinse cu plasticitate şi precizie. D-l Damian Stănoiu rivalizează de multe ori cu Ştefan Zweig, în ceea ce scriitorul german are mai reuşit în *Douăzeci şi patru de ore din vieaţa unei Femei.*

De asemenea, clipele care preced autospânzurarea eroului romanului.

Lucrarea are şi un sens moral şi moralizator, fără să fie didactică şi tezistă.

M. TONEGHIN — AL. BILCIURESCU: *PARAZIŢII TACÂMULUI.* (Ed. „Naţionala-Ciornei").

Colaborarea dintre d-nii Meny Toneghin şi Alexandru Bilciurescu a devenit, precum constatăm, permanentă. Aceşti doi autori se găsesc la al patrulea volum scris în colaborare. Faptul nu este lipsit de importanţă şi relevăm la dânsul, în primul rând, unitatea lucrărilor pe care ambii prozatori ne-o oferă. N'am înregistrat, până în prezent, nicio lipsă de coeziune, de fir conducător sau de stil.

Cu romanul de faţă, d-nii Meny Toneghin şi Alexandru Bilciurescu ne oferă o literatură uşoară; nu în sensul pejorativ al cuvântului. Cartea se citeşte cu plăcere şi nu cu puţină desfătare, dar uşoară, prin subiect, problemă, psihologie.

După titlu, am fost ispitiţi să credem că *Paraziţii Tacâmului* este un roman satiric, de biciuire a moravurilor sociale. In realitate, însă. este prezentarea vieţii boheme, dusă în comun de patru tineri şi o tânără, toţi artişti sau firi ca atare. Scrisă sub auspiciile lui Henri Murger, căruia de altfel îi este dedicată cartea, se înfăţişează cu spirit, mai ales, cu bonomie, farmecul tinereţii studenţeşti, oarecum prelungite, lipsită de griji şi emoţii.

M. CREVEDIA: *MARIA* — *Poezii* — (Ed. „Cartea Românească")

S'a reliefat în nenumărate rânduri diferenţa dintre noutate, excentrism şi originalitate, subliniindu-se faptul confuziei dintre aceste noţiuni.

Cu apariţia volumului de versuri *Bulgări şi Stele,* d-l Nicolae Crevedia aducea îndrăsneli poetice inedite. Nu numai versuri ce ofereau o noutate; ci, poezie autentică. Inregistram atunci un remarcabil talent a cărui primă şi mare însuşire era tocmai faptul că drumul pe care-l parcurgea peniţa acestui poet era mult mai îngust decât muchea unui cuţit, între noutate şi excentrism, spre

hârtia albă, care urma să prindă realizarea originalităţii. Şi dificultatea se amplifica cu atât mai mult, cu cât d-l Crevedia avea înainte şi de dată recentă un mare poet ca d-l Tudor Arghezi, care-l preceda cu multe asemănări structurale. Deşi cu înrudiri şi corespondenţe argheziene, autorul *Bulgărilor şi Stelelor* şi-a bătut proprie efigie şi şi-a creiat loc propriu în lirica română contemporană. Ba, şi mai mult, a început să exercite şi influenţe. — Un talentat poet tânăr, d-l Virgil Carianopol, ne aminteşte, de scrierea şi tehnica crevediană, odată cu cea eseninistă, lucru pe care l-am relevat, de altfel, cu alt prilej.

Credincios posibilităţilor şi mijloacelor sale, d-l Nicolae Crevedia şi-a transpus motivul inspiraţiei în erotică. Recentul volum al d-sale, *Maria*, nu-i decât o înmânuchiare de douăzeci şi cinci de poezii, închinate, în unanimitate, prea dragei sale, care-i este soţie.

Chipul acesta de-a face dintr'un volum de versuri o monografie sentimentală închinată iubitei nu presupune o noutate şi cu atât mai puţin o originalitate. Ceea ce constitue un merit, şi, deci, originalitatea d-lui Crevedia, în volumul de faţă, este gingăşia directă, spontană, proaspătă şi, mai ales, intimismul cu care stările sufleteşti afective sunt împărtăşite şi redate muzei sale şi cititorului. Din acest punct de vedere, socotim că *Maria* este o carte unică, cel puţin, în lirica noastră. S'ar cuveni poate citaţii. Nu le facem din egala preţuire pe care o dăm fiecărei bucăţi. De cele mai multe ori, recenzia nu cată să fie decât o invitaţie sau o oprire la sau dela lectura unei cărţi. Pe linia acestui principiu, nu putem decât să invităm cititorul la lectura acestei podoabe sufleteşti, în întregime.

TEODOR MURĂŞANU: *LILIOARĂ — Poeme* — (Ed. Miron Neagu, Sighişoara).

Ocupându-ne recent de volumul de versuri, *Anotimpuri*, al d-lui Emil Giurgiuca, observam la acesta — ca la mai toată lirica ardeleană tânără — un panteism tracic, o sinteză, un rezultat firesc al naturii sau o integrare în elementele primordiale ale acesteia. Cu d-l Teodor Murăşanu, această structură poetică, ajunge la înalte şi mature virtuozităţi, în realizare. Nici nu se putea altfel. Autorul volumului de poeme *Lilioară* este un nume foarte cunoscut în poezia noastră postbelică. Am urmărit evoluţia liricei d-sale încă din primii ani de după războiu, dela *Cosinzeana* din Cluj şi *Ţara Noastră* a lui Octavian Goga, pe când această publicaţie apărea în capitala Transilvaniei, până la lăudabilele *Pagini literare*, pe care poetul de care ne ocupăm le conduce cu atâta pricepere şi hărnicie, la Turda.

Timp de aproape două decenii, d-l Teodor Murăşanu şi-a şlefuit cu atenţie şi în tăcere inspiraţia pe diamantul unui vers de înaltă conştiinţă artistică şi abia acuma apare în volum, după un timp când alţii sfârşesc o carieră literară, de cele mai multe ori sistată.

Rare ori ne-a fost dat să înregistrăm o tehnică poetică mai ireproşabilă, în tânăra noastră lirică, decât aceea surprinsă în paginile volumului acesta. O lipsă de verbalism, de retorie — fără a fi eliptic — o prospeţime lexicală şi o comunicare spontană şi directă a emoţiilor. Inventariind cele peste şasezeci de poezii, foarte puţine, două-trei, ne fac impresia că puteau lipsi, şi acestea într'o anumită măsură.

Inrudit, prin motive de inspiraţie, prin mediu şi factură cu d-l Emil Giurgiuca, d-l Teodor Murăşanu îşi depăşeşte confratele tocmai prin această superioritate de matură realizare tehnică. Produs şi integrat mediului rural românesc-transilvan, poetul îşi desvălue muza şi arta poetică din prima bucată a volumului:

Eu scriu, cum plugul cartea grâului,
Cum lama coasei sclipitoare scrie
Neîntrecuta şi amara poezie
In iarba verde de pe malul râului.

Eu plâng, cum vântu'n muget de armuri
Loveşte toamna'n trunchiuri inelare,
Strigând nenorociri imaginare,
Pe ceteri de gigantice păduri!.....

Cu gânguritul primăverii în April,
Eu râd, cum râde cucul cel năhui
Când sună ţara de povestea lui
In aerul cu miros de copil...

Eu cânt cum umilitul şi înaltul
Popor în taina veche ce îl arde,
Tot încercându-şi doru'n mii de coarde,
Il lasă necântat... şi 'ncepe altul!...

(Prolog)

Este, credem, cea mai bună carte de vizită pentru întreg volumul.

CONSTANTIN-STELIAN

REVISTE

REVISTA DE PEDAGOGIE. Anul VIII. Nr. 2.

Rivalizând cu publicaţiile similare din Ţară, şi nu arareori depăşindu-le, *Revista de Pedagogie* dela Cernăuţi presupune număr de număr, un interes crescând.

Problemele ridicate şi autoritatea celor ce le semnează contribuesc în primul rând, la aceasta. Este suficient să amintim, de pildă, numele colaboratorilor numărului recent apărut (Caetul II), şi să legitimăm afirmaţia noastră. Astfel: d-nii Al. Procopovici, G. Breazul, S. Reli, S. Găină, etc.

Demn de toată atenţia, ne apare studiul *Proecţiunea ca mijloc de intuiţie* al d-lui prof. Alexandru Grigorovici, prin noile contribuţii aduse problemei intuiţiei, mai ales, pe latura ei pedagogică. De asemenea, demne de reţinut sunt observaţiile d-lui prof. Al. Procopovici, în ceea ce priveşte *Problema gramaticei în Ţara şi şcoala românească.*

Nu putem încheea recenzia despre prezentul caet al *Revistei de Pedagogie,* fără a sublinia şi articolul d-lui S. Găină, care, răspunzând observaţiilor d-lui Vasile Pavelcu, făcute pe marginea fişei de observaţie vocaţională a d-lor prof. C. Narly şi G. Zapan, vine cu date noi, limpezi şi mai ales cu o ţinută academică, aşa cum puţin se mai întâmplă azi în polemica noastră ştiinţifică. Dealtfel, condeiul d-lui S. Găină ne-a atras atenţia şi l-am relevat încă pe când ţineam această rubrică la regretatele *Convorbiri Literare.*

REVISTA DE FILOSOFIE, Vol. XXIII. Nr. 2.

Şi de data aceasta, *Revista de Filosofie* aduce preţioase colaborări sub semnătura d-lor M. Djuvara, D. Drăghicescu, Anton Dumitriu şi Dr. Nic. Balca. Cel din urmă, în *Teologia Dialectică şi Biserica Ortodoxă,* deschide o contraversă foarte interesantă asupra crizei născută de către idealismul german. în cadrul Bisericei Protestante şi, apoi, Catolice. Totodată, arată

puterea şi modul de rezistenţă al Bisericei Ortodoxe, atât întru întâmpinarea acestei crize, cât şi întru comiterea ei. Această a doua parte a eseului d-lui N. Balca, am fi voit-o mai pe larg, cel puţin, cât pe cea dintâi, unde, credem că nu era nevoie de o insistenţă mult desvoltată, câtă vreme multe date erau suficient de cunoscute. Poate că autorul se gândeşte la continuare. Nu ar fi rău. O aşteptăm.

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE. Anul V. Nr. 9.

In acest număr, întâlnim numele d-lor N. Iorga, Gabriel Marcel, Al. Philippide, Iulian Vesper, Nicolae Petrescu, D. I. Suchianu, etc.

Menţionăm, deocamdată, numai dintr'o reuşită poezie a d-lui Jebeleanu, aceste două frumoase strofe:

Acum eşti încă lângă mine,
Dându-mi gura ca pe-un colier de foc.
Ingrozit aprind lumânările,
Dar nici oglinda nu te păstrează deloc.

Rămâi aşa cum stau eu
Cu capu'n mâini şi'n jale
Privind la timpul de sus.
Care ne'ngroapă în vale!

Reţinem proecţiunile estetice pe care d-l Vladimir Streinu le deschide asupra operei lui Ion Creangă.

De asemenea, interesantul rechizitoriu pe care d-l Şerban Cioculescu îl face d-lui dr. Martin Block, pe marginea studiului monografic Die rumänische Literatur; lucrul este demn de toată luarea-aminte.

FAMILIA. Seria III. Anul V. Nr. 7.

Ultimul număr al frumoasei reviste orădene e închinat Reginei Maria. Un simţit articol semnează în memoria Augustei dispărute, d-l George Bota. Un documentat studiu istorico-literar scrie d-l Romulus Demetrescu despre modul *Cum a fost privită poezia lui Goga de critica vremii.* Poezii slabe semnează d-na Claudia Milian şi d-nii: Ion Minulescu şi Lucian Emandi.

Menţionăm apelul d-lui M. G. Samarineanu, directorul re-

vistei, întru sprijinirea acestei prețioase publicații, care, din lipsă de mijloace materiale, e amenințată cu încetarea apariției. Ar fi păcat.

LANURI. Anul V. Nr. 3.

Revista medieșeană aduce, prin pana directorului ei, d-l Mihail Axente, un pios omagiu, de curând dispărutei Regine Maria. Tot d-sa publică și o minunată schiță: *Păcatul lui Rusalim.* Proză și versuri bune mai semnează d-nii Constantin-Stelian, C. Salicia, N. Ladmiss-Andreescu, Aurel Chirescu, Ion Șiugariu, I. O. Succeveanu, Horia Bottea, etc.

Cronica insuficient susținută.

PAGINI LITERARE. Anul V. Nr. 6—8.

Apărând cu oarecare întârziere, *Paginile Literare* dela Turda aduc cu aceeași atentă grijă a d-lui Teodor Murășanu, versuri și proză de primă calitate. Pe lângă proza baletristică a d-lor Ion Agârbiceanu, Vasile Rusu și Paul Constant, cităm eseurile d-lor Anatole Chircev *(Pentru Adevărul de Participare)* și Liviu Giurgea *(Muzica în Concepția Câtorva Romancieri).*

Aceleași cronici substanțiale semnează d-nii Teodor Murășanu, Romulus Demetrescu, Constantin-Stelian, Grigore Popa etc.

DE STRAJĂ. Anul I. Nr. 7—8.

Desigur că d-l Teofil Sidorovici, comandantul Străjii Țării, a avut o inspirație fericită când a purces la întemeierea acestei reviste. Și mai mult, a făcut o alegere bună în persoana tânărului profesor Aurel Chirescu, redactorul publicației **De Strajă.**

Așa cum se prezintă noua revistă a tineretului nostru, care are deviza: „Credință și muncă pentru Țară și Rege", răspunde în mod minunat rostului pentru care a fost creată.

Numărul de față cuprinde, în prima sa parte, șease articole (proză și poezie) de pioasă închinare Reginei Maria. Versurile d-lui Chirescu și notațiile d-lui Gr. Cotlaru trebuesc reținute.

Partea doua, bogată în studii, observaţii şi literatură propriu zisă cu subiecte numai din vieaţa străjerilor.

A treia parte este consacrată exclusiv Sokoliadei din 1938. Subliniem, în primul rând, articolele d-lor Tiberiu Crudu şi Dan Smântânescu.

DIONISIE PETROVAN

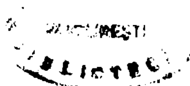

BIBLIOGRAFIE

Editura Fundaţiilor „Regele Carol II"

Şt. Petică: *Opere*. Ed. N. Davidescu.
Ion Biberi: *Funcţiunile creatoare ale subconştientului.*
G. Călinescu: *Ion Creangă.*
I. L. Caragiale: *Opere*, vol. IV şi V. Ed· Şerban Cioculescu.
Perpessicius: *Dela Chateaubriand la Mallarmé.*

Editura „Cartea Românească"

G. Topârceanu: *Postume* (versuri şi proză).
N. Crevedia: *Maria* (poezii).

Editura „Naţionala-Ciornei"

Lytton Strachey: *Regina Victoria.*
Cezar Petrescu: *Romanul lui Eminescu.*
Toneghiu şi Bilciurescu: *Paraziţii Tacâmului.*

Editura „Cugetarea"

Nichifor Crainic: *Ortodoxie şi Etnocraţie.*
Şt. Zweig: *Magellan.*
Damian Stănoiu: *Bucureşti-Sinaia.*

Editura „Casei Şcoalelor"

Em. Bucuţa: *Pietre de vad.*
Gr. Tăuşean: *Nuanţe filosofice.*

Editura „Socec"

Regina Maria: *Măşti.*

Editura „Alcalay"

Liviu Rebreanu: *Gorila.*

Diverse edituri

D. Caracostea: *Arta cuvântului la Eminescu.*
Tudor Vianu: *Istorism şi Raţionalism.*
Gr. Trancu-Iaşi: *Oameni şi năzuinţe.*

A T H E N Æ U M

IV. 3. **Iulie — Septemvrie 1938**

SUMAR:

617

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1938

C. 7.344.

Preţul 30 Lei